

Nordisk kulturfakta 2022:07

Delaktighet i kulturlivet i Norden

En kunskapsöversikt med utgångspunkt i
kulturvaneundersökningar och forskningen
om kulturpolitik

Nordiska
ministerrådet

Innehåll

Förord	5
Sammanfattning	6
Begrepp, bakgrund och kontext	6
Vem ägnar sig åt kultur i Norden?	7
Hur förklaras kulturklyftorna?	7
Kulturpolitik för ökad delaktighet	8
Vilken analys görs av politiken?	8
Framtidsfrågor och kunskapsbehov	9
Summary	10
Concepts, background and context	10
Who participates in culture in the Nordic region?	11
What explains the culture gaps?	11
The cultural policies to increase participation	12
What does the analysis tell us about policy?	12
Future issues and knowledge requirements	13
Inledning	14
Syfte och frågeställningar	14
Avgränsningar och genomförande	15
Rapportens disposition	16
Begrepp, bakgrund och kontext	17
Delaktighet som begrepp – olika perspektiv	17
Idén om delaktighet i kulturlivet tar form i Norden	18
Demokratiseringen av konsten och kulturen	19
En kulturpolitik för kulturell demokrati	20
Delaktighetsperspektivets fortsatta utveckling	22
Delaktighetsperspektivet i dagens kulturpolitik	23
Sammanfattning	24
Vem ägnar sig åt kultur i Norden?	25
Kulturvanor i en europeisk kontext	25
Kulturvanor i de nordiska länderna	26
Sammanfattning	45
Hur förklaras kulturklyftorna?	46
Bakgrundsfaktorerna styr kulturvanorna	46
Kulturens infrastruktur är ojämnt fördelad	47
En fråga om kulturbegrepp och preferenser	48
När människor tillfrågas	48

Hur ska svaren och sambanden tolkas?	51
Sammanfattning	51
De nordiska ländernas kulturpolitik för delaktighet	52
Insatser för tillgänglighet och ökat deltagande	52
Insatser för fördjupad delaktighet	55
Insatser för barns och ungas rätt till kultur	57
Sammanfattning	58
Vilken analys görs av politiken?	59
Bristande lärande om politikens effekter	59
Kulturpolitiken saknar de verktyg som krävs	60
Top-down-perspektiv i delaktighetsarbetet	61
Delaktighetsarbetet urvattnar kulturen	62
Sammanfattning	63
Bedömning och diskussion	64
Delaktighetsperspektivets expanderings	64
Samstämmig bild men olika analyser och perspektiv	65
Delaktighet och kulturpolitiska spänningsfält	66
Angelägna framtidsfrågor	66
Fortsatta kunskapsbehov	67
Referenser	68
Om denna publikation	84

Förord

Kulturanalys Norden har fått i uppdrag att ta fram kunskapsöversikter på ett antal teman relevanta för den kulturpolitiska utvecklingen i de nordiska länderna. Dessa kunskapsöversikter ska utgöra introduktioner men också erbjuda fördjupning inom det aktuella forsknings- och kunskapsläget. Denna kunskapsöversikt har fokus på delaktighet i kulturlivet i Norden och är framtagen inom ramen för Kulturanalys Nordens uppdragsperiod 2022–2024. Kunskapsöversikten behandlar ett kulturpolitiskt tema som knyter an till kulturpolitiska målsättningar i samtliga nordiska länder. Kulturanalys Norden ser kunskapsöversikten som ett bidrag till analysen av kulturpolitiken i de nordiska länderna och som en del i arbetet att identifiera viktiga kulturpolitiska framtidsfrågor.

Göteborg i december 2022

Kulturanalys Norden

Sammanfattning

Den här kunskapsöversikten syftar till en samlad analys av kunskapsunderlag som behandlar olika perspektiv på delaktighet i kulturlivet i Norden. Ett delsyfte med rapporten är att identifiera angelägna områden för politikutveckling. Översikten utgår ifrån forskningen om kulturpolitik och de kulturvaneundersökningar som tagits fram i de nordiska länderna, men inkluderar också politiska styrdokument, utredningar och uppföljningsrapporter. Resultaten från kunskapsöversikten sammanfattas nedan.

Begrepp, bakgrund och kontext

I de nordiska länderna utvecklades idén om delaktighet i kulturlivet gradvis från framför allt början av 1900-talet. Under 1900-talets första hälft var politiken inriktad på en *demokratisering av kulturen*, vilket innebar ett fokus på att sprida den offentligt finansierade kulturen och det bildningsideal som de mer traditionella konstformerna var förknippade med. Detta ledde, enligt forskningen, till en utbyggnad av den kulturella infrastrukturen och bidrog under 1960-talet och 1970-talet till en formalisering av kulturpolitiken i de nordiska länderna. Under 1970-talet utvecklades kulturpolitiken i riktning mot att också öka människors möjlighet till inflytande och egen aktivitet i kulturlivet. Detta benämns inom forskningen för *kulturell demokrati* och syftade bland annat till att göra kultursektorn till en arena för demokratiskt inflytande.

Under 1980-talet och fram till 2020-talet har delaktighetsperspektivet fortsatt att utvecklas inom ramen för de nordiska ländernas kulturpolitik. Under 1990-talet blev mångfaldsbegreppet alltmer centralt som ett sätt att synliggöra olika gruppers intressen och behov i termer av kultur. Detta innebar att idén om en enhetskultur, som hade utmanats redan under 1970-talet, allt tydligare kompletterades med mer pluralistiska perspektiv. Idag kretsar därför kulturpolitiken kring en relativt komplex förståelse av begreppet delaktighet. Målet för de nordiska ländernas kulturpolitik är både att människor ska ha möjlighet att ta del av en mångfald konst- och kulturuttryck av hög kvalitet, att de ska erbjudas möjlighet till eget skapande och dessutom möjligheter att på olika sätt påverka kulturlivets och kulturpolitikens utveckling.

Vem ägnar sig åt kultur i Norden?

De kulturvaneundersökningar och den forskning som genomförts om människors kulturvanor i de nordiska länderna visar på gemensamma mönster. Dels visar de på att aktiviteten i de kulturvanor som mäts är förhållandevis stabil, dels på att människors kulturvanor samvarierar med olika bakgrundsfaktorer. Framför allt är människors delaktighet i kulturlivet kopplat till faktorer som kön, socioekonomi och geografi. Exempelvis är kvinnor mer kulturaktiva än män och personer med längre utbildning mer kulturaktiva än de med kortare utbildning. Undersökningarna från samtliga nordiska länder visar också på att människor i större tätorter och städer tar del av kultur i större utsträckning än människor på landsbygd och mindre orter. Även barns kulturvanor är kopplade till socioekonomiska faktorer. Särskilt tydligt är det att barn till föräldrar med längre utbildning deltar mer i kulturlivet än barn till föräldrar med kortare utbildning.

I forskningen och kulturvaneundersökningarna framträder också ett mönster där socioekonomiskt starkare grupper tar del av en bredare uppsättning kulturaktiviteter, medan grupper med en svagare socioekonomisk ställning tar del av ett snävare utbud.

Hur förklaras kulturklyftorna?

I forskningen om kulturpolitik går det att utläsa flera förklaringar till skillnaderna i delaktighet mellan olika grupper i samhället. Dessa förklaringar överlappar varandra, men särskiljs utifrån dess olika fokus. *För det första* kan skillnaderna förstås som framför allt en konsekvens av bakgrundsfaktorerna, alltså sådant som människors sociala bakgrund, utbildningsnivå och yrkestillhörighet. Dessa faktorer skapar tillsammans olika förutsättningar, fallenhet och intresse för att ta del av de kulturaktiviteter som mäts i kulturvaneundersökningarna. *För det andra* kan skillnaderna snarare förklaras med att kulturens infrastruktur är ojämnt fördelad och koncentrerad till vissa platser. Detta gäller alltifrån det kulturella utbudet till utbildningsinstitutioner och centrala myndigheter. *För det tredje* förklaras skillnaderna med att det kulturutbud som erbjuds via den offentligt finansierade kulturpolitiken inte är i samklang med många människors preferenser. Enligt denna förklaring bör bristen på delaktighet främst förstås som ett uttryck för människors medvetna val och för en kulturpolitik som utgår ifrån en alltför snävt avgränsad förståelse av vad som är kultur.

I de kulturvaneundersökningar där människor tillfrågats om varför de inte deltar anges ointresse som en av de vanligare anledningarna. Men människor anger också brist på tid, brist på pengar och långa avstånd som viktiga förklaringar till varför de inte tar del av konst och kultur i större utsträckning. Svaren i kulturvaneundersökningarna kan därmed tolkas som stöd för samtliga tre förklaringar.

Kulturpolitik för ökad delaktighet

De nordiska ländernas kulturpolitik för att öka delaktigheten i kulturlivet inbegriper en rad olika insatser. *För det första* har länderna under lång tid arbetat för att tillgängliggöra kultur genom att bygga ut den grundläggande kulturella infrastrukturen, sänka de ekonomiska trösklarna och ge verksamheter i uppdrag att arbeta aktivt för att bredda sin publik. Inkluderat här är utbyggnaden av olika typer av kulturinstitutioner, turnerande verksamheter, uppbyggandet av bidragssystem för stöd till konst och kultur i hela landet, fri entré och krav på offentliga kulturinstitutioner att vara närvarande i olika delar av landet.

För det andra har kulturpolitiska insatser genomförts för att skapa förutsättningar för fördjupad delaktighet i kulturlivet och kulturpolitiken. Detta har bland annat setts som ett sätt att locka fler att ta del av kultur och har inbegripit olika metoder för att möjliggöra människors inflytande i kulturlivet. *För det tredje* har kulturpolitiken i de nordiska länderna kommit att kännetecknas av ett tydligt fokus på kultur för barn och unga som ett sätt att lägga grunden för allas möjlighet att delta i kulturlivet. Detta har inneburit särskilda satsningar på kultur i och kring skolan och på en generell integrering av ett barn-och-unga-perspektiv i kulturpolitiken i de nordiska länderna.

Vilken analys görs av politiken?

I forskningen framträder olika perspektiv på att kulturpolitiken trots åtgärder och reformer inte har fått bukt med de skillnader i delaktighet som råder mellan olika grupper. *För det första* finns det en kritik mot att de åtgärder och reformer som genomförs för att öka delaktigheten inte följs upp och utvärderas ordentligt. Forskningen pekar i detta sammanhang på en avsaknad av vilja, från politik, byråkrati och kulturverksamheter, att lära av de erfarenheter som görs. *För det andra* pekas på att kulturpolitiken saknar de verktyg som krävs för att öka delaktigheten i den utsträckning som eftersträvas. Här betonas bland annat de socioekonomiska faktorernas grundläggande betydelse för skillnaderna i delaktighet.

För det tredje kritiserar delaktighetsarbetet för att fortfarande vara alltför styrt uppifrån. Här pekas på att människors möjligheter till inflytande och påverkan i kulturlivet fortsatt är begränsade. Dessa begränsningar bedöms ofta bottna i en ovilja från politiken, byråkratin och de kulturella och konstnärliga professionerna att lämna ifrån sig den makt som anses nödvändig för att åstadkomma fullödiga delaktighetsprocesser. *För det fjärde* finns en, om än mindre vanlig, kritik som handlar om att delaktighetsarbetet påverkar konsten och kulturen och dess utveckling negativt. Denna kritik pekar bland annat på att fokuset på delaktighet lett till att konstens och kulturens värde i allt för stor utsträckning kommit att mätas utifrån sådant som publiktillströmning medan aspekter som konstnärlig kvalitet och autonomi nedprioriterats.

Framtidsfrågor och kunskapsbehov

Utifrån arbetet med kunskapsöversikten identifierar Kulturanalys Norden två angelägna problemställningar för kulturpolitiken i de nordiska länderna:

1. Givet de fortsatt stora skillnaderna mellan olika gruppers delaktighet i kulturlivet, hur ska kulturpolitiken framgent möta de hinder för ökad delaktighet som identifierats i forskningen? En central fråga i detta sammanhang är hur kulturpolitiken och dess centrala verksamheter ska ta tillvara de lärdomar som kan göras utifrån det redan genomförda arbetet för ökad delaktighet?
2. Hur ska kulturpolitiken väga arbetet för ökad och fördjupad delaktighet mot behovet av att värna de kulturella och konstnärliga professionernas autonomi och självständighet?

Kulturanalys Norden bedömer också att det finns ytterligare kunskapsbehov på temat delaktighet i kulturlivet i Norden. Exempelvis finns skäl för ytterligare studier kring sambanden när det gäller skillnaderna i delaktighet, och hur de olika förklaringar som återfinns i forskningen ska förstås i relation till varandra. Det finns också behov av ytterligare kunskap om kulturvanornas utveckling över tid och då särskilt när det gäller bakgrundsfaktorernas utveckling. Avslutningsvis behövs mer kunskap om olika åtgärder och reformers faktiska resultat i relation till de mål som sätts upp för åtgärderna.

Summary

This is a literature review concerning cultural participation in the Nordic region. Its purpose is to provide an overall analysis of literature dealing with various aspects of participation in cultural life in the Nordic countries. The report also serves the purpose of identifying important areas for policy development. The literature review is based on cultural policy research and cultural habits surveys conducted in the Nordic countries, although it also includes policy documents and government inquiries and reports. The results of the literature review are summarised below.

Concepts, background and context

In the Nordic countries, the concept of participation in cultural life has developed gradually since the early years of the twentieth century. During the first half of the twentieth century, cultural policy was aimed at *democratising culture*, meaning that the emphasis was on disseminating publicly financed culture and the aesthetic and educational ideals associated with traditional art forms. Research shows that this led to an expansion of cultural infrastructure and contributed to formalising cultural policy in the Nordic countries during the 1960s and 1970s. During the 1970s, cultural policy developed in the direction of increasing citizens' opportunities to exert influence and conduct their own activities in cultural life. In research, this movement is called *cultural democracy* and, among other things, it aimed to transform the cultural sector into an arena for democratic influence.

From the 1980s onwards, the participatory perspective has continued to evolve within the framework of cultural policy in the Nordic countries. The concept of diversity became increasingly important during the 1990s as a means to make visible the cultural interests and needs of different groups. This led to the idea of a monoculture – something that was already being questioned in the 1970s – being increasingly challenged by a more pluralistic perspective. As a result, our present-day cultural policy revolves around a relatively complex understanding of the term *participation*. The objective of cultural policy in the Nordic countries is that people should both have the opportunity to enjoy a wide range of high-quality artistic and cultural expressions and that they should be offered opportunities to explore their own creativity and to influence the development of cultural life and cultural policy in various ways.

Who participates in culture in the Nordic region?

The cultural habits surveys and research conducted into people's cultural habits in the Nordic countries reveal two common patterns: firstly, the measured cultural habits are relatively stable and, secondly, people's cultural habits covary with various background factors. Above all, cultural participation is linked to factors such as gender, socioeconomic status and geography. For example, women are more culturally active than men and cultural activity increases in line with level of education. Surveys conducted in all Nordic countries also show that people in urban areas and cities are more culturally active than those in rural areas and small towns. Socioeconomic factors also have a bearing on children's cultural habits. Particularly children whose parents have a higher education participate in cultural life to a greater extent than children whose parents have a lower level of education.

Another pattern that emerges from the research and cultural habits surveys is that socioeconomically strong groups enjoy a broader range of cultural activities than those with lower socioeconomic status.

What explains the culture gaps?

Research into cultural policy offers a number of explanations for variations in participation between different societal groups. While these explanations overlap, they are distinguishable by their varying focuses. Differences are either understood as being largely a consequence of: i) social, educational and occupational background factors that create different conditions, predispositions and interest in participating in the activities measured in the cultural habits surveys; ii) the unequal distribution and geographical concentration of cultural infrastructure, whether that be the range of culture on offer or the location of education institutions and government agencies; or iii) the fact that the range of publicly funded culture on offer fails to chime with many people's preferences. According to this last explanation, the lack of participation should primarily be understood as an expression of people's conscious choices and of a cultural policy based on a far too narrowly defined understanding of what constitutes culture.

In cultural habits surveys, disinterest is a common response to the question of why people do not participate. That said, people also mention lack of time, cost and long distances as important reasons for not participating in art and culture to a greater extent. The responses in cultural habits surveys can thus be interpreted as supporting all three of the above explanations.

The cultural policies to increase participation

Nordic countries cultural policies encompasses a number of initiatives to increase participation in cultural life. Firstly, the Nordic countries have worked for many years to make culture accessible by expanding basic cultural infrastructure, lowering the financial threshold for participation and tasking public-sector cultural organisations with working actively to broaden their audience. This includes to establish various types of cultural institutions, touring events, free admission, expanding the grant system to support culture nationwide, and requirements for cultural institutions to maintain a presence in different areas of the country.

Secondly, various cultural policy initiatives have been implemented to increase citizens opportunities to influence cultural life and cultural policy. Thirdly, cultural policy in the Nordic countries has come to be characterised by its focus on culture for children and young people as a means of laying the foundations for universal participation in cultural life. This has involved specific investments in culture in and around schools and a general integration of a child and youth perspective into cultural policy in the Nordic countries.

What does the analysis tell us about policy?

Despite measures and reforms, significant variations in cultural participation persist between different social groups. In the literature this lack of progress is discussed from different perspectives. Firstly, it is argued that the results of the measures and reforms intended to increase participation have not been properly followed up and evaluated. The research suggests that this may be due to an unwillingness on the part of both politicians, bureaucracies and cultural organisations to learn from experience. Secondly, it is argued that cultural policy lacks the necessary instruments to increase participation to the desired extent. Here, researchers emphasise the fundamental role socioeconomic factors play in variations in participation.

Thirdly, it is argued that efforts to increase participation remain characterised by top-down management to far too great an extent. Here, it is noted that citizens' opportunities to exert influence in cultural life remain limited. These limitations are generally considered to be rooted in the unwillingness of politicians, bureaucrats and cultural and artistic professionals to surrender the necessary power to achieve fully participatory processes. Fourthly, it is argued that work to increase participation may have a negative impact on the development of art and culture. This criticism, which is less pronounced, highlights that the increased emphasis on participation has resulted in the value of art and culture being to a large extent measured in terms such as audience numbers rather than artistic quality and autonomy.

Future issues and knowledge requirements

Based on the literature review, Kulturanalys Norden has identified two important policy issues to be addressed by Nordic countries:

1. Given the continuing variations in cultural participation between different social groups, how can cultural policy overcome the obstacles to increased participation identified in the research? One key question in this regard is how cultural policymakers and organisations can learn more from earlier measures to increase participation?
2. How shall the goal of greater participation be balanced against the need to safeguard the autonomy and professional standing of artists and cultural workers?

Kulturanalys Norden also sees the need for further knowledge about participation in cultural life in the Nordic region. For example, there is good reason to undertake further studies on the correlation between variations in participation and other factors, and how the different explanations put forward in the research can be understood in relation to one another. There is also a need for further knowledge concerning the development of cultural habits over time, especially in terms of the development of background factors. Finally, more knowledge is required concerning the actual results of the various measures and reforms in relation to their stated aims.

Inledning

Möjligheten för alla att ta del av konst och kultur och få utlopp för sina skapande förmågor har länge varit ett bärande ideal inom såväl det nordiska kulturpolitiska samarbetet som inom ramen för de enskilda nordiska ländernas kulturpolitik (se t.ex. Proposition 2009/10:3; Ministry of Education, Science and Culture, 2013; CuPo2025, 2017; Meld. St. 8, 2018; Nordiska ministerrådet, 2020). De nordiska länderna har därför under lång tid drivit politik och genomfört specifika reformer och åtgärder i syfte att skapa förutsättningar för ett så brett deltagande i kulturlivet som möjligt. Ambitionen har i förlängningen också varit att skapa likvärdiga förutsättningar när det gäller möjligheterna att arbeta och försörja sig som konstnär och kulturskapare (se t.ex. Kulturanalys Norden, 2017c).

Trots ett långvarigt arbete för breddat deltagande i kulturlivet rapporteras det återkommande om skillnader i vilka som på olika sätt är delaktiga i kulturlivet. Inte minst pekas på att deltagandet i olika kulturaktiviteter är stratifierat utifrån demografiska, geografiska och socioekonomiska faktorer (se t.ex. Bak et al., 2012; Vaage, 2016, 2017; Myndigheten för kulturanalys, 2017b).

Det är mot denna bakgrund som Kulturanalys Norden tagit fram denna kunskapsöversikt. Rapporten beskriver hur delaktighet som kulturpolitiskt tema växt fram i de nordiska länderna och hur delaktigheten i kulturlivet ser ut. Rapporten redogör också för hur forskningen ser på förutsättningarna för delaktighet och på vilka problem som är förknippade med arbetet för ökad delaktighet i kulturlivet. Kulturanalys Nordens ambition är att rapporten på detta sätt ska utgöra ett kunskaps- och diskussionsunderlag för en bred målgrupp inom den kulturpolitiska sfären och inom kulturlivet som helhet i de nordiska länderna.

Syfte och frågeställningar

Kunskapsöversikten syftar till en samlad analys av kunskapsunderlag som behandlar förutsättningarna för delaktighet i kulturlivet i Norden. Ett delsyfte med rapporten är att identifiera angelägna och relevanta områden för politikutveckling.

Syftet är preciserat i följande frågor:

1. Hur har delaktighet i kulturlivet utvecklats som kulturpolitiskt tema i de nordiska länderna?
2. Hur ser mönstren ut när det gäller vilka som är delaktiga i kulturlivet i de nordiska länderna?
3. Vilka centrala hinder för ökad delaktighet i kulturlivet i Norden har identifierats, och hur bedöms de kulturpolitiska insatser och reformer som genomförts för att överkomma dessa hinder?

I kunskapsöversikten används företrädesvis begreppet *delaktighet* för att beskriva olika sätt att delta och vara aktiv i kulturlivet, och *ökad delaktighet* för att beskriva den kulturpolitiska ambitionen att få fler att ta del av kultur och i större

utsträckning nå underrepresenterade grupper. Också begreppet *deltagande* förekommer frekvent, då främst i betydelsen att *ta del* av olika kulturuttryck och kulturformer. *Delaktighet* bedöms dock vara det begrepp som fångar in olika dimensioner av att ta del av kultur, vara medskapande och ha möjlighet till inflytande över kulturlivet och kulturpolitiken.

Avgränsningar och genomförande

Den breda tematiken nödvändiggör flera avgränsningar. Den grundläggande avgränsningen görs genom kunskapsöversiktens frågeställningar som blir vägledande för insamlingen av vetenskapliga artiklar och andra relevanta kunskapsunderlag. En central avgränsning är att denna kunskapsöversikt inte behandlar temat om likvärdiga förutsättningar och möjligheter att arbeta och försörja sig i kultursektorn i de nordiska länderna. Detta tema kan dock ses som en del av ländernas delaktighetssträvanden, och det finns flera studier på denna dimension av delaktighet som berör flera av de nordiska länderna (se t.ex. Myndigheten för kulturanalys, 2015, 2017a; Bille & Fjællegaard, 2017; Karhunen, 2017; Kulturanalys Norden, 2017b, 2022a; Konstnärsnämnden, 2018).

I genomförandet av kunskapsöversikten tas avstamp i forskningen om kulturpolitik. Fokus ligger på nordiska förhållanden, men flera internationella utblickar görs. Utgångspunkten tas i de fyra internationella tidskrifter som Kulturanalys Norden bedömt är mest relevanta för att på ett hanterbart sätt skapa överblick över forskningsfältet. Dessa är 1) *International Journal of Cultural Policy*, 2) *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, 3) *Cultural Trends* och 4) *Journal of Arts, Management, Law and Society*.

De två första tidskrifterna är de centrala publikationerna för forskning om kulturpolitik och är kopplade till varsin forskningskonferens. De två övriga tidskrifterna är viktiga kanaler för forskning om kulturpolitik och delaktighet men erbjuder också ett bredare empiriskt fokus. Av dessa fyra tidskrifter har *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift* och *International Journal of Cultural Policy* visat sig vara de som främst innehöll artiklar med relevans för kunskapsöversikten. Utifrån genomgången av dessa fyra tidskrifter har en mängd ytterligare vetenskapliga artiklar, akademisk litteratur samt rapporter och utredningar identifierats. Den vetenskapliga tidskriften *Poetics* har i detta sammanhang visa sig vara av särskilt intresse när det gäller forskning om delaktighet i kulturlivet. Totalt används drygt 260 källor i kunskapsöversikten. Cirka 170 av dessa utgörs av vetenskapliga texter. Resterande källor utgörs framför allt av policydokument, offentliga utredningar och offentliga statistikpublikationer.

Kartläggningen av delaktigheten i olika kulturaktiviteter baseras främst på kulturvaneundersökningar i de nordiska länderna, men också på annan tillgänglig statistik och på forskning om kulturvanor i de enskilda länderna.

Rapportens disposition

Rapporten är indelad i sju kapitel. Efter inledningen i kapitel ett följer kapitel två som ger en bakgrund till hur delaktighet formats till ett centralt tema i de nordiska ländernas kulturpolitik. I kapitel tre ges en översiktlig bild av delaktighetsmönstren i de nordiska länderna, där fokus ligger på befolkningarnas kulturvanor i relation till olika bakgrundsfaktorer. I kapitel fyra redogörs för olika analyser av skillnaderna i delaktighet mellan olika grupper. I kapitel fem ges en översiktlig bild av hur kulturpolitiken genom insatser och reformer försökt undanröja hinder för ökad delaktighet. I kapitel sex återges på övergripande nivå forskningens olika perspektiv och bedömningar av dessa insatser och reformer. I det sjunde, avslutande kapitlet presenteras de övergripande slutsatser som Kulturanalys Norden drar utifrån kunskapsöversikten, och ett antal områden för fortsatt politik- och kunskapsutveckling identifieras.

Begrepp, bakgrund och kontext

I det här kapitlet sätts kunskapsöversiktens tema in i en begreppsmässig och samtidshistorisk kontext. Kapitlet inleds med en kort redogörelse för delaktighet som demokratiskt och politiskt begrepp. På detta följer en redogörelse för hur delaktighet som kulturpolitiskt tema växt fram inom nordisk kulturpolitik och hur fokuset på delaktighet utvecklats till den komplexa kulturpolitiska målsättning det är idag.

Delaktighet som begrepp – olika perspektiv

I kulturpolitiska sammanhang omnämns delaktighet ofta som *deltagande* i kulturlivet. Då avses bland annat sådant som att gå på bio, museum eller teater, att läsa böcker eller att lyssna på musik. I mindre utsträckning avses också eget utövande, exempelvis i vilken utsträckning människor ägnar sig åt handarbete, hantverk eller måleri. Det är också dessa former av delaktighet som i första hand mäts i de nordiska ländernas kulturvaneundersökningar (se t.ex. Bak et al., 2012; Vaage, 2017; Myndigheten för kulturanalys, 2018a).

Begreppet *delaktighet* rymmer emellertid fler dimensioner som är relevanta för analysen av de nordiska ländernas kulturpolitik. Dessa dimensioner handlar om delaktighet som olika grader av medskapande, inflytande och möjlighet att påverka kulturlivet och kulturpolitiken. Begreppet delaktighet bottnar på så sätt i idéer om en fördjupning av demokratin där människor inte ska betraktas som passiva mottagare av exempelvis kulturpolitik och kulturutbud (se t.ex. Lindström Sol, 2021a). Istället ska människor tillåtas vara involverade i kulturlivet, i kulturpolitiken och i konstens och kulturens konkreta uttryck (se t.ex. Proposition 2009/10:3; Kulturministeriet, 2009; Meld. St. 10, 2011).

Delaktighet är samtidigt ett omdebatterat och problematiserat begrepp och en rad forskare har på olika sätt analyserat delaktighet som verktyg, metod och politisk strategi. Som ett exempel beskriver Arnstein (1969) delaktighet i termer av en trappa bestående av åtta steg, där det lägsta steget definieras som manipulation och det högsta som medborgarkontroll. Hon vill på detta sätt ge en bild av delaktighetens olika uttryck och syften i exempelvis samhällsplaneringsprocesser. På ett liknande sätt skiljer White (1996) på nominell, instrumentell, representativ och transformativ delaktighet, för att skilja på när delaktighet främst används som ett skyltfönster för politik och byråkrati och när det handlar om en reell omförhandling av makt.

Vad Arnstein (1969) och White (1996) med flera (se t.ex. Cupps, 1977; Callahan, 2007; Lindström Sol, 2021a) pekar på är att delaktighet som politisk strategi kan tjäna olika syften. Exempelvis kan det fungera som ett sätt att förflytta ansvar eller skapa legitimitet för politiska beslut, men utan att någon egentlig kontroll eller makt förflyttats till deltagarna. Men delaktighet kan också inbegripa reell omfördelning av makt. Hur omfattande denna omfördelning är kan samtidigt skilja sig åt väldigt mycket. Vilka beslut och på vilken nivå som invånare ges möjlighet att påverka är därför alltid en empirisk fråga.

Delaktighet som metod har problematiserats också i andra avseenden. Exempelvis lyfts risken att delaktighet som verktyg och strategi kan ge vissa (röststarka) individer inflytande på bekostnad av andra. Ytterligare en aspekt på frågan om delaktighet är i vilka situationer och i vilken utsträckning delaktighet faktiskt är eftersträfvansvärt. Här pekas på att delaktighet som metod i vissa sammanhang också kan betraktas som en problematisk inskränkning av professioners auktoritet (se vidare Cupps, 1977; White, 1996; Chambers, 2005; Carpentier, 2016; Weijmer, 2019; Lindström Sol, 2021a för mer fördjupade diskussioner kring delaktighetsbegreppet).

Idén om delaktighet i kulturlivet tar form i Norden

Ambitionen att få människor att på olika sätt ta del av konst och kultur har djupa historiska och filosofiska rötter, och dagens politiska ambitioner på detta område är i mångt och mycket ett samtida uttryck för ett bildningsideal som utvecklats alltsedan upplysningens genombrott. Den positiva synen på konstens och kulturens betydelse för människan går dock längre tillbaka än så. Belfiore och Bennet (2007) spårar vad de benämner som en "positiv tradition" till Aristoteles (384–322 f.Kr.) som argumenterade för konstens förädlande och renande effekt på människans intellekt, känsloliv och mentala hälsa. Belfiore och Bennet (2007) sätter den positiva traditionen i relation till Platon (428–348 f.Kr.) som kan sägas ha företrätt en "negativ tradition" där konsten och kulturen lika mycket sågs som ett hot mot sanning, kunskapsutveckling och moralisk upprustning.

Ambitionen att tillgängliggöra konst och kultur för bredare folklager utvecklades emellertid från framför allt slutet av 1800-talet och början av 1900-talet i de nordiska länderna. I Finland, Norge och Island var dessa strävanden delvis kopplade till det nationella identitetsbyggandet, vilket hänger samman med ländernas senare utveckling till självständiga stater. Dessa inslag var mindre framträdande i Danmark och Sverige, vilket också påverkade vilken konst och kultur som inledningsvis sågs som central. Inte minst har det egna språkets betydelse och utveckling haft en tydligare roll som kulturell identitetsmarkör i Norge, Finland och Island (se t.ex. Vestheim, 1995; Bakke, 2003; Kangas, 2003; Heikkinen, 2003; Danielsen, 2008; Duelund, 2008; Mangset & Hylland, 2017).

I Danmark och Sverige utvecklades kulturpolitiken under 1800-talet i tydligare relation till adelns och borgerlighetens kulturideal, vilket också hängde samman med utvecklandet av ett antal centrala kulturinstitutioner i dessa länder (Duelund, 2008). Även om arbetarrörelsen i både Sverige och Danmark tog olika initiativ för att etablera alternativ till det som ofta beskrivs som en borgerlig kultursyn fick dessa initiativ inget egentligt fäste (Balling, 2021, s. 53). Målet blev istället att sprida det bildningsetetiska ideal som dithills präglat den praktiska kulturpolitiken. Detta mål bottnade dels i föreställningen om den estetiska bildningens välgörande effekter, dels i ett behov av att öka kulturpolitikens legitimitet (Balling, 2021, s. 53). Det senare blev viktigt bland annat för att arbetarrörelsen under 1900-talets första decennier alltmer ifrågasatte rimligheten i att via skattsedeln finansiera kulturinstitutioner som framför allt nyttjades av en urban övre medelklass. Men arbetarrörelsen uppges också ha haft sina egna intressen i spridandet av de mer traditionella konst- och kulturidealen. I exempelvis Sverige kom arbetarrörelsen att motivera denna spridning just som en del i att bilda och förbereda människor, inte

minst i den egna rörelsen, på att "axla en demokratisk och förvaltningsmässig börda i uppbyggnaden av ett nytt samhälle" (Frenander, 2001, s. 91; se också Frenander, 2014; Harding, 2015; Bjurström, 2021, s. 144). Synen på konstens och kulturens samhällsnytta och roll för befolkningens bildning var något som under 1900-talet kom att få genomslag i samtliga nordiska länder (Vestheim, 1995, s. 152–157).

Demokratiseringen av konsten och kulturen

Från 1930-talet, och särskilt efter andra världskriget, blev målsättningen att demokratisera kulturen än tydligare i de nordiska länderna. Den strategiska kärnan i denna målsättning kom att, med vissa variationer, bli spridandet av den kultur som tidigare varit förunnad en förhållandevis liten och privilegierad minoritet (Bakke, 1988; Frenander, 2001; Duelund, 2003b; Kangas 2003; Bjørnsen, 2010; Mangset & Hylland, 2017). Utgångspunkten var spridandet av en enhetskultur, och länderna tog olika initiativ för att bygga ut den kulturella infrastrukturen i respektive land. Teatrar, konsthallar, stadsbibliotek, konserthus och turnerande verksamheter etablerades därför utan att en samlad formell kulturpolitik formerades (Bakke, 1988; Vestheim, 1995, s. 152–157; Mangset & Hylland, 2017; Hylland, 2017; Kleberg & Forsell, 2019; Bache, 2021; Sokka, 2022).

På biblioteksområdet utvecklades också lagstiftning och statlig stödgivning i syfte att tillgängliggöra bibliotek och särskilt stärka tillgången till bibliotek för bönder och arbetarklass (se Dyrbye et al., 2009). Exempelvis fick Danmark sin länsbibliotekslag redan 1920, medan lagstiftning om obligatoriska kommunala folkbibliotek kom 1947 i Norge, 1964 i Danmark och i Sverige först 1996 (Byberg, 2009; Dyrbye, 2009; Thomas, 2009).

De nordiska länderna utvecklade således en likartad syn på vilken typ av konst och kultur som genom stöd skulle spridas till befolkningen. Det var i slutändan vad som beskrivs som de traditionella estetiska konstarterna som kom att omfattas (Vestheim, 1995; Heikkinen, 2003; Duelund, 2008). I detta kulturbegrepp ligger också förhållandevis bestämda uppfattningar om vad som utgör kvalitet i kulturell och konstnärlig bemärkelse (Bjurström, 2021). Denna politik för estetisk bildning bör också förstås utifrån att det konkurrerande alternativ som växte fram främst utgjordes av vad som betecknades som kommersiell kultur av lägre konstnärligt värde. Framväxten av denna (inom exempelvis film, litteratur och musik) identifierades som problematisk och i flera fall som direkt skadlig, också av företrädare för arbetarrörelsen (Frenander, 2001, 2014; Heikkinen, 2003; Blomgren, 2007, 2019; se också Hylland, 2014). Kulturpolitiken i de nordiska länderna kom på så sätt att bygga på såväl den "positiva" som den "negativa" traditionen (Belfiore & Bennet, 2007; se också Skot-Hansen, 1999).

Under stora delar av 1900-talet fanns en förväntan på att det ökade generella välståndet i länderna mer eller mindre automatiskt skulle följas av en motsvarande höjning av den kulturella bildningsnivån. Den kommersiella kulturen fortsatte dock att dominera i de breda folklagren. Detta identifierades som ett hot mot den kulturella jämlikheten och sågs inte som ett uttryck för individens fria val, utan som ett tecken på att "kommersiella intressen styrde efterfrågan" (Jonsson, 2002, s. 188; se också Frenander 2001).

Efterhand bedömdes det som alltmer väsentligt att möta detta upplevda hot med en samlad kulturpolitik. En sådan ansågs bättre kunna verka för att människor använder sin fria tid på ett meningsfullt sätt, och hålla dem borta från den kommersiella kultur som "utnyttjar människornas trötthet, passivitet och brist på mognad" (Schein, 1962; se också Duelund, 2008). Det fanns också mer hårdföra strömningar vars ingång var att politiken aktivt borde bekämpa vad som betraktades som undermålig kultur. Detta skulle exempelvis ske genom höjda skatter i syfte "att hålla tillbaka köplusten" (Jonsson, 2002, s. 189; se också Blomgren, 2008). Kulturpolitiken i de nordiska länderna kom dock att framför allt vila på viljan att stödja alternativ och på så sätt stävja konsumtionen av den kultur som betraktades som skadlig och onyttig (Heikinen, 2003; Duelund, 2008). Den svenska ecklesiastikministern Ragnar Edenman formulerade 1964 behovet av en samlad kulturpolitik på följande sätt:

Vad som oroar är att masskulturens bredare alster väller över oss i en så oerhört strid ström. Människorna bestämmer inte sitt konsumtionsval på det här området. De som producerar dålig litteratur och film, veckotidningar och mycket annat säger att producenterna ger folk vad folk vill ha. Det är en allmän slogan för att skydda moralen, men samhällets kulturpolitik kan inte utan vidare acceptera detta. Det är inte så att vi ropar på censur och förbud, men det måste skapas alternativ. (Edenman citerad i Jonsson, 2002, s. 188)

Formaliserandet av kulturpolitiken i de nordiska länderna under 1960-talet och 1970-talet var i stor utsträckning en fortsättning på strävandena att nå ut till hela befolkningen med den konst och kultur som sågs som en förutsättning för ett välfungerande modernt, civiliserat och demokratiskt samhälle (Frenander, 2001; Jonsson, 2002; Nielsen, 2012; Blomgren, 2019). Därför inrättades kulturministerier, statliga kulturråd och statliga konst- och kulturfonder (Bakke, 2003; Duelund, 2003b; Heikinen, 2003; Kangas, 2003; Larsson, 2003). I och med detta systematiserades också utbyggnaden av en offentligt finansierad infrastruktur på kulturens område i de nordiska länderna.

En kulturpolitik för kulturell demokrati

Såväl Skot-Hansen (1999) som Duelund (2008) har skrivit om att det under 1960-talet och 1970-talet utvecklades två delvis parallella förhållningssätt till frågan om delaktighet i kulturlivet i Norden. Skot-Hansen (1999) beskriver det som att det klassiska humanistiska idealet kompletterades med en sociologisk ingång till kulturpolitiken. Detta innebar att konsten och kulturen inte bara skulle tillgängliggöras och befolkningen bildas för demokratins bästa, utan också att konsten och kulturen skulle bli ett uttryck för demokrati. Konkret handlade det om att öka människors inflytande och aktivitet i kulturlivet, vilket i sin tur bedömdes öka intresset för konst, kultur och bildningsfrågor.

På detta sätt adderades perspektivet *kulturell demokrati* till idén om en *demokratisering av kulturen*. Ambitionen var bland annat att minska klyftan mellan professionella utövare, amatörer och publik. I Storbritannien etablerades begreppet *community art* för att beskriva processer där konst och kultur utvecklas i ett lokalt socialt sammanhang och i interaktion mellan professionella kulturskapare och invånare (Jeffers & Moriarty, 2017). Detta förhållningssätt inbegrep en förändrad

syn på vad delaktighet i kulturlivet är men också en vidgning av förståelsen av vad kultur är och kan vara (se t.ex. Skot-Hansen, 1999). Det handlade exempelvis om att ge olika grupper av invånare förutsättningar att genom delaktighet i kulturlivet uttrycka specifika identiteter. Denna utveckling var en del i att försöka locka fler och nya besökare till kulturinstitutionerna genom att etablera en mer efterfrågestyrd kulturpolitik (se t.ex. Balling, 2021, s. 37–38). Den kulturpolitiska debatten handlade också alltmer om olika uppfattningar om vad som är bra konst och kultur och vad som är bra sätt att ta del av denna. I den svenska debatten menade litteraturhistorikern Bengt Nerman (1962) att graden av engagemang och aktivitet är det som ska värderas snarare än exakt vilka kulturuttryck och konstformer människor förhåller sig till. Det avgörande, enligt Nerman, borde snarare vara att något

upplevs som rätt, genuint och äkta för honom eller henne än att det kan kallas "kulturellt högtstående", "bildat" eller "smakfullt". Gränsen går inte mellan "kultur" och "brist på kultur" i konventionell mening. Den går mellan det beteende som är äkta och genuint och det som är konventionellt och oäkta. (Nerman, 1962, s. 66)

På detta sätt ifrågasattes det politiska projektet att i någon mån omvända människor och få dem att anamma en viss typ av konst och kultur. Nerman varnade också för att sådan politik främst lär människor att "välja rätt" utan vidare reflektion och att ett potentiellt aktivt kulturdeltagande istället ersätts av ett passivt konsumerande (Nerman, 1962; se också Jonsson, 2002). Sådana som Nerman kritiserades i sin tur för att överskatta människans möjlighet att välja fritt, och för att underskatta den kommersiella kulturens kraft att prägla och omforma människor (Jonsson, 2002).

Vad detta ökade fokus på kulturell demokrati innebar i praktiken är samtidigt omdiskuterat i forskningen. Både Skot-Hansen (1999) och Duelund (2008) menar att förändringen främst var retorisk och en del av en debatt, men att kulturpolitiken i Norden även fortsättningsvis kom att domineras av idén att sprida en enhetskultur i linje med de traditionella konstarterna.

Dock förändrades kulturpolitiken i så måtto att den regionala nivån och kommunerna fick en allt viktigare roll i genomförandet av kulturpolitiken. Denna decentralisering hade åtminstone delvis att göra med att den statliga kulturpolitiken ansågs brista i förmåga att fånga upp mer folkliga och regionala traditioner och uttryck (Vestheim, 1995, s. 175). Regioner och kommuner uppmuntrades därför att i större utsträckning investera i det lokala kulturlivet och dess institutioner, vilket också understöddes av staten. I exempelvis Finland etablerades regionala kulturråd i syfte att decentralisera delar av bidragsgivningen (Kanerva, 2018). Vestheim (1995, s. 187–189) beskriver detta som utvecklingen av en decentraliserad arkitektmodell¹ (se också Irjala, 1996; Duelund, 2003a, 2008).

Kulturpolitiken utvecklade från 1970-talet också ett tydligare fokus på att nå särskilda grupper, som exempelvis personer med funktionshinder och invandrare. Betydelsen av kultur riktad till barn och unga poängteras också alltmer, inte minst utifrån att denna grupp ansågs ha extra "svårt att värja sig mot ett undermåligt, av kommersiella hänsyn styrt utbud" (SOU 1995:85, s. 66).

1. Arkitektmodellen är en av de fyra kulturpolitiska modeller eller idealtyper som beskrivs av Hillman-Chartrand & McCaughey (1989). De olika idealtyperna (underlätarmodellen, mecenatmodellen, arkitektmodellen och ingenjörsmodellen) beskriver olika perspektiv och förhållningssätt till kulturpolitisk styrning och relationen mellan stat och kulturliv (se Kulturanalys Norden, 2022b, s. 15–18).

Delaktighetsperspektivets fortsatta utveckling

Argumenten för att öka delaktigheten i kulturlivet förstärktes ytterligare från 1980-talet och framåt i och med att den instrumentella basen för kulturpolitiken vidgades (se ex. Vestheim, 1994; Duelund, 2008; Mangset, 2020). Successivt betonades från politiskt håll (och från delar av forskningen) konstens och kulturens positiva effekter på såväl människors hälsa som på den sociala sammanhållningen, demokratin, den hållbara utvecklingen, ekonomin och integrationen, bland mycket annat (se t.ex. Iversen, 2013; Blomgren & Johansson 2014; Wang, 2016; Fancourt & Finn 2019; Lindström Sol, 2021a; Myndigheten för kulturanalys, 2021c). Även idén om invånarnas inflytande i kulturlivet har förblivit viktig, och ytterligare initiativ har tagits för att decentralisera kulturpolitiken. Ett samtida exempel är etablerandet av den svenska kultursamverkansmodellen från 2011 som syftar till att öka det regionala självbestämmandet, men också till att öka kulturskaparnas och det civila samhällets inflytande över den regionala kulturpolitiken (Johannisson, 2018).

Det fortsatta arbetet för ökad delaktighet från 1980-talet och framåt har också inneburit att perspektiv fått fäste som kan ses som svåra att förena med tanken om en enhetskultur. Att de nordiska länderna blivit alltmer mångkulturella har exempelvis inneburit att kulturpolitiken öppnat sig alltmer mot ett pluralistiskt kulturbegrepp. Länderna har i olika utsträckning därmed kommit att betona begrepp och perspektiv som mångfald, mångkultur och inkludering (Saukkonen, 2017).

Mångfaldsbegreppet i det samtida delaktighetsarbetet

Begreppet mångfald är centralt i den samtida kulturpolitiska diskussionen kring ökad delaktighet i Norden. Samtidigt är det ett begrepp som kan förstås utifrån flera olika betydelser. I vid betydelse innebär det variation i utbud, uttryck och organisering. Mångfaldsarbetet syftar då till att motverka likriktning och uppmuntra pluralism. Vad man vill åstadkomma är ett kulturliv med sådan bredd och variation att det främjar allas delaktighet.

Men mångfaldsperspektivet har också varit ett uttryck för en kulturpolitisk ambition att nå olika grupper. Mångfald har i detta sammanhang ofta betonat behovet av en kulturpolitik som i större utsträckning inkluderar människor med olika kulturell bakgrund. Politiken har då handlat om att lyfta fram och stödja konstnärliga uttryck med ursprung i andra kulturer (Lindsköld, 2017; Balling, 2021). Detta är ett perspektiv som i olika utsträckning betonats i de nordiska länderna, och som också kan förstås i relation till synen på kultur som ett integrationsverktyg (Saukkonen, 2017). Mångfald har med andra ord varit ett viktigt begrepp både i arbetet för delaktighet och i arbetet med att använda konst och kultur för olika aspekter av social utveckling (se Nielsen, 2012; Haugsevje et al., 2016; Ragnarsdottir & Jonsdottir, 2017).

Den kulturpolitiska forskningen har på olika sätt analyserat och problematiserat mångfaldsbegreppet och dess betydelse för arbetet med ökad delaktighet. Vad som lyfts fram är spänningar inom kulturpolitiken som tydliggjorts i och med etablerandet av mångfaldsperspektivet. Dessa spänningar berör bland annat den

kulturpolitiska ambitionen att å ena sidan se, bekräfta och stödja olika människors och gruppers kulturella behov och möjlighet till demokratiskt inflytande, och att å andra sidan motverka fragmentisering och en känsla av "vi och dom". En viktig underliggande idé med den offentliga kulturpolitiken har länge varit det som benämns som kulturens "gemenskapande" värden och effekter. Utgångspunkten har varit att konst och kultur är något som förmår binda människor samman, medan fokus på mångfald och mångkultur kan uppfattas bidra till att människor separeras i grupper som ger uttryck för olika delkulturer (Nielsen, 2012). I detta ligger en spänning mellan en universell kontra en partikulär förståelse av kultur, där kulturpolitiken i de nordiska länderna alltjämt tenderar att vila på en universell kultursyn där konstnärlig kvalitet ses som något som "överskrider individuella, historiska och geografiska gränser" (Johannisson, 2012, s. 44).

Delaktighetsperspektivet i dagens kulturpolitik

Delaktighetsperspektivet är idag förankrat i olika idéer om varför det är viktigt att människor tar del av kultur. För det första finns en historiskt förankrad övertygelse om den estetiska bildningens generellt fostrande och civiliserande verkan. För det andra finns idag en etablerad tilltro till konstens och kulturen positiva effekter för individ och samhälle inom en rad specifika områden. För det tredje finns det en politisk idé om rättvis fördelning av kultur. Parallellt med detta har också en bred förståelse av begreppet delaktighet vuxit fram, vilket inneburit att de nordiska ländernas arbete för ökad delaktighet successivt vidgats och kommit att inkludera flera olika perspektiv. Dessa kan sammanfattas i följande kulturpolitiska ambitioner:

1. Alla ska ha möjlighet att **ta del av** en mångfald av konst- och kulturuttryck och av ett kulturutbud som upplevs som angeläget och relevant.
2. Alla ska ha möjlighet att få utlopp för sina skapande förmågor på ett sätt som de upplever som meningsfullt (**göra kultur**).
3. Det ska finnas möjligheter till inflytande över kulturlivets och kulturpolitikens utformning (**påverka beslutsprocesser på kulturområdet**).
4. **Specifika grupper** rätt till kultur poängteras i olika utsträckning i de nordiska länderna. Detta gäller exempelvis barn och unga, personer med funktionshinder och nationella minoriteter.

Utöver dessa dimensioner är en viktig ambition i de nordiska länderna att det ska vara möjligt att verka som kulturskapare i hela länderna och att dessa möjligheter ska präglas av inkludering. Dessa dimensioner av delaktighet finns idag närvarande i de nordiska ländernas centrala politiska styrdokument på kulturområdet, om än i olika utsträckning och med olika betoning (se Prop. 2009/10:3; SFS: 2010:2012; Kulturministeriet, 2009, 2014, 2017; Ministry of Education, Science and Culture, 2013; Ministry of Education and Culture, 2017; Meld. St. 10, 2011, Meld. St. 8, 2018; Sigurjónsson, 2021; Meld. St. 18, 2021). Det är också kring dessa dimensioner som arbetet för ökad delaktighet idag kretsar, vilket vi kommer återkomma till i ett senare kapitel.

Sammanfattning

- Ambitionen att bredda och fördjupa delaktigheten i kulturlivet har i de nordiska länderna utvecklats successivt från framför allt början av 1900-talet. Inledningsvis var kulturpolitiken fokuserad på att tillgängliggöra konsten och kulturen för befolkningen som helhet, medan aspekter som medskapande och möjlighet att påverka kulturlivet utvecklades från 1960-talet och framåt.
- Ambitionen att öka delaktigheten i kulturlivet har under hela 1900-talet utgått ifrån en övertygelse om den traditionella konstens och kulturens positiva effekter på individ och samhälle.
- Kulturpolitiken i de nordiska länderna har under sin framväxt präglats av ett estetiskt kulturbegrepp med fokus på de traditionella konstarterna och idén om en enhetskultur.
- Idén om en enhetskultur har gradvis kommit att utmanas. Idag är delaktighetsarbetet också förknippat med perspektiv som mångfald, mångkultur och olika gruppers behov av identitetsskapande.
- Dagens kulturpolitiska delaktighetsperspektiv rymmer därför ett antal olika dimensioner som spänner från ambitionen att alla ska ha möjlighet att ta del av en mångfald av konst- och kulturuttryck, till att människor ska få utlopp för sina skapande förmågor och erbjudas möjlighet till inflytande över kulturlivet och kulturpolitiken.

Vem ägnar sig åt kultur i Norden?

Detta kapitel fokuserar på undersökningar om invånarnas kulturvanor i de nordiska länderna. Kapitlet inleds med en kort internationell utblick med fokus på forskning om kulturvanor i en europeisk kontext. På detta följer en sammanfattande redogörelse för kulturvanemönstren i de nordiska länderna och vilka huvudsakliga bakgrundsfaktorer som kopplas till dessa mönster. Viktigt att ha i åtanke är att de resultat och analyser som presenteras är avhängiga vilka kulturvanor det är som mäts i de olika undersökningarna.

Kulturvanor i en europeisk kontext

När kulturvaneundersökningarna från olika europeiska länder studeras framträder mönster som i flera avseenden är gemensamma. De mönster som blir synliga och de slutsatser som dras i denna forskning kan sammanfattas på följande sätt:

- Skillnaderna i människors kulturvanor samvarierar tydligt med socioekonomiska faktorer som inkomst, utbildning och klasstillhörighet (t.ex. Chan & Goldthorpe, 2005; Falk & Katz-Gerro, 2016).
- Utbildning är den faktor som bedöms vara tydligast kopplad till i vilken utsträckning människor ägnar sig åt kultur. Den generella slutsatsen i den internationella forskningen är att ju högre utbildning människor har, desto mer deltar de i kulturlivet (t.ex. Chan & Goldthorpe, 2007; Notten et al., 2015; Falk & Katz-Gerro, 2016).
- Faktorer som inkomst och klasstillhörighet bedöms ha betydelse för kulturdeltagandet men i mer varierande utsträckning. Delaktigheten i olika kulturaktiviteter är generellt sett större bland de med högre inkomster. På samma sätt är delaktigheten större i de övre samhällsklasserna. Dessa faktorerers betydelse skiljer sig dock åt mellan länder och mellan och inom olika konst- och kulturformer (t.ex. Falk & Katz-Gerro, 2016).
- Kön och geografisk hemvist samvarierar tydligt med hur mycket man ägnar sig åt kultur. Kvinnor är mer aktiva i kulturlivet jämfört med män. Människor i urbana områden, särskilt storstäder, deltar i större utsträckning än människor på mindre orter och på landsbygd (se t.ex. Christin, 2012; Falk & Katz-Gerro, 2016).
- Vad gäller ålder deltar yngre i något större utsträckning än äldre. Ålderns betydelse skiljer sig dock mycket åt mellan olika konst- och kulturformer, och det finns kulturaktiviteter som domineras av äldre åldersgrupper (se t.ex. Vander Stichele & Laermans, 2006; Falk & Katz-Gerro, 2016).

De statistiska analyser som genomförts av kulturvanor i olika länder ger generellt stöd åt den så kallade "omnivortesen". Denna tes innebär att de människor som har ett högt kulturdeltagande också konsumerar en bredare palett av kulturformer (kallas därför omnivorer, dvs. allätare), medan de med ett lågt kulturdeltagande också konsumerar ett snävare urval av kulturformer (kallas därför univorer).

Forskningen är förhållandevis enig om att omnivorer oftast är högutbildade. De har också högre inkomster, bor företrädesvis i städer och är oftare kvinnor än män. Univorer är istället oftast personer med kortare utbildning, lägre inkomster, bor företrädesvis på mindre orter och på landsbygd och är oftare män. Omnivortesen kan ses i viss motsats till föreställningen att människor med hög social status främst konsumerar vad som i forskningen beskrivs som finkultur (se t.ex. Lopez-Sintas & Katz-Gerro, 2005; Zavisca, 2005; Chan & Goldthorpe, 2005, 2007; Purhonen et al., 2010).

Det är samtidigt viktigt att påpeka att flera forskare problematiserar omnivortesen, särskilt hur den ska förstås i relation till olika grupperingar i samhället och i relation till olika konstformer. En hel del invändningar är också av det metodologiska slaget (se t.ex. Warde et al., 2007; Purhonen et al., 2010; Brisson, 2019; Nault et al., 2021; de Vries & Reeves, 2021).

Kulturvanor i de nordiska länderna

De nordiska länderna skiljer sig åt när det gäller vilken kunskap om kulturvanor som tillgängliggörs på återkommande basis, och i vilken utsträckning man synliggör kulturvanornas koppling till olika bakgrundsfaktorer. Undersökningarna från de olika länderna skiljer sig också åt i urvalsmetoder, exakta frågeformuleringar, och i vilka kulturvanor som mäts. I redogörelsen nedan presenteras därför de nordiska länderna separat, vilket också synliggör kunskapsläget när det gäller befolkningarnas kulturvanor i Norden. Presentationerna av de enskilda länderna innehåller i de fall det varit möjligt en 1) översikt över kulturvanornas utveckling över tid, 2) översikt över kunskapen om kulturvanornas koppling till olika bakgrundsfaktorer och 3) översikt om kunskapen om barns kulturvanor.

Kulturvanor i Danmark

I Danmark genomfördes den första kulturvaneundersökningen 1964, och där finns därför de längsta tidsserierna i ett nordiskt perspektiv. Den senaste sammanställningen publicerades 2012. En undersökning har genomförts även under perioden 2018–2021, men designen i denna är så pass annorlunda att den är svår att sätta i relation till tidigare undersökningar. Utgångspunkten för redogörelsen är kulturvanerapporterna från 2004 (Bille et al., 2005), 2012 (Bak et al., 2012) och de sammanfattande rapporter som genomförts utifrån den senaste kulturvaneundersökningen (t.ex. Tassy et al., 2021, 2022).

Tabell 1. Andel (i procent) av befolkningen över 15 år som under det senaste året tagit del av olika kulturaktiviteter.

Källa: Bille et al., 2005; Bak et al., 2012. (Kulturanalys Nordens sammanställning)

	1964	1975	1987	1993	1998	2004	2012
Teater/skådespel					29	25	31
Opera					7	7	10
Balet/modern dans					7	9	11
Biobesök	55	68	58	51	60	66	66
Konstmuseum/utställning	17	23	38	44	37	35	41
Museum – övriga			36	44	41	32	41
Musikkonsert		17	29	33	39	42	45
Klassisk konsert	3	7	12	16	17	14	17
Bibliotek	25	37	64	64	60	65	54
Dataspel/digitala spel					24	40	44
Bokläsning skönlitteratur			85	69	72	76	79
Spelar musik eller sjunger	15	17	25	19	19	16	17

Av Tabell 1 ovan, och av de sammanställningar som genomförts 2004 och 2012, framgår att befolkningens aktivitet i de kulturvanor som mäts i flera fall uppvisar positiva trender. Framför allt skedde det under 1960-talet, 1970-talet och 1980-talet en kontinuerlig ökning av andelen människor som deltog i kulturaktiviteter som konstutställning, musikkonsert, klassisk konsert och besök på bibliotek. Från början på 1990-talet är den positiva utvecklingen mindre tydlig, och det sker även nedgångar för flera av de kulturvanor som mäts.

I kulturvaneundersökningarna konstateras också att det är få danskar som är helt inaktiva på kulturområdet (Bille et al., 2005; Bak et al., 2012). I kulturvaneundersökningen från 2012 undersöktes 26 olika kulturaktiviteter inom områdena musik, scenkonst, film, museer/kulturarv, bibliotek, litteratur och användning av internet för kulturella ändamål. Utifrån undersökningen är det då endast 2 procent som uppger att de inte varit aktiva inom någon av de aktiviteter som listas. Samtidigt är det tydligt att det är stora skillnader i befolkningen. En grupp på 15 procent deltar i fler än 12 kulturaktiviteter, medan en grupp på 19 procent deltar i 3 eller färre aktiviteter (Bak et al., 2012).

Bakgrundsfaktorer och danskarnas kulturvanor

Utifrån kulturvaneundersökningen 2012 analyserar Bak et al., (2012) de skillnader som finns mellan olika gruppers kulturdeltagande. Kulturvaneundersökningen från 2012 undersöker bredden på människors aktivitet kopplat till ett antal demografiska, socioekonomiska och geografiska faktorer. Ett urval av dessa presenteras i Tabell 2 nedan.

Tabell 2. Andel (i procent) av befolkningen över 15 år som deltar i kulturaktiviteter kopplat till bakgrundsfaktorer. Årtal 2012.²

Källa: Bak et al., 2012, s. 316–319. (Kulturanalys Nordens sammanställning och bearbetning)

	< 3 aktiviteter	4–11 aktiviteter	> 12 aktiviteter
Alla	19	67	15
Kön			
Män	22	66	12
Kvinnor	16	67	17
Ålder			
20–29 år	6	72	22
50–59 år	20	65	15
Utbildning			
Grundskola	31	59	10
Gymnasium	8	69	23
Praktisk yrkesutbildning	24	68	8
Högskola kort	15	76	9
Högskola medellång	7	70	24
Högskola lång	4	69	27
Inkomst			
< 200 000 kr	23	65	13
400–500 000 kr	16	67	17
> 600 000 kr	9	72	19
Boendeort			
Avlägsna kommuner	29	60	10
Landsbygdskommuner	24	66	11
Mellanstora kommuner	20	69	10
Storstadskommuner	13	68	20

Tabell 2 synliggör hur bredden på danskarnas kulturaktivitet samvarierar med kön, utbildningsnivå, inkomstnivå och var i landet man bor. Utbildningsnivån framträder som en särskilt viktig faktor när man tittar på skillnaden mellan de med kort utbildning och de med lång utbildning. Framför allt är det tydligt att de som tar del av ett fåtal kulturaktiviteter är människor med kortare utbildning eller praktisk yrkesutbildning. En liknande koppling, om än inte lika tydlig, finns till inkomst. Enligt

2. Totalt undersöktes 26 kulturaktiviteter. Dessa var musiklyssning, besök på klassisk konsert, musikkonsert, musikfestival, eget musikutövande, besök på teater, opera/balet, revy/cabaret/show/stand up, scenkonstfestival, eget utövande inom scenkonst, film/TV-serier i hemmet, besök på bio, filmfestival, eget filmskapande, besök på konstmuseum/konstutställning, museum/arkiv, sevärdhet, kulturfestival, eget utövande inom museum/kulturarv, besök på bibliotek, digitalt biblioteksbesök, läsning av skönlitteratur, facklitteratur, besök på litteraturfestival, eget litteraturskapande, användning av internet för kulturella ändamål.

undersökningen från 2012 är boendeort också en viktig faktor. Av de som bor i huvudstadsregionen kan 20 procent karakteriseras som mycket aktiva, medan motsvarande siffra för avlägsna kommuner eller landsbygdskommuner är 10–11 procent (Bak et al., 2012, s. 318).

Undersökningen från 2012 visar att danskar med utländsk bakgrund tar del av teater, museer och konserter i mindre utsträckning än genomsnittet, medan de i högre utsträckning besöker bibliotek. Samtidigt är ett viktigt konstaterande i kulturvaneundersökningen från 2012 att gruppen som under det senaste året inte varit på vare sig opera, musikal, teater, klassisk konsert eller konstmuseum/konstutställning är historiskt låg (Bak et al., 2012, s. 325–327).

Utifrån den senaste kulturvaneundersökningen 2018–2021 har Danmarks statistik analyserat olika typer av aktivitetsmönster på kulturområdet och sedan undersökt vad som karakteriserar de invånare som går att hänföra till de olika aktivitetsmönstren (Tassy et al., 2021; se också Tassy et al., 2022). Analysen genererade fem olika typer av aktivitetsmönster:

1. brett och rikligt deltagande (16 procent av invånarna)
2. snävt och lågt deltagande (28 procent av invånarna)
3. deltagande med fokus på museum och bildkonst (12 procent av invånarna)
4. deltagande med fokus på bred scenkonst och livesport (22 procent av invånarna)
5. deltagande med fokus på bibliotek och litteratur (22 procent av invånarna).

Vad som karakteriserar gruppen med *brett och rikligt deltagande* är att deras kulturdeltagande är högt på nästan samtliga områden. De besöker exempelvis museer i högre utsträckning än gruppen som har *fokus på museum och bildkonst*, och de tar del av scenkonst i högre utsträckning än de som tillhör gruppen med *fokus på scenkonst och livesport*. Inte på något område (inte heller dataspelning eller konsumtion av sport på radio eller tv) har denna grupp ett lägre deltagande än genomsnittet.

Det omvända gäller för gruppen med ett *snävt och lågt deltagande*. Denna grupps kulturdeltagande är fokuserat på dataspelning, konsumtion av bildkonst i hemmet och sport på radio och tv. Men även vad gäller dessa kulturaktiviteter ligger gruppen runt genomsnittet eller under. När det gäller aktiviteter som scenkonst, museum, bildkonst utanför hemmet eller konserter är deltagandet mycket lågt i denna grupp. Det som karakteriserar de övriga grupperna är att de har ett specifikt högt deltagande i vissa former av kultur, medan de för övriga kulturformer i de flesta fall befinner sig runt genomsnittet.

Analysen gjord av Tassy et al. (2021) visar också på den tydliga kopplingen mellan invånarnas deltagande i kulturlivet och deras utbildningsnivå. I gruppen med *snävt och lågt deltagande* har 43 procent endast grundskoleutbildning och cirka 13 procent högskoleutbildning. I gruppen med ett *brett och rikligt deltagande* är det istället 20 procent som bara har grundskoleutbildning, medan nästan 50 procent har högskoleutbildning. Analysen visar, i likhet med de tidigare kulturvaneundersökningarna i Danmark, att skillnaderna i kulturdeltagande är stora mellan olika typer av kommuner. En majoritet av dem som har ett *brett och rikligt deltagande* är bosatta i huvudstadsregionen eller i andra större städer, medan en majoritet av dem med lågt och snävt kulturdeltagande är bosatta i mindre kommuner eller landsbygdskommuner. Vidare visar analysen att kvinnor är överrepresenterade i gruppen med brett och rikligt kulturdeltagande (64 procent) och att män är

överrepresenterade i gruppen med lågt och snävt kulturdeltagande (59 procent).

Tassy et al. (2021) identifierar också skillnader mellan olika åldrar, exempelvis att gruppen yngre (16–34 år) är överrepresenterad bland dem med en brett och rikligt deltagande (Tassy et al., 2021). I relation till ålder finns också en tidigare fördjupningsstudie om ålder och kulturvanor (Bille, 2008). I denna undersöks om skillnaden mellan olika åldrar främst beror på att kulturvanorna förändras med åldern, vilken generation (kohort) man tillhör eller på så kallade periodeffekter. Med periodeffekter menas att en kulturvana förändras för samtliga åldrar under vissa tidsperioder eller tidpunkter. De kulturvanor som undersöks är besök på biograf, konstmuseum eller konstupställning, klassisk konsert och bibliotek. Undersökningen indikerar att människors kulturvanor delvis förändras med åldern, men också att olika generationer utvecklar olika intressen. Exempelvis är benägenheten att gå på klassisk konsert vanligare i generationer födda 1920–1960. Studien visar samtidigt att det finns flera periodeffekter, exempelvis att andelen som går på bio är extra hög vissa år för nästan alla generationer (Bille, 2008; se också Bille et al., 2005).

Barns och ungas kulturvanor i Danmark

Liksom för befolkningen som helhet visar de danska kulturvaneundersökningarna att barns kulturvanor utvecklats positivt när det gäller de mätningar som genomförts sedan slutet på 1980-talet fram till 2012. Detta gäller hur många som lyssnar på musik, går på konsert och teater, läser skönlitteratur och spelar datorspel. Hur många som går på bio eller besöker bibliotek uppvisar mycket små förändringar över tid. Av undersökningen från 2012 framgår att i stort sett alla barn tar del av konst och kultur i en eller annan form. Bredden på barns kulturkonsumtion skiljer sig dock åt inom gruppen och samvarierar framför allt med föräldrarnas kulturvanor och utbildningsnivå.

Undersökningen visar också på skillnader mellan flickor och pojkar i åldern 7-14 år. Pojkar är överrepresenterade bland de som tar del av kultur i mycket liten utsträckning, medan flickor är överrepresenterade bland de som tar del i stor utsträckning. Exempelvis har 28 procent av flickorna deltagit i minst 11 olika typer av kulturaktiviteter under det senaste året. Motsvarande siffra för pojkarna är 13 procent. Även de geografiska mönstren går igen för barns kulturdeltagande. Barn i avlägsna kommuner och i landsbygdskommuner tar del av konst och kultur i betydligt mindre utsträckning än barn i exempelvis huvudstadsregionen (Bak et al., 2012). Av Björnssons genomgång (2018, s. 20) av barns egna skapande i Danmark framgår att deltagandet i vissa aktiviteter som att skriva, sjunga och arbeta med film minskar med åldern, medan andra aktiviteter som exempelvis datorspel ökar.

Kulturvanor i Finland

I Finland genomförs och publiceras inga specifika kulturvaneundersökningar, men data om kulturvanor kan hämtas in från de fritidsvaneundersökningar som genomförts på oregelbunden basis sedan 1972. Den senaste av dessa genomfördes 2017–2018. Dock sammanställs och analyseras inte befolkningens kulturvanor på något systematiskt och återkommande sätt, utan fritidsvaneundersökningarna har gett upphov till separata rapporter och offentliggöranden med olika fokus över tid. Utöver fritidsvaneundersökningarna har det emellertid publicerats flera

forskningsartiklar och mindre utredningar om finländares kulturvanor och hur dessa är kopplade till olika bakgrundsfaktorer (se t.ex. Kahma & Toikka, 2007; Purhonen et al., 2010; Heikkilä & Lindblom, 2022).

Tabell 3. Andel (i procent) av befolkningen över 10 år som nyttjat olika kulturaktiviteter under det senaste året.

Källa: Statistics Finland, 2022. (*Kulturanalys Nordens sammanställning*)

	1981	1991	2002	2009	2017
Konsert	35	34	40	50	55
Opera	6	4	6	6	6
Teater	45	37	36	43	39
Dansuppvisning	25	18	22	19	15
Konstmuseum/konstutställning	37	44	42	43	38
Museum övriga	43	43	33	41	35
Biobesök		48	51	51	60
Bokläsning		82	78		85
Spelar ett instrument	20	15	14	14	14
Bildkonst som hobby	13	13	19	14	14
Hantverk som hobby	65	63	67		50
Tv-, data- eller mobilspel		13	39		55

Andelen av befolkningen som går på bio, konsert och som spelar dataspel har ökat över tid i Finland. Utvecklingen när det gäller besök på dansuppvisning, teater och museer uppvisar dock en mer osäker utveckling som kan tolkas negativt. Detta gäller också aktiviteter som att spela instrument och att ägna sig åt hantverk (se Tabell 3). Liksom för Danmark, visar de finska undersökningarna att det är stora skillnader när det gäller i vilken utsträckning befolkningen som helhet tar del av olika kulturaktiviteter. Medan en majoritet av befolkningen går på bio och konsert årligen är det bara mellan 4 och 6 procent som uppger att de gått på opera (se också Statistics Finland, 2014).

Bakgrundsfaktorer och finländares kulturvanor

När det gäller befolkningens kulturvanor i relation till olika bakgrundsfaktorer finns ett antal forskningsstudier som genomförts på detta tema (t.ex. Kahma & Toikka, 2007; Purhonen et al., 2010; Purhonen et al., 2011; Heikkilä & Lindblom, 2022). Resultaten av dessa är inte möjliga att sammanställa i tabellform, men kan sammanfattas i nedanstående punkter:

- Utbildningsnivån samvarierar på ett tydligt sätt med deltagandet i olika kulturaktiviteter. Personer med högre utbildning deltar i kulturlivet i större utsträckning än personer med kortare utbildning (t.ex. Kahma & Toikka, 2007; Mustonen & Lindblom, 2017; Cupore, 2019; Heikkilä & Lindblom, 2022).
- Sambandet mellan inkomstnivå och deltagande i olika kulturvanor bedöms som svagare (t.ex. Purhonen et al., 2010; Heikkilä & Lindblom, 2022).

- För de flesta kulturaktiviteter är kvinnors deltagande högre än mäns. Kvinnor deltar också i ett bredare spektrum av kulturaktiviteter jämfört med män (t.ex. Mustonen & Lindblom, 2017; Purhonen et al., 2010; Heikkilä & Lindblom, 2022).
- Människor i storstäder deltar i kulturlivet i högre utsträckning än människor på landsbygden (t.ex. Purhonen et al., 2010; Cupore, 2019; Heikkilä & Lindblom, 2022). Undersökningar visar på att det finns skillnader i kulturkonsumtion inom urbana områden (Mustonen & Lindblom, 2017; Cupore, 2019).
- Resultaten från studierna pekar mot att det å ena sidan finns grupper med ett stort och brett kulturdeltagande (domineras av välutbildade kvinnor i urbana områden), och grupper med ett lågt och snävt kulturdeltagande (domineras av lågutbildade män på mindre orter och på landsbygd) (Kahma & Toikka, 2007; Heikkilä & Lindblom, 2022).

En fråga som återkommande diskuteras i forskningen om kulturpolitik är om skillnaderna i kulturaktivitet främst är ett resultat av ett för snävt kulturbegrepp i mätningarna (se t.ex. Balling & Kann-Christensen, 2013; Miles, 2016; Leguina & Miles, 2017). Resultatet av Heikkiläs och Lindbloms (2022) studie är särskilt intressant i relation till denna diskussion. I studien jämför de först deltagandet i vad de definierar som 1) finkultur (opera, klassisk musik, jazzkonserter), 2) mainstreamkultur (teater, museum, bio, konsthallar) och 3) nattlivskultur (pub- och restaurangbesök, nattklubb, rockkonserter, karaoke).

Resultatet visar återigen att gruppen exklusiva finkulturskonsumenter är liten. De som konsumerar finkultur tenderar att vara flitiga konsumenter av både mainstream- och nattlivskultur och alltså vara breda i sin kulturkonsumtion. Utöver detta undersöker Heikkilä och Lindblom (2022) samma populations delaktighet i vad de benämner som olika vardagsaktiviteter och som kan sägas rymmas inom ett bredare kulturbegrepp. Aktiviteterna som inkluderas är trädgårdsarbete, bakning, handarbete, fiske, jakt, bär- och svampplockning, korsord, sudoku, pussel, kortspel, brädspel och utomhusspel. Jämförelsen visar att de som räknas som lågaktiva när det gäller fin-, mainstream- och nattlivskultur också är mindre delaktiga i de olika vardagsaktiviteterna (Heikkilä & Lindblom, 2022). Detta resultat talar emot att skillnaderna på ett enkelt sätt kan härledas till ett alltför snävt kulturbegrepp i kulturvaneundersökningarna.

Barns och ungas kulturvanor i Finland

Barn från 10 år ingår i de fritidsvaneundersökningar som genomförs i Finland. Det finns därför vissa data på barns och ungas kulturdeltagande, men dessa data är inte presenterade i bearbetad form annat än för vissa specifika kulturvanor, och de analyseras endast i relation till ett fåtal bakgrundsfaktorer. Det som framkommer av statistiken och de sammanställningar som gjorts (Björnsson, 2018) visar att flickor i åldrarna 10–19 år tar del av kultur (till exempel teater, konserter, bio) i större utsträckning än pojkar och att denna skillnad i flera fall också gäller barns egna skapande. Inom åldersspannet 10–24 år är den generella trenden att deltagandet sjunker med åldern (Björnsson, 2018, s. 21; Statistics Finland, 2022). Statistiken visar också att barns kulturdeltagande är större i urbana områden än i landsbygdskommuner (Statistics Finland, 2022).

Kulturvanor i Island

Island har ingen motsvarighet till den statistik om kulturvanor som samlas in i övriga nordiska länder. Det finns dock rapporter där enstaka uppgifter på kulturområdet ingår (se t.ex. Einarsson, 2011; Hagstofa Islands, 2015; Statistics Iceland, 2018). Kulturanalys Norden har också identifierat en forskningsstudie från 2010 på isländska där befolkningens kulturvanor mäts och analyseras i relation till olika bakgrundsfaktorer (Dofradóttir, 2010).

Utifrån de data som finns tillgängliga framstår den isländska befolkningen som mer kulturaktiv än befolkningarna i övriga nordiska länder. Detta gäller exempelvis besök på teater, museum och bio (Einarsson, 2011). Det totala antalet besök på teater uppvisar också stabilitet över tid, medan islänningars besök på museum och museirelaterade aktiviteter mer än fördubblades mellan 2000 och 2014. Dock syns en viss minskning av antalet biobesök mellan 2000 och 2014, vilket kan antas hänga ihop med en kraftig minskning av antal biografer utanför huvudstadsregionen (Hagstofa Islands, 2015, s. 230; Statistics Iceland, 2018). Det går också att se stora skillnader i antalet biobesök mellan olika delar av landet. I huvudstadsregionen gick människor på bio i genomsnitt 5,5 gånger per år, medan det i region Väst och Nordväst var mindre än 1 biobesök per år och invånare (Hagstofa Islands, 2015, s. 221).

Bakgrundsfaktorer och islänningars kulturvanor

Undersökningen gjord av Dofradóttir et al. (2010) bygger på en telefonundersökning med 1 200 slumpmässigt utvalda personer mellan 18–75 år. Svarsfrekvensen var 60 procent. Undersökningen bekräftar att delaktigheten i olika kulturaktiviteter på Island är hög, men också att detta samvarierar med bakgrundsfaktorer som kön, ålder, utbildningsbakgrund, boendeort och yrke på ett sätt som påminner om de mönster som framträder för övriga nordiska länder (se Tabell 4).

Tabell 4. Andel (i procent) av befolkningen mellan 18–75 år som 2010 nyttjat olika kulturaktiviteter under det senaste året, kopplat till bakgrundsfaktorer.

Källa: Dofradóttir et al., 2010. (*Kulturanalys Nordens sammanställning och bearbetning*)

	Bio	Scenkonst	Konsert	Konstutställning	Kulturfestival	Läst bok	Biblioteksbesök
Totalt	76	60	59	53	55	82	65
Kön							
Män	73	51	52	43	51	73	52
Kvinnor	77	68	64	61	57	90	76
Ålder							
18–29 år	93	48	61	38	62	70	72
50–59 år	59	71	66	62	56	88	58
Boendeort							
Storstad	85	65	62	59	51	84	65
Landsbygd	61	52	53	42	60	80	64
Utbildning							
Grundskola	65	48	50	38	53	75	52
Högskoleutbildning	87	73	68	68	58	94	78
Yrke							
Arbete på kontor	84	65	63	61	55	89	69
Arbete inom jordbruk/fiske	48	55	48	23	43	71	35

Av Tabell 4 framgår att kvinnor generellt är mer kulturaktiva än män och att skillnaderna mellan könen är tämligen stora utom för bio- och festivalbesök. När det gäller ålder har en betydligt större del av den yngre befolkningen varit på bio det senaste året, medan den äldre gruppen dominerar när det rör aktiviteter som scenkonst, konstutställning och även läsning för nöjes skull. Människor i storstadsregionen tar del av kultur i större utsträckning jämfört med människor bosatta i landsbygdsregioner. Detta är särskilt påfallande när det gäller besök på bio, scenkonstföreställning och konstutställning.

Utbildningsnivå och yrkeskategori samvarierar mycket tydligt med kulturdeltagandet. Personer med högskole- eller universitetsutbildning deltar i betydligt större utsträckning. Mönstret är påfallande för samtliga kulturvanor förutom besök på kulturfestival eller utomhusfestival. Som exempel uppger över 69 procent av dem med högskoleutbildning att de varit på konstutställning det senaste året. Motsvarande andel bland dem med grundskoleutbildning är knappt 38 procent. Även yrke har betydelse, där personer i tjänstemannayrken och i chefspositioner deltar mer än de som är sysselsatta i jordbruks- och fiskerisektorn. Utöver kulturvanorna ovan undersöktes besök på sportevenemang, och även för denna typ av aktivitet slår utbildningsnivån igenom om än inte lika tydligt. En skillnad är dock att män deltar i sportevenemang i betydligt större utsträckning än

kvinnor och att det för denna aktivitet inte är någon skillnad mellan storstad och landsbygd (Dofradóttir et al., 2010, s. 30).

Barns och ungas kulturvanor i Island

Undersökningar med specifik inriktning på barns och ungas kulturvanor saknas i Island. I Dofradóttir et al. (2010) ställs ett par frågor om hur respondenterna upplever barns och ungas möjlighet att delta i kulturrevenemang och hur de ser på barns och ungas möjligheter till kreativt arbete i skolan. Män håller i större utsträckning än kvinnor med om att barn har bra möjligheter att ta del av olika kulturaktiviteter. De svarande på landsbygden har en något mer positiv inställning, jämfört med storstadsbor, till barns möjligheter att ta del av kultur. Även personer med kortare utbildning anser i högre utsträckning, jämfört med välutbildade, att barn på Island har goda möjligheter att ta del av olika kulturaktiviteter. När det gäller synen på konst och kultur i skolan och möjligheten till kreativt arbete är män något mer positiva än kvinnor, människor på landsbygden mer positiva än storstadsbor, och personer med kortare utbildning mer positiva än personer med längre utbildning (Dofradóttir et al., 2010).

Kulturvanor i Norge

Den senaste analysen av norrmännens kulturvanor före pandemin publicerades 2017 med data från 2016. Analysen bygger på en landsomfattande intervjuundersökning med knappt 2 000 personer i åldrarna 9–79 år. Svarsfrekvensen var 52,9 procent. Utöver kulturvaneundersökningar från Statistisk sentralbyrå (t.ex. Vaage, 2016, 2017), och rapporter om kulturvanor inom specifika kulturområden (t.ex. Norsk Kulturråd, 2020a), finns också exempel på forskningsrapporter och artiklar med analyser av befolkningens kulturvanor (t.ex. Mangset, 2012; Nilsen & Lind, 2013).

Tabell 5. Andel (i procent) av befolkningen mellan 9–79 år som nyttjat olika kulturaktiviteter de senaste 12 månaderna.

Källa: Statistics Norway, 2022a. (Kulturanalys Nordens sammanställning)

	1991	2000	2008	2012	2016	2021
Folkbibliotek	49	52	51	49	46	37
Teater etc.	44	50	53	45	50	16
Opera	5	6	7	8	8	3
Ballett/dans	8	11	13	14	14	5
Museum	41	45	43	41	44	29
Konstutställning	41	44	42	38	36	18
Konsert	48	58	62	61	62	23
Religiöst/etniskt möte			41	34	36	19
Bokläsning						68
Bio	58	65	70	67	72	40
Kulturfestival			32	31	32	8
Sportevent	57	57	56	55	55	29
Spelar instrument regelbundet	13	11	12	11	9	
Sysslar med bildkonst/hantverk	15	12	11	11	8	16
Deltar/medlem i kör/orkester	9	8	9	7	7	6

Bortsett från pandemiåret 2021 har utvecklingen när det gäller befolkningens delaktighet i olika kulturaktiviteter varit stabil över tid (se Tabell 5). För bio och konsert syns ökningar jämfört med början på 1990-talet, vilket är en liknande utveckling som i Finland. De norska kulturvaneundersökningarna innehåller också mätningar av antalet besök som respondenterna gör, och där visade undersökningen att trenden är negativ för flera kulturaktiviteter (Vaage, 2016, s. 12). Precis som för övriga nordiska länder varierar också andelen som deltar mellan de olika kulturaktiviteterna. Särskilt opera och ballett/dans sticker ut med mycket låga besökstal, medan bio och konsert är de aktiviteter som störst andel av befolkningen deltar i. När det gäller aktiviteter som handlar om eget utövande, vilka här består av ett litet urval, finns indikationer på en negativ trend.

Bakgrundsfaktorer och normmännens kulturvanor

I kulturvaneundersökningen från 2017 sätts delaktigheten i relation till faktorer som kön, ålder, utbildning, inkomst, yrkesgrupp och geografisk hemvist (Vaage, 2017).

Tabell 6. Andel (i procent) av befolkningen mellan 9–79 år som 2016 besökt olika kulturaktiviteter under det senaste året, kopplat till bakgrundsfaktorer.

Källa: Vaage, 2017. (Kulturanalys Nordens sammanställning och bearbetning)

	Bio	Teater, revy, musikal	Konstutställning	Konsert	Museum	Kulturfestival	Sportevent
Alla	72	50	36	62	44	32	55
Kön							
Män	72	43	31	60	43	33	59
Kvinnor	73	57	40	63	45	31	52
Ålder							
16–24 år	90	50	27	64	47	48	63
55–66 år	56	52	43	59	41	22	47
Utbildningsnivå							
Grundskola	67	38	22	52	35	36	50
Gymnasium	64	47	30	61	36	30	52
Högskola kort	78	55	46	69	52	36	58
Högskola lång	81	62	57	74	62	29	55
Yrkeskategori							
Yrkesgrupp A	80	58	47	71	51	37	62
Yrkesgrupp B	73	49	32	70	43	42	53
Yrkesgrupp C	66	41	23	55	35	34	57
Inkomstnivå							
< 450 000 HHI	63	43	30	57	39	33	41
650 000–849 000 HHI	74	54	31	65	44	35	65
1 000 000–1 299 000 HHI	80	54	42	67	46	33	64
Boendeort							
Storstäder	78	60	40	63	53	34	53
Medelstora städer	76	49	39	65	43	33	59
Glesbygd	65	44	30	55	38	27	53

Norrmännens kulturvanor samvarierar tydligt med kön, utbildningsnivå, inkomstnivå, yrkesgrupp och boendeort (se Tabell 6). Generellt är kvinnor mer aktiva än män, särskilt när det gäller besök på teater och konstutställning. Det är påtagligt hur andelen som tagit del av olika kulturaktiviteter stiger i takt med utbildningsnivån. Skillnaden i aktivitetsgrad mellan de som endast har grundskoleutbildning och de som har en längre universitetsutbildning är för flera av aktiviteterna över 20 procent (för besök på konstutställning är skillnaden 35 procent). Undantagen är besök på kulturfestival och idrottsevenemang, där besökarna i mindre utsträckning är stratifierade utifrån utbildningsnivå.

Den starka kopplingen mellan utbildningsnivå och kulturdeltagande bekräftas också av undersökningar inom specifika kulturområden (se Norsk kulturråd, 2020a). Ett nästan lika tydligt mönster går att se utifrån yrkeskategori, där personer med chefspositioner och akademikeryrken (yrkesgrupp A) deltar i högre utsträckning än lägre tjänstmän och personer i sälj-, service- och omsorgsyrken (yrkesgrupp B) och de som arbetar inom hantverk, industri, jordbruk, transport, fiske eller i yrken utan särskilda utbildningskrav (yrkesgrupp C).

Även inkomst har betydelse, men skillnaden i delaktighet mellan olika inkomstgrupper är inte lika stor som för utbildning och yrke. Undersökningen visar dessutom att de med lägre inkomst som trots allt deltar i olika kulturaktiviteter, deltar lika ofta, eller oftare, än de med högre inkomster. Ett liknande mönster går inte att se i relation till utbildningsnivå.³ Tvärtom pekar undersökningen mot att högutbildade som deltar också deltar mer frekvent än lågutbildade som deltar (Vaage, 2017; se också Mangset, 2012). Sammantaget pekar undersökningen mot att inkomstnivå är mindre avgörande än utbildningsnivå för delaktigheten i kulturlivet (se också Danielsen, 2008). Genomgående deltar också stadsbefolkningen i större utsträckning än människor på landsbygden (Vaage, 2017). När det gäller olika åldersgrupper är det större variation mellan olika kulturaktiviteter, men det generella mönstret är att yngre är mer kulturaktiva än äldre (Vaage, 2017; se också Mangset, 2012, s. 30).

Ett par äldre rapporter (Vaage, 2009; Mangset, 2012) undersöker delaktigheten i kulturlivet i relation till utländsk bakgrund. Dessa rapporter visar att personer med bakgrund i Asien, Afrika, Latinamerika och Europa utanför EU deltar i mindre utsträckning i aktiviteter som bio, museum, teater, konstutställningar, konserter och idrottsevenemang. Däremot är dessa grupper överrepresenterade när det gäller besök på folkbibliotek och möten om religion och livsåskådning. När det gäller personer med bakgrund i EU-länder, USA, Kanada och Australien deltar dessa i större utsträckning än genomsnittet i kulturaktiviteter som museum, konstutställningar, balett, dansföreställningar och opera (Vaage, 2009).

3. Dock visar undersökningen att när det gäller deltagande i idrottsevenemang, så ökar antalet gånger personer deltar med inkomstnivån (Vaage, 2017, s. 63).

Barns och ungas kulturvanor i Norge

När det gäller barn och ungas kulturvanor ingår åldersgrupperna 9–15 år och 16–24 år i de norska kulturvaneundersökningarna. I analyserna av kulturvaneundersökningarna knyts inte deltagandet för dessa grupper till några bakgrundsvariabler, men på övergripande nivå är de yngre åldersgrupperna överrepresenterade när det gäller besök på bio, folkbibliotek, museum samt dans- och balettföreställning, och underrepresenterade när det gäller konstutställning och i viss utsträckning opera och operett (Vaage, 2017). Tidigare studier visar också att ungdomar i åldrarna 16–19 år läser färre böcker än äldre (Mangset, 2012, s. 30). Björnssons sammanställning av barns och ungas deltagande i skapande aktiviteter, exempelvis musicerande, bildkonst, hantverk och dans, visar att flickor är mer aktiva än pojkar i åldern 9–15 år. Aktivitetsgraden är jämnare fördelad i åldern 16–24 år. När det gäller att spela musikinstrument är pojkar i denna ålder mer aktiva än flickor (Björnsson, 2018, s. 24).

Nilsen och Lind (2013) genomförde 2011–2012 en undersökning specifikt inriktad på barns kulturvanor. Studien genomfördes i 12 olika kommuner, och 1 360 barn i femte klass (cirka 10 år gamla) och 824 föräldrar ingick i undersökningen. I studien ställdes frågor om aktiviteten i såväl kultur- som fritidsvanor. Resultatet pekar i en liknande riktning som de danska kulturvaneundersökningarna när det gäller att barns kulturdeltagande samvarierar med föräldrarnas utbildningsnivå. Nilsen och Lind (2013) har dock analyserat betydelsen av respektive förälders utbildningsnivå, och denna jämförelse visar att det framför allt är mammans utbildningsnivå som samvarierar med barns delaktighet i aktiviteter som teater, museum, konsert och bibliotek. Studien pekar också på att barn till välutbildade mammor deltar i ett bredare utbud av kulturaktiviteter jämfört med andra barn. Undersökningen visar att barns aktivitetsgrad när det gäller kulturvanor också samvarierar med hushållens inkomst, men att denna koppling är svagare än den till mammornas utbildningsnivå (Nilsen & Lind, 2013).

Kulturvanor i Sverige

I Sverige sammanställer Kulturanalys årligen data över vuxnas kulturvanor (t.ex. Myndigheten för kulturanalys, 2020a, 2021a). Underlaget kommer från den nationella SOM-undersökningen och byggde 2020 på ett urval på 3 750 personer (Falk et al., 2021). Svarsfrekvensen var 51 procent. SOM-institutet har också sammanställt egna rapporter över kulturvanornas förändring (se t.ex. Falk, 2021). Utöver detta har Kulturanalys genomfört fördjupade analyser av vuxnas kulturvanor i Sverige och även en undersökning om barns och ungas kulturvanor (Myndigheten för kulturanalys, 2017b, 2017c, 2021b).

Tabell 7. Andel (i procent) av befolkningen mellan 16–85 år som nyttjat olika kulturaktiviteter de senaste 12 månaderna.

Källa: Falk, 2021, s. 4–5. *Fram till 2012 ställdes frågorna separat för aktiviteten "sjungit i kör" och "spelat musikinstrument". Därefter slogs de ihop till samma fråga.

	1989	2001	2008	2011	2015	2019	2020
Bibliotek	59	69	54	50	58	55	51
Teater	47	39	42	39	41	38	24
Opera/klassisk konsert			15	17	18	18	13
Balett-/dansföreställning			12	9	13	10	6
Museum			46	47	59	55	43
Konstutställning			38	38	40	40	33
Pop-/rockkonsert		25	31	31	34	36	21
Bio	60	59	65	64	67	68	52
Sett på film					92	92	92
Fornminne			44		47	44	42
Historisk sevärdhet			63		69	63	56
Läst en bok	89	86	83	82	86	82	81
Lyssnat på ljudbok			28	24	27	36	36
Studiecirkel/kurs			25	24	30	21	19
Körsång/spelat instrument*			7/21	6/19	19	17	20
Handarbete/hantverk			50	46	49	47	50
Tecknat/Målat			30	29	32	31	36

Bortsett från pandemiåret 2020 visar Tabell 7 att utvecklingen i Sverige är stabil vad gäller befolkningens kulturvanor, vilket är ett liknande mönster som för övriga nordiska länder. För aktiviteter som biobesök, besök på museum, pop- och rockkonsert kan positiva trender i viss utsträckning identifieras. För många andra aktiviteter är trenden mer jämn eller otydlig. Detta gäller också de aktiviteter som är mer inriktade på eget skapande.

Även i Sverige är det stora skillnader när det gäller hur stor andel av befolkningen som deltar i de olika kulturaktiviteterna. En majoritet av befolkningen besöker årligen biograf, bibliotek och museum. I likhet med övriga nordiska länder utgör de som går på opera eller klassisk konsert och balett- eller dansföreställning en liten del av befolkningen (se även Myndigheten för kulturanalys, 2018a).

Bakgrundsfaktorer och svenskarnas kulturvanor

De svenska kulturvaneundersökningarna delar upp deltagandet efter faktorer som kön, ålder, utbildning, inkomst, klasstillhörighet och boendeort (se Tabell 8).

Tabell 8. Andel (i procent) av befolkningen mellan 16–85 år som 2019 nyttjat olika kulturaktiviteter under det senaste året, kopplat till bakgrundsfaktorer.

Källa: Falk, 2020. (Kulturanalys Nordens sammanställning och bearbetning)

	Bio	Teater	Museum	Opera/klass. konsert	Rock-konsert	Läst bok varje vecka	Fornminne	Körsång/ spelat instrument
Alla	68	38	55	18	36	36	44	17
Kön								
Kvinnor	71	46	56	22	35	47	38	18
Män	65	29	54	14	37	24	49	17
Ålder								
16–29 år	86	33	54	13	41	31	38	24
50–64 år	65	38	50	17	42	35	45	13
Utbildning								
Utbildning låg	39	25	32	8	16	24	27	10
Utbildning medel	70	34	51	14	36	32	44	16
Utbildning hög	78	51	71	29	46	48	50	22
Nuvarande klasstillhörighet – självskattad								
Arbetarhem	62	26	41	10	33	27	37	12
Tjänstemannahem	74	43	39	23	38	41	48	19
Högre tjänstemannahem	80	63	47	33	46	51	55	18
Inkomst								
Inkomst låg	52	30	43	14	20	35	34	16
Inkomst medel	67	33	52	16	35	34	46	17
Inkomst hög	79	48	67	22	50	39	49	19
Boendeort								
Landsbygd	57	30	42	13	33	27	48	13
Mindre tätort	63	34	46	14	33	33	44	14
Större tätort	70	38	57	17	36	35	43	18
Storstad (3 största)	75	48	70	29	45	48	44	22

Sambanden mellan svenskars kulturvanor och de olika bakgrundsfaktorer som framträder i Tabell 8 påminner om mönstren i de övriga nordiska länderna. Kvinnor deltar i större utsträckning än män i de flesta kulturaktiviteter som ingår i mätningarna, och för aktiviteter som teater och läsning av böcker får skillnaden

sägas vara stor. Ålder har varierande betydelse i relation till olika kulturaktiviteter. Kopplingen till utbildning är mycket tydlig, medan graden av deltagande samvarierar något mindre med inkomst och geografi. Deltagandet i olika kulturvanor samvarierar också med klasstillhörighet, där de som tillhör arbetarhem är mindre kulturaktiva jämfört med de som tillhör tjänstemannahem.

Kulturanalys genomförde 2017 en fördjupad analys av sambanden mellan kulturvanor och socioekonomiska faktorer (Myndigheten för kulturanalys, 2017b). Analysen visar att personer från arbetarhem med kortare utbildning tar del av ett relativt snävt kulturutbud jämfört med personer med längre utbildning från tjänstemannahem. I likhet med studierna från Danmark och Finland visar Kulturanalys fördjupningsstudie att personer med längre utbildning (och från tjänstemannahem) i princip deltar lika mycket eller mer i den typ av kulturaktiviteter (populärkultur och eget utövande) som dominerar kulturdeltagandet hos de med kortare utbildning från arbetarhem (Myndigheten för kulturanalys, 2017b). En annan studie genomförd av Kulturanalys visar att kulturvanorna också samvarierar med medievanor. De grupper som är överrepresenterade när det gäller traditionell kultur (till exempel konstupställning, teater, klassisk konsert, bokläsning och dansföreställning) tar exempelvis del av public service i högre utsträckning, särskilt kanaler som P1, P2, SVT1 och Kunskapskanalen (Myndigheten för kulturanalys, 2018b).

Barns och ungas kulturvanor i Sverige

Kulturanalys genomförde 2017 en större undersökning om barns och ungas kulturaktiviteter i Sverige (Myndigheten för kulturanalys, 2017c). Enkätundersökningen omfattade drygt 13 000 barn och unga i årskurs 5 och 8 samt gymnasiets årskurs 2. Undersökningens resultat och analys är i linje med resultaten från undersökningar i övriga nordiska länder. Flickor är mer kulturaktiva än pojkar, yngre barn deltar i större utsträckning än äldre och föräldrars utbildning uppvisar ett tydligt samband med barns och ungas kulturdeltagande. Barn till föräldrar med eftergymnasial utbildning är mer kulturaktiva än barn till föräldrar med förgymnasial eller gymnasial utbildning (Myndigheten för kulturanalys, 2017c). Andra studier om barns och ungas delaktighet i kulturlivet pekar i en liknande riktning (Jeppsson & Lindgren, 2018; Kulturrådet, 2021a, 2021b).

Kulturvanor i de självstyrande områdena

När det gäller kulturdeltagandet i de självstyrande områdena Färöarna, Grönland och Åland är tillgången till data om befolkningarnas kulturvanor begränsad. För Färöarna har statistik för ett fåtal kulturaktiviteter identifierats (Hagstova Føroya, 2019) och för Grönland finns ett par undersökningar om befolkningens medievanor (Epinion, 2016; Tusagassiuutit, 2018). På Åland har det dock genomförts kultur- och fritidsundersökningar vid fyra tillfällen (Ålands statistik och utredningsbyrå, 2001, 2009, 2014, 2021). Nedan sammanfattas resultaten från dessa undersökningar.

Grönland

Undersökningarna om medievanor på Grönland visar på stora ålderskillnader i radiolyssning och tv-tittande, där yngre deltar i betydligt mindre utsträckning. I gengäld dominerar yngre generationer när det gäller konsumtionen av digitala

medier. Andra skillnader som framkommer är att män ser mer på tv än kvinnor och att befolkningen på landsbygden ser mer på tv än de som bor i tätort. I jämförelse med övriga Norden ser grönlänningar mycket mer på tv och lyssnar mer på radio. Däremot var det endast 68 procent av befolkningen som 2017 använde internet dagligen, vilket är avsevärt lägre än i övriga nordiska länder där den dagliga användningen 2017 låg mellan 88 och 96 procent. (Tusagassiuutit, 2018; Eurostat, 2022).

Färöarna

På Färöarna uppvisar besöken på bio, teater och museum positiva, eller försiktigt positiva trender mellan 2001 och 2018 när det gäller det totala antalet besök, men det saknas uppgifter på hur stora delar av befolkningen som deltar (Hagstova Føroya, 2019, s. 20). Det finns också data på antal biobesök per person och år, och där visar statistiken en minskning från 2,2 besök per invånare 2002 till 1,7 besök per invånare 2019 (Hagstova Føroya, 2022a). Besöken på Färöarnas arkiv visar på en negativ trend under 2018 och 2019 jämfört med utvecklingen från mitten på 1990-talet (Hagstova Føroya, 2022b).

Åland

Ålands senaste kultur- och fritidsvaneundersökning är från 2020 och bygger på en enkät med 1 183 slumpmässigt utvalda personer i åldern 16–80 år. Svarsfrekvensen var 50 procent. Data finns också för åren 2001, 2008 och 2013 (se Tabell 9).

Tabell 9. Andel (i procent) av befolkningen från 16 år som nyttjat olika kulturaktiviteter någon/några gånger per år.

Källa: Ålands statistik och utredningsbyrå, 2001, 2009, 2014, 2021. (Kulturanalys Nordens sammanställning)

	2001	2008	2013	2020
Teater	58	54	61	29
Konsert	55	61	60	32
Spelat instrument	24	22	18	18
Sjungit i kör	9	7	7	7
Bok/tidskrift	88	91	87	86
Släktforskat	9	10	11	
Utställning		64	61	43
Religiös aktivitet	12	19	23	16
Bibliotek	73	71	72	62
Handarbete, slöjd	53	48	43	47
Konstnärligt hantverk	23	23	23	31
Dansat som konst eller motion		12	16	

Det är relativt små förändringar mellan 2001 och 2013, medan det är tydligt att pandemin har bidragit till en nedgång för framför allt besöksaktiviteterna. De åländska undersökningarna knyter inte kulturvanorna till bakgrundsvariabler på ett liknande sätt som de övriga nordiska länderna. Ett mönster som framträder är dock att kvinnor är mer aktiva i kulturlivet. Kvinnor går exempelvis oftare på museum och teater och är mer aktiva i kulturföreningar. När det gäller betydelsen av utbildningsnivå pekar undersökningarna endast på utbildningens generella betydelse för aktivitetsgraden, och visar att de med längre utbildning på ett generellt plan har en högre aktivitetsgrad (Ålands statistisk och utredningsbyrå, 2001, 2009, 2014, 2021).

Kulturvanor i Norden under covid-19

Eftersom pandemin ledde till nedstängning av stora delar av kultursektorn i de nordiska länderna innebär det också att befolkningen i betydligt mindre utsträckning tog del av konst och kultur. När det gäller eget skapande och kulturaktiviteter som lättare utförs i hemmet är resultaten dock mer blandade och uppvisar inte samma negativa trend. Detta indikeras i några av kulturvaneundersökningarna som refereras ovan. Utöver dessa undersökningar har det också i flera av länderna genomförts specifika undersökningar om covidpandemins konsekvenser för delaktigheten (se t.ex. Jæger & Blaabæk, 2020; Bille, 2021; Blaabæk & Jæger, 2021; Myndigheten för kulturanalys, 2021b; Ipsos, 2022).

Studierna pekar i delvis olika riktningar när det gäller hur pandemin påverkat olika gruppers deltagande och möjlighet till deltagande. Exempelvis finns studier på att barn till välutbildade föräldrar har haft lättare att anpassa sig till en digital omställning när det gäller bibliotekslån och tillgång till litteratur (Jæger & Blaabæk, 2020). Å andra sidan finns det andra studier som pekar mot en viss utjämning av klyftorna mellan olika gruppers deltagande, vilket bland annat bedöms ha att göra med att alla i någon mån fått svårare att ta del av många kulturaktiviteter (Blaabæk & Jæger 2021; Bille, 2021). I de undersökningar av pandemins konsekvenser som genomförts är det dock lite som indikerar att den digitalisering som pandemin inneburit har utjämnat klyftorna mellan olika gruppers kulturkonsumtion (Myndigheten för kulturanalys, 2021b; SOU 2021:77). Mönstret i undersökningarna är att de grundläggande socioekonomiska, geografiska och demografiska skillnaderna kvarstår. Många av effekterna återstår dock att utvärdera, inte minst hur pandemin har påverkat många barn och ungas långsiktiga förutsättningar att delta i kulturlivet (Myndigheten för kulturanalys, 2021b; SOU 2021:77; Bille, 2021; Blaabæk & Jæger, 2021; Ipsos, 2022).

Sammanfattning

- Det generella deltagandet i olika kulturaktiviteter är förhållandevis stabilt över tid. För några kulturaktiviteter går det att identifiera positiva trender. Detta gäller aktiviteter som exempelvis att gå på konsert och bio.
- De nordiska länderna uppvisar liknande mönster när det gäller hur människors kulturvanor samvarierar med olika bakgrundsfaktorer. Kvinnor ägnar sig åt kultur mer än män, högutbildade mer än lågutbildade, högavlönade mer än lågavlönade, och människor i städer mer än människor på landsbygd.
- Barns deltagande i olika kulturaktiviteter uppvisar en liknande koppling till socioekonomiska faktorer. Kopplingen till föräldrarnas utbildning är särskilt tydlig, och det finns studier som pekar på att kopplingen är särskilt stark till mammors utbildningsnivå.
- Både forskning och undersökningar om kulturvanor i Norden och internationellt ger stöd åt den så kallade omnivortesen. Omnivortesen innebär att människor som tar del av mer kultur också tar del av ett bredare utbud av kulturaktiviteter och att människor med ett lägre kulturdeltagande också tar del av ett snävt utbud. Huruvida man tillhör den ena eller andra gruppen är också kopplat till demografiska, socioekonomiska och geografiska faktorer.

Hur förklaras kulturklyftorna?

I det här kapitlet redogörs för de förklaringar till skillnader i delaktighet som går att identifiera i forskningen om kulturpolitik. Förklaringarna, som i flera avseenden överlappar varandra, kan sammanfattas med att det är 1) bakgrundsfaktorerna som styr kulturvanorna, 2) utbudet som är ojämnt fördelat och kulturpolitiken som är för centraliserad och 3) en fråga om människors preferenser i relation till det kulturbegrepp som framför allt präglar den offentliga kulturpolitiken. Kapitlet avslutas med att återge de data från de nordiska ländernas kulturvaneundersökningarna som är relaterade till frågor om icke-deltagande.

Bakgrundsfaktorerna styr kulturvanorna

Denna förklaring bygger på analysen att människor på grund av faktorer som social bakgrund, utbildning, yrke och kön tar del av kultur i olika utsträckning. Slutsatsen att de olika sociokulturella faktorerna i någon mening styr individers och grupperas kulturdeltagande kan sägas ha sitt ursprung i Pierre Bourdieus undersökningar av kulturvanor i Frankrike, vilket också är en vanlig referensram i forskning om delaktighet i kulturlivet. Bourdieus slutsats utifrån dessa undersökningar är att människors sociokulturella disposition (deras habitus och olika kapitaltillgångar) är knuten till vissa kulturvanor (Bourdieu, 1984). En befolknings kulturvanor är därför stratifierade och i stor utsträckning separerade på ett hierarkiskt vis. I vissa samhällsskikt föredras och konsumeras främst ett slags elit- eller finkultur, medan människor i andra samhällsskikt främst konsumerar populär- och masskultur. Mellanliggande sociala skikt präglas på samma sätt av mer eller mindre specifika sammansättningar av kulturvanor. Människors kulturella preferenser och kulturvanor är med andra ord ett resultat av deras personliga och sociala egenskaper och erfarenheter, och deras tillgång till kulturellt, ekonomiskt, socialt och symboliskt kapital. Detta sammantaget ger olika grupper av människor olika förutsättningar för, och intresse av, att tillägna sig olika typer av kultur.

Vad som är centralt hos Bourdieu är också att skillnaderna i kulturvanor är ett sätt att avgränsa sig och distansera sig från andra grupper i samhället. Bourdieu menade att detta särskilt gäller de övre samhällsskikten. Den kulturella smaken och vanorna är med andra ord också ett uttryck för ett sätt att se på sig själv och sin tillhörighet, men också på omvärlden. Stratifieringen i relation till kulturvanorna som redogjordes för i föregående kapitel är alltså en reflektion och konsekvens av samhällets sociala, demografiska och geografiska skillnader, men fyller också en funktion i att upprätthålla dessa skillnader (se Bourdieu, 1984; Chan & Goldthorpe, 2005; Coulangeon & Lemel, 2009; Balling, 2021, s. 147–150).

Utifrån den samtida forskningen om kulturvanor är det samtidigt svårt att sluta sig till hur de olika bakgrundsfaktorerna ska förstås i relation till varandra. Ska enskilda faktorer ses som avgörande eller är skillnaderna i kulturvanor resultatet av en sammansatt förklaring där det inte går att separera de olika bakgrundsfaktorerna från varandra? Flertalet studier pekar visserligen på utbildningsnivåns centrala

betydelse, men hur denna variabel hänger ihop med andra faktorer förefaller mer osäkert. Ett exempel är de studier som på olika sätt analyserat skillnader mellan könen. Tidigare refererades till en norsk studie som visade att barns kulturdeltagande är kopplat till mammans utbildningsnivå, men inte till pappans (Nilsen & Lind, 2013). En studie av Bihagen och Katz-Gerro (2000) pekar på ett liknande sätt på betydelsen av kön för att förstå skillnaderna i människors kulturvanor. Bihagen och Katz-Gerro (2000) kommer fram till att skillnaderna i kulturvanor mellan kvinnor och män är stabila även när det kontrollerats för utbildningsnivå, yrkesstatus, ålder, civilstånd, boendeort och inkomst.

Den omnivortes som beskrevs i det föregående kapitlet kan sägas komplettera Bourdieus analys. I sig motsäger inte omnivortesen idén att kulturvanorna fungerar som identitetsmarkörer och ett sätt för övre samhällsskikt att distansera sig från lägre samhällsklasser. Däremot ifrågasätts, utifrån empiriska studier, om olika socioekonomiska grupper kan knytas till kulturaktiviteter som är mer eller mindre specifika för den gruppen. Istället pekar forskningen mot att den främsta uppdelningen är den mellan de med ett brett och de med ett snävt kulturdeltagande, alltså mellan omnivorer och univorer (Peterson & Kern, 1996). På så sätt har också den så kallade finkulturens funktion som social avskiljare devalverats något. Peterson och Kern (1996) som var med och introducerade omnivortesen, påpekar dock att kulturvanorna inte helt har förlorat denna funktion utan snarare att avgränsningen görs på nya sätt. Istället menar de att grupper har olika förhållningssätt till olika delar av det som benämns populärkultur, och att det är sättet som människor konsumerar populärkultur som snarare fungerar avskiljande.

Kulturens infrastruktur är ojämnt fördelad

En annan förklaring till skillnaderna i delaktighet i kulturlivet bedöms vara hur den kulturella infrastrukturen är rumsligt fördelad, och hur fysiskt tillgängligt konst- och kulturutbudet är. Här pekas på klyftor mellan stad och landsbygd och mellan olika delar av länderna när det gäller hur bidragsgivande myndigheter, konstnärliga utbildningar, centrala kulturinstitutioner och det generella utbudet av konst och kultur är fördelat. Inom ramen för denna förklaring diskuteras också tillgängligheten för personer med funktionshinder och fördelningen av kulturutbud inom urbana områden (se t.ex. Helle et al., 2015; Brook, 2016; Ilmola-Sheppard et al., 2021; Leahy & Ferri, 2022).

Den internationella forskningen, men också studier genomförda i de nordiska länderna, pekar på att det fortfarande existerar stora ojämlikheter i tillgång till kulturaktiviteter och att detta spelar en grundläggande roll för i vilken utsträckning människor har möjlighet att vara delaktiga i kulturlivet (Widdop & Cutts, 2012; Brook, 2016; Myndigheten för kulturanalys, 2019b; Kulturanalys Norden, 2022c; Moldavanova, 2022). Vad undersökningar också pekar på är att kulturutbudet på mindre orter saknar den bredd som finns i större urbana områden, vilket skapar färre valmöjligheter för människor. Det är också vanligt att kulturutbudet på mindre orter och på landsbygden är beroende av ett fåtal, ofta ideella, aktörer, vilket skapar en sårbarhet för utbudet i dessa delar av länderna (se t.ex. Myndigheten för kulturanalys, 2019b; Kulturanalys Norden, 2022c).

En fråga om kulturbegrepp och preferenser

Ett tredje förklaringskomplex utgörs av den forskning som på olika sätt analyserar skillnaderna i delaktighet som en konsekvens av att den offentliga kulturpolitiken är i dissonans med många människors preferenser och önskemål när det gäller deltagande i kulturlivet (se t.ex. Blomgren, 2012; 2019, Balling & Kann-Christensen, 2013; Stevenson et al., 2017).

I flera avseenden speglar denna förklaring den mer strukturellt inriktade analysen att bakgrundsfaktorerna styr kulturvanorna, men fokus är förflyttat till människors val i relation till det utbud som erbjuds. Den forskningen pekar på är den offentliga kulturpolitikens drag av paternalism, alltså att den utgår ifrån en uppifrån styrd ambition att sprida en viss typ av kultur till alla invånare. Detta innebär att kulturpolitiken har blivit ensidigt anpassad efter vissa människors preferenser (se t.ex. Danielsen, 2008; Balling & Kann-Christensen, 2013; Kulturanalys Norden, 2017c). Chan och Goldthorpe (2007) noterar också att människor med lågt och snävt kulturdeltagande finns i alla samhällsklasser, även i de övre samhällsskikten. Detta är något som också kulturvanestatistiken för de nordiska länderna bekräftar. Den huvudsakliga förklaringen till skillnaderna i delaktighet är alltså att själva kulturpolitiken genererar ett kulturutbud som av många inte betraktas som tillräckligt intressant.

Balling & Kann-Christensen (2013) skriver, utifrån en dansk kontext, att det inte bara handlar om kulturpolitikens utformning utan också om hur delaktighet i kulturlivet mäts. De skriver att det som i första hand undersöks är i vilken utsträckning befolkningen deltar i det institutionella kulturlivet. Problemet enligt Balling & Kann-Christensen (2013) är att detta inte är detsamma som att folk inte ägnar sig åt konst och kultur, utan bara att de valt bort stora delar av den offentligt finansierade kulturen (se också Miles, 2016; Sparrman, 2019).

På liknande grunder ifrågasätter Stevenson et al. (2017) om det ens är korrekt att tala om hinder för ökad delaktighet. Om människor väljer bort ett visst kulturutbud av ointresse, men deltar i ett annat, som en konsekvens av ett medvetet val, ska detta då betraktas som ett hinder? Istället menar forskarna att skillnaderna i delaktighet främst bör förstås som ett kulturpolitiskt legitimitetsproblem som bottnar i hur kulturpolitiken växt fram historiskt (Stevenson et al., 2017). Däremot ifrågasätter de att det kan betraktas som ett problem för de som väljer att inte delta.

När människor tillfrågas

I kulturvaneundersökningarna från de nordiska länderna finns det några exempel på frågor kring intresse för olika kulturaktiviteter. Den danska kulturvaneundersökningen från 2012 är dock den enda i Norden som specifikt frågar människor med lågt kulturdeltagande om varför de inte deltar mer (se Tabell 10).

Tabell 10. Orsaker (i procent) till att välja bort kulturaktiviteter. Fråga ställd till danskar med lågt kulturdeltagande 2012.

Källa: Bak et al., 2012. (*Kulturanalys Nordens sammanställning och bearbetning*)

Orsak	Konsert	Scenkonst	Bio	Museum/Utställning
Det intresserar mig inte	46	64	38	52
Det är för dyrt	39	26	24	14
Jag har inte tid	16	15	15	19
Det är för långt bort	15	11	11	17
Bristande utbud i närområde	15	8	5	9
Jag har ingen att gå med	14	9	12	7
Det är för andra än mig	2	4	1	3
Känner mig inte välkommen	1	1	1	1

Av svaren framgår att bristen på intresse för de olika kulturaktiviteterna är den klart dominerande orsaken till den låga graden av deltagande (Tabell 9). Detta gäller särskilt för scenkonst, där 64 procent anger detta som skäl. Den näst vanligaste orsaken som uppges är att det är för dyrt och den tredje vanligaste är att man inte anser sig ha tid. För museum och utställning är dock avstånd och brist på tid viktigare orsaker än kostnaden. Det är betydligt vanligare att männen anger brist på intresse, även om denna orsak är dominerande också för kvinnor. Fysisk tillgänglighet, att utbudet i närområdet är för dåligt eller att man saknar någon att gå med förekommer också som förklaringar. Däremot är det mycket få som uppger att de inte känner sig välkomna eller att de uppfattar att kulturaktiviteterna inte är ämnade för dem.

Även svaren för danskar med utländsk bakgrund följer ett liknande mönster, men där är bristen på intresse för de olika kulturaktiviteterna en ännu vanligare orsak bland de som räknas som icke-deltagare. I den danska undersökningen från 2012 har enkätresultaten också följts upp med kvalitativa intervjuer. I dessa uppger icke-deltagarna att de prioriterar andra aktiviteter som inte fångas in av undersökningarna, exempelvis resor, umgänge med familj och vänner och djurskötsel. (Bak et al., 2012, s. 329–333).

I övriga nordiska länder finns i några fall sammanställningar utifrån frågan om varför man inte deltar mer i kulturlivet, men svaren analyseras inte utifrån graden av delaktighet. Detta gör att svaren inte är jämförbara, men däremot intressanta utifrån de skillnader som framträder gentemot den danska undersökningen. I Island finns data från 2010 och i Sverige från 2007. I båda dessa undersökningar dominerar tidsbrist som den främsta orsaken till att inte delta mer (över 50 procent i båda länderna), följt av brist på intresse och ork på Island (48 procent) och bara brist på intresse i Sverige (21 procent). Andra viktiga orsaker för populationerna som helhet är ekonomiska orsaker, avstånd och bristande kulturutbud (Månsson, 2008; Dofradóttir, 2010).

Även kulturvaneundersökningarna från Åland anger tidsbrist (44 procent) som den

främsta orsaken till att man inte deltar mer i kulturlivet, följt av brist på pengar (25 procent) (Ålands statistik- och utredningsbyrå, 2014). Både Åland och Norge har genomfört undersökningar under 2020, och under detta år var den alltigenom dominerande orsaken till att inte delta covidpandemin följt av tidsbrist, brist på pengar, brist på intresse och att man saknar någon att gå med (Bekkengen, 2022; Ålands statistik- och utredningsbyrå, 2021).

Norsk statistisk sentralbyrå har också data på hur intresset för olika kulturaktiviteter har utvecklats över tid (Tabell 11).

Tabell 11. Andelen (i procent) som är ganska eller mycket intresserad av att nyttja olika kulturaktiviteter.

Källa: Statistics Norway, 2022b. (*Kulturanalys Nordens sammanställning och bearbetning*)

	1994	2004	2012	2016
Bio	43	45	38	38
Teater	32	25	19	21
Opera	11	8	8	8
Balet	9	8	11	8
Konsert	54	54	58	57
Konstutställning	33	29	23	20
Museum	40	32	28	29
Böcker	62	56	52	51

Vad som är påtagligt är att andelen som är ganska eller mycket intresserad av att delta minskar över tid för de flesta kulturaktiviteter. Detta gäller särskilt aktiviteter som teater, konstutställning, museum och litteratur. För opera och balett är minskningarna små men intresset samtidigt mycket lågt. Intresset för bio har minskat mindre, medan den enda kulturaktivitet där man kan skönja ett ökat intresse är konsertbesök. Den norska undersökningen från 2016 visar också att intresset i flera fall är kopplat till olika bakgrundsfaktorer, inte minst utbildning. Dock spelar bakgrundsfaktorerna liten roll för intresset för bio och konserter (Vaage, 2017).

Undersökningarna från Norge, Åland och Danmark visar också att skälen för att inte delta mer än vad man gör skiljer sig åt mellan olika åldersgrupper. Framför allt utgör brist på pengar ett mycket vanligare skäl för ungdomar och unga vuxna jämfört med äldre åldersgrupper. Att man saknar någon att gå med är också vanligare bland ungdomar och unga vuxna. Tidsbrist är å andra sidan en förklaring som är mer framträdande för åldersgruppen 25–45 år (Bak et al., 2012; Vaage, 2017; Ålands statistik- och utredningsbyrå, 2021).

När det gäller barn och unga i Danmark som deltar i kulturaktiviteter i liten utsträckning anger även dessa brist på intresse som den främsta anledningen till att de inte oftare går på konsert, teater, museum, konstutställningar eller läser böcker. Denna förklaring är vanligare bland pojkar än bland flickor, och den tenderar att öka i betydelse under åldern 7 till 14 år (Bak et al., 2012).

I den svenska undersökningen om barns och ungas kulturvanor ställs istället frågan

om varför man inte håller på med kulturaktiviteter så ofta som man vill. Det viktigaste skälet som då anges är tidsbrist följt av att tiderna inte passar och att det är för dyrt. Avstånd, att man har svårt att ta sig till aktiviteterna eller inte har någon att göra det med anges också som viktiga förklaringar, särskilt av de äldre barnen (Myndigheten för kulturanalys, 2017c).

Hur ska svaren och sambanden tolkas?

Människors svar på hur intresserade de är och på varför de inte deltar mer kan tolkas till stöd för samtliga förklaringsmodeller som presenterades ovan. Brist på intresse, att det är dyrt och att man inte har någon att gå med kan tolkas som delar i de sociokulturella faktorer som utgör orsak till att vissa grupper i samhället deltar mindre. Detta gäller särskilt om bristen på intresse kan kopplas till kortare utbildning (som i de norska undersökningarna). En tänkbar analys är att dessa människor i högre utsträckning saknar såväl det ekonomiska som sociala och kulturella kapital som utgör grund för ett bredare kulturdeltagande.

Men brist på intresse kan också tolkas som ett medvetet val och i första hand ett underkännande av kulturutbudet. De som definierats som icke-deltagare i den danska undersökningen från 2012 uppger att de prioriterar andra aktiviteter, vilka möjligen då upplevs som mer berikande och i enlighet med personernas preferenser. Flera av svaren fungerar också som stöd åt förklaringen att utbudet är ojämnt fördelat. Detta gäller exempelvis orsaker som att det är långa avstånd, svårigheter att ta sig till olika aktiviteter och att utbudet i närområdet upplevs som bristfälligt.

Sammanfattning

- I den akademiska forskningen återfinns flera olika, men delvis överlappande förklaringar till skillnaderna i delaktighet i kulturlivet.
- För det första pekas på att människors sociala bakgrund, utbildning, yrke och kön leder till olika förutsättningar för och intresse av att ta del av olika typer av kultur.
- För det andra pekas på att den kulturella infrastrukturen är ojämnt fördelad och framför allt tenderar att vara centraliserad. Detta skapar olika möjligheter att ta del av kultur och att påverka kulturlivet och kulturpolitiken.
- För det tredje pekas på att den offentliga kulturpolitiken, och då särskilt dess avgränsning av vad som ingår i kulturområdet, inte stämmer överens med många människors preferenser. Att många människor inte deltar i stora delar av kulturlivet ska därför ses som ett uttryck för ett medvetet val.
- Av kulturvaneundersökningarna framgår att de som deltar i mindre utsträckning uppger ointresse som det främsta skälet. Bland de som deltar i större utsträckning är istället brist på tid den vanligaste anledningen till att inte delta mer. Andra viktiga skäl som uppges är kostnader, avstånd, brist på utbud och att man inte har någon att gå med. Det finns också indikationer på ett vikande intresse för vissa kulturvanor.

De nordiska ländernas kulturpolitik för delaktighet

I det här kapitlet redogörs översiktligt för hur de nordiska länderna försökt undanröja olika hinder för delaktighet i kulturlivet. Detta arbete rymmer en mängd kulturpolitiska insatser på olika nivåer i länderna, vilka sammanfattas nedan under temana 1) insatser för tillgänglighet och ökat deltagande, 2) insatser för fördjupad delaktighet och 3) insatser för att nå barn och unga. Sammanfattningen är översiktlig och utan ambition att redogöra för specifika reformer, åtgärder och insatser som genomförts.

Insatser för tillgänglighet och ökat deltagande

Sedan ambitionen att demokratisera kulturen fick fäste i de nordiska länderna under första halvan av 1900-talet har länderna successivt genomfört insatser för tillgänglighet till konst och kultur och för ökat deltagande. Detta arbete rymmer olika insatser och reformer som handlar om att 1) bygga ut den kulturella infrastrukturen, 2) sänka de ekonomiska trösklarna och 3) arbeta med publikutveckling och breddning av verksamheter.

Utbyggnad av den kulturella infrastrukturen

Under 1900-talet har det skett en successiv utbyggnad av den kulturella infrastrukturen i de nordiska länderna. Detta har skett genom etablerandet av kommunala folkbibliotek, och genom en rad insatser på statlig, regional och kommunal nivå för att stödja utbyggnaden av scenkonstinstitutioner, museer, biografer och utställningsverksamheter (se t.ex. Vestheim, 1995; Duelund, 2003a; Kleberg & Forsell, 2019; Sokka, 2022). Dessa insatser har sett olika ut i de nordiska länderna men har haft den gemensamma ambitionen att säkerställa ett landsomfattande kulturutbud och att stärka det regionala och framför allt kommunala engagemanget i frågorna (Duelund, 2003a; Kulturanalys Norden, 2022d). I exempelvis Norge och Sverige har detta också inkluderat inrättande av specifika turnerande verksamheter inom teater- och utställningsområdet (Mangset & Hylland, 2017; Kleberg & Forsell, 2019). De regionala och statliga kulturinstitutionerna har över tid också fått krav på sig att utveckla turnerande verksamheter för att sprida sin verksamhet utanför centralorterna (Mangset & Hylland, 2017; Kleberg & Forsell, 2019; Bache, 2021).

Ambitionen att bygga ut den kulturella infrastrukturen har också påverkat bidragsgivningen till det fria kulturlivet. För det första har det byggts upp kommunala och regionala bidragssystem (ibland utifrån statliga initiativ), och för det andra har den statliga bidragsgivningen i flera av länderna åtminstone delvis varit inriktad på att sprida medel till konstnärer och kulturella verksamheter i olika delar av länderna (t.ex. Heikkinen, 2003; Mangset & Hylland, 2017; Kanerva, 2018; Bache, 2021).

Ytterligare ett exempel på utbyggnaden av den kulturella infrastrukturen är arbetet med offentlig gestaltning, som är en del av de nordiska ländernas kulturpolitik på olika politiska nivåer. I hela Norden tillämpas olika varianter av enprocentsregeln i syfte att göra konsten mer fysiskt tillgänglig. Enprocentsregeln innebär, med vissa variationer, en strategi där en procent av budgeten vid nybyggnationer (i vissa fall även ombyggnationer) av fastigheter, infrastruktur och offentliga miljöer, avsätts till offentlig gestaltning i syfte att sprida konst och göra den till en integrerad del av det offentliga rummet (Kulturministeriet, 2009; Kulturrådet, 2022b).

De nordiska länderna har också, under särskilt den senaste tioårsperioden, arbetat med att stärka den kulturella infrastrukturen genom olika digitaliseringsinsatser. Detta har exempelvis inkluderat stöd för övergång till digital teknik för museum och biografier (Hylland, 2017; Bache, 2021, s. 383; Kulturanalys Norden, 2022c). För biografier på mindre orter och på landsbygden har det inneburit en teknisk utveckling som gjort det möjligt att exempelvis livesända stora scenkonstföreställningar från andra orter i landet eller från andra länder (Bache, 2021, s. 383; Kulturanalys Norden, 2022c). Detta är en utveckling som intensifierades ytterligare under covidpandemin (Kulturanalys Norden, 2022d).

Sänkta ekonomiska trösklar

En del av den offentliga kulturpolitiken i Norden har handlat om att etablera låga ekonomiska trösklar för den som vill ta del av det offentligt finansierade kulturutbudet. Den höga graden av offentlig finansiering har i sig varit en del av ambitionen att det ska finnas ett brett utbud som erbjuds till ett rimligt pris, men länderna har också genomfört specifika åtgärder i detta syfte. Exempelvis har länderna infört fri entré till vissa offentligt finansierade kulturverksamheter och institutioner. Detta har inte minst varit vanligt på museiområdet (se t.ex. Kulturrådet, 2006; Cowell, 2007). Andra insatser för att sänka de ekonomiska trösklarna har varit förslag på kulturcheckar eller införande av skattebefrielse för företag som finansierar sina anställdas kulturbesök, och subventionerat eller gratis inträde för vissa åldersgrupper till vissa kulturaktiviteter (se t.ex. SOU 2021:77; RP 116/2008; Helle et al., 2015).

Det bör också påpekas att utbyggnaden av den kulturella infrastrukturen generellt varit en del i arbetet för sänkta ekonomiska trösklar. Arbetet med offentlig gestaltning har exempelvis varit ett sätt att kunna erbjuda människor att utan kostnad ta del av konst och kultur. På samma sätt har digitaliseringsinsatserna setts som ett sätt att sänka de ekonomiska trösklarna för att ta del av högkvalitativa konst- och kulturevenemang.

Publikutveckling, breddad verksamhet och mångfaldsarbete

I takt med att skillnaderna i delaktighet har bestått har också kulturinstitutioner och kulturverksamheter getts i uppdrag att själva arbeta mer aktivt för att bättre nå ut med sin verksamhet. Detta kan sägas gå under det gemensamma begreppet *publikutveckling*, som kan beskrivas som en samling metoder för att få fler besökare till en verksamhet (Kawashima, 2000; Bjørnsen, 2010; Hansen, 2015; Maitland, 2018; Hadley, 2021). Publikutvecklingsarbetet brukar sägas vara fokuserat på tre olika

saker. För det första syftar det till att fördjupa och bredda den existerande publikens kulturintresse och få den gruppen att konsumera ännu mer kultur. För det andra syftar publikutveckling till att nå fler inom den kategori besökare som man redan når. För det tredje syftar publikutvecklingsarbetet till att nå och inkludera de grupper som anses svåra att nå och locka till verksamheten (Kawashima, 2000; Bjørnsen, 2010).

Publikutvecklingsarbetet är alltså i första hand inriktat på att genom kommunikation och dialog få fler människor att ta del av det redan existerande kulturutbudet. Men publikutvecklingsarbetet handlar numera också om att bredda verksamheten på ett sätt som gör den intressant för fler att ta del av. I detta sammanhang är utvecklingen inom biblioteksväsendet i de nordiska länderna ett tydligt exempel. Inte minst har folkbibliotek och stadsbibliotek över tid breddat sin verksamhet på ett sätt så att de erbjuder en rad olika typer av aktiviteter förutom att tillhandahålla litteratur (se t.ex. Jochumsen et al., 2012; Hvenegaard Rasmussen, 2016; Joelsson et al., 2021). Bibliotek arrangerar idag föreläsningar, utställningar och filmvisningar och erbjuder möjligheter till mötesverksamhet och eget skapande. Inte minst har en breddning av bibliotekens verksamhet spelat en stor roll på mindre orter där tillgången till offentligt finansierade kulturinstitutioner annars är liten. (Kulturanalys Norden, 2022c). Det finns också exempel på statliga insatser i syfte att stödja en diversifiering av bibliotekens verksamhet och göra verksamheterna mer inkluderande, exempelvis genom projekt för att bryta ner språkbarriärer och göra biblioteken mer tillgängliga för personer med funktionshinder (Kulturrådet, 2021c, 2021d). En liknande breddning av verksamheterna går att identifiera på biografisidan, särskilt när det gäller biografier på mindre orter och på landsbygd (Bache, 2021, s. 383).

Ett annat exempel är museiområdet, där man i nordiska länder arbetat aktivt för att nå nya och fler besökare genom val av utställningar anpassade efter specifika målgrupper, eller genom sidoverksamheter (exempelvis kaféer och museishoppar) som förmår locka besökare till lokalerna (se t.ex. Lihammer & Ali, 2018; Bettum et al., 2018; Werner, 2018). Exempel på liknande arbete finns inom många andra kulturområden (se Kulturrådet, 2021e). Publikutveckling är också ett integrerat perspektiv i vissa nordiska länders bidragssystem, exempelvis genom frågor som ställs i ansökningsblanketter och de bedömningskriterier som ligger till grund för fördelningen av bidragen (Berg, 2019; Myndigheten för kulturanalys, 2021c; Kulturrådet, 2021e). Ytterligare exempel är specifika kampanjer och riktade satsningar, exempelvis för ökad läsning (Kann-Rasmussen & Balling, 2015).

Mycket av arbetet som är inriktat mot mångfald och mångkultur är också ett arbete för ökat deltagande. Detta arbete, som sker på en mängd olika sätt i de nordiska länderna, syftar specifikt till att locka nya grupper genom att den konstnärliga utvecklingen och i förlängningen kulturutbudet samspelar bättre med den kulturella och etniska mångfalden i Norden (Norsk kulturråd, 2020b; Kulturrådet, 2021e; Ramboll, 2022). Inom detta arbete ryms specifika satsningar som mångkulturår, stödprogram för arbete med mångfald och mångkultur, och olika typer av riktade satsningar, exempelvis för mer konst och kultur i socioekonomiskt utsatta områden (se t.ex. Gran, 2002; Myndigheten för kulturanalys, 2019c; Kulturministeriet, 2021). Offentliga kulturinstitutioner ges också i olika utsträckning uppdrag att arbeta utifrån ett mångfaldsperspektiv (Tomson, 2017; Lindsköld, 2017; Hara & Dyndahl,

2017; Karhunen, 2017). Mångfaldsperspektivet är också något som i olika utsträckning är integrerat i ländernas offentliga bidragssystem.

Enligt Saukkonen (2017) finns dock viktiga skillnader mellan de nordiska länderna i hur detta arbete har utvecklats och i vilken utsträckning den praktiska kulturpolitiken integrerat mångfalds- och mångkulturperspektiv. Framför allt bedöms Sverige, och även Finland, ha genomfört mer konkreta åtgärder på detta område. Danmark bedöms däremot ha varit mer motvilligt till att arbeta för ökad delaktighet utifrån perspektiv som mångfald och mångkultur (se även Skot-Hansen, 2017).

Insatser för fördjupad delaktighet

I det första kapitlet diskuterades begreppet kulturell demokrati som ett sätt att bredda och fördjupa delaktigheten i kulturlivet. En viktig utgångspunkt för detta arbete är också att viljan att ta del av det offentligt finansierade kulturutbudet ökar och breddas genom att människor ges möjlighet till inflytande. I den kulturpolitiska praktiken kan detta arbete sägas kretsa kring två sammankopplade perspektiv: 1) fördjupad delaktighet i kulturlivet och 2) fördjupad delaktighet i kulturpolitiken.

Fördjupad delaktighet i kulturlivet

De nordiska länderna har över tid genomfört olika åtgärder och insatser för att öka människors möjligheter att vara aktiva aktörer i kulturlivet snarare än mottagare av ett på förhand bestämt utbud. För institutioner som bibliotek, kulturhus, teatrar, museum och arkiv har detta inneburit förändringar av verksamheterna från platser dit människor kommer för att ta del av ett utbud, till platser där besökarna också ges möjlighet till konkret inflytande över det utbud som skapas (Hvenegaard Rasmussen, 2015; Berg, 2019; Eriksson et al., 2021).

Inom bibliotekssektorn har verksamheterna skapat utrymmen för kreativt arbete, interaktivitet, möten och inflytande över vilken verksamhet som äger rum i lokalerna. (Jochumsen et al., 2012; Hvenegaard Rasmussen, 2016). En liknande trend har identifierats inom museisektorn, där det utvecklats metoder för att involvera publiken i utställningsverksamheten. Detta sker genom att ge besökare möjligheter att föreslå utställningar, delta i curatoriska processer eller bidra med föremål (Werner, 2018). Liknande exempel finns i arbetet med offentlig gestaltning där invånare, exempelvis boende i ett visst område, ges möjlighet att på olika sätt påverka utformningen av den konst som ställs ut. Ett exempel från Sverige är satsningen *Konst händer*, som genomfördes av Statens konstråd 2016–2019. Utgångspunkten för detta arbete var att involvera de boende och det lokala civilsamhället i utvecklandet av offentlig gestaltning i miljonprogramsområden i olika delar av landet (se Myndigheten för kulturanalys, 2019c; Sand, 2019). Ett annat exempel är scenkonstområdet där det utvecklats metoder för att göra publiken direkt delaktig i föreställningarna, i det här fallet i Norge (Berg, 2019).

Från flera nordiska länder finns också exempel på statliga satsningar på breddad och fördjupad delaktighet som riktar sig till särskilda bostadsområden. I Sverige genomfördes under perioden 2016–2019 den statliga satsningen *Kreativa platser* som syftade till breddad och fördjupad delaktighet i socioekonomiskt utsatta områden med lågt valdeltagande (Myndigheten för kulturanalys, 2019c) och i

Danmark genomfördes 2019–2022 satsningen *Konst og kultur i udsatte boligområder* (Kulturministeriet, 2021; Eriksson et al., 2022). Båda dessa satsningar har haft som ambition att invånarna i bostadsområdena ska involveras och erbjudas möjlighet till påverkan över de kulturverksamheter som stöds i områdena. En central förhoppning har varit att på så sätt bidra till den kulturella infrastrukturen och bredda det lokala kulturintresset. Samtidigt är det möjligt att identifiera viktiga skillnader mellan de olika satsningarna. *Kreativa platser* hade som specifik målsättning att öka det demokratiska engagemanget och till och med valdeltagandet, medan satsningen *Konst og kultur i udsatte boligområder* lanserades som en del i arbetet med att motarbeta framväxten av parallellsamhällen.

Fördjupad delaktighet i kulturpolitiken

Decentraliseringen av kulturpolitiken i Norden har också varit förknippad med en ambition att demokratisera själva kulturpolitikens utformning (Irjala, 1996; Renko et al., 2022). Detta är en ambition som finns i samtliga nordiska länder och som inkluderar statligt stöd och samverkan mellan staten, den regionala och den kommunala nivån (se t.ex. Kulturministeriet, 2009; Meld. St. 8, 2018, s 89–93).⁴ I Danmark upprättas exempelvis avtal mellan staten och så kallade kulturregioner. Dessa avtal syftar bland annat till att fördjupa dialogen mellan olika regionala aktörer i utvecklandet av kulturlivet i kommunerna. Avtalen har också som specifikt syfte att bidra till ökad delaktighet. Från Finland finns exempel på att man involverar kulturaktörer i lagstiftningsprocesser på kulturområdet (Kaitavuori, 2020).

Det tydligaste exemplet på ambitionen att fördjupa och bredda möjligheterna till inflytande över kulturpolitiken är den svenska kultursamverkansmodellen som infördes från 2011 och framåt och som idag omfattar samtliga svenska regioner utom Stockholm. Modellen bygger på att regionernas kulturpolitik ska utgå ifrån en kulturplan som ska "utarbetas i samverkan med [regionens] kommuner och efter samråd med länets professionella kulturliv och det civila samhället" (SFS 2010:2012). Ett uttalat syfte med kulturplaneprocessen är att fler ska ges möjlighet till inflytande över den regionala kulturpolitikens utformning. Samtidigt styrs kultursamverkansmodellen av en statlig förordning som anger sju kulturområden som regionerna ska främja "en god tillgång till" för sina invånare. De regionala kulturplanerna bereds också av det statliga Kulturrådet, som utifrån denna beredning beslutar om statsbidrag till regional kulturverksamhet (SFS 2010:2012). En liknande decentralisering av kulturpolitiskt beslutsfattande initierades i Norge (se t.ex. Prop. 84 S (2016–2017) men förslaget drogs tillbaka 2020 (Kulturdepartementet, 2020).

4. Det bör i detta sammanhang påpekas att den regionala nivån formellt sett har olika roller och mandat i de nordiska länderna, vilket har stor betydelse för arbetet med decentralisering. I Sverige och Norge finns folkvalda regionala parlament med egen beskattningsrätt, vilket saknas i Finland och Island. I Danmark finns folkvalda regionråd, men den regionala nivån saknar egen beskattningsrätt (se t.ex. Petersson, 2005, s. 115; Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser, 2021).

Insatser för barns och ungas rätt till kultur

Att nå barn och unga med konst och kultur har setts som en särskilt central del av kulturpolitiken och som en grundläggande del i arbetet för ökad delaktighet i de nordiska länderna (t.ex. Kulturministeriet, 2009, 2014; Prop. 2009/10:3; Meld. St. 18, 2021; Kulturanalys Norden, 2022d). Detta mål präglar också mycket av kulturpolitiken på regional och kommunal nivå i Norden. I de nordiska länderna finns därför ett antal insatser som är särskilt ämnade att tillse barns möjligheter att såväl utöva som att ta del av konst och kultur. Arbetet består både av 1) insatser inriktade mot eller kopplade till undervisningssystemen och 2) åtgärder för att integrera ett barn-och-unga-perspektiv i kultursektorn som helhet.

Konst och kultur i och kring skolan

Samtliga nordiska länder, inklusive Åland och Färöarna, har etablerat någon form av musik- eller kulturskoleverksamhet. Ansvaret för denna verksamhet ligger på kommunal nivå. I Norge, Danmark och Island är kommunerna skyldiga att erbjuda kulturskoleverksamhet, medan Sverige och Finland saknar lagstiftning på detta område (SOU 2016:69, s. 127–132). Musik- och kulturskoleverksamheterna är ingen obligatorisk verksamhet för skolbarnen, men uppbyggd kring olika former av samverkan med den ordinarie skolverksamheten (Rønningen et al., 2019). Kulturskolorna i Sverige och Danmark är också i olika utsträckning kopplade till El Sistema, som är ett särskilt arbetssätt för att nå barn och unga i socioekonomiskt utsatta områden.

Inom de nordiska länderna finns dessutom olika satsningar på barns och ungas möte med professionell konst och kultur, som är kopplat till skolverksamheten. I Norge finns sedan 2001 *Den Kulturelle Skolesekken*, DKS, som bygger på samarbete mellan utbildningssystemet och det professionella kulturlivet (Borgen et al., 2008; Haugsevje et al., 2016; Kleppe, 2018). Utifrån inspiration från DKS etablerades 2008 det statliga bidraget *Skapande skola* i Sverige som är riktat till svenska kommuner och skolhuvudmän (Myndigheten för kulturanalys, 2013). Syftet med såväl den norska som den svenska verksamheten är att ge skolbarnen tillgång till professionella kulturupplevelser och kreativa möten med professionella kulturskapare. Liknande insatser finns även i Danmark (Kulturministeriet, 2009, 2014). De nordiska länderna har också olika former av skolbiosystem som innebär att barn i grundskola ges möjlighet att gå på bio på skoltid som en del av den pedagogiska verksamheten (Svenska Filminstitutet, 2019a; Meld. St. 18, 2021).

Kultursektorns bredare ansvar för barn och unga

Fokuset på barn och unga handlar emellertid inte bara om insatser riktade mot olika former av samarbeten med utbildningssystemen i länderna. Nationella, regionala och kommunala kulturinstitutioner har ofta i specifikt uppdrag att prioritera verksamhet riktad till barn och unga. Detta gäller bland annat offentligt finansierade museum, scenkonstinstitutioner, bibliotek och kulturhusverksamheter (Kulturrådet, 2021e; Myndigheten för kulturanalys, 2021c; Kulturanalys Norden, 2022d). Offentliga kulturinstitutioner har också ofta gratis eller subventionerat inträde för barn och unga.

Även när det gäller bidragsgivningen till det fria kulturlivet har de nordiska länderna olika system för att uppmuntra kulturproduktion riktad mot barn och unga. Det kan handla om att bidragsblanketter innehåller frågor om huruvida den sökandes verksamhet riktar sig till barn och unga, eller att det etablerats särskilda bidragsordningar eller satsningar för att stödja konst och kultur med fokus på denna målgrupp (se t.ex. Stavrum, 2013; Norsk Kulturfond, 2019; Kulturrådet, 2018; Svenska Filminstitutet, 2019b, 2020; Kulturministeriet, 2009; Kann-Rasmussen, 2018). Detta gäller också i hög utsträckning kommuners och regioners bidragsgivning i de nordiska länderna (se t.ex. Myndigheten för kulturanalys 2021c; Meld. St. 18, 2021, s. 33–37; Kulturanalys Norden 2022d).

I Finland har det på regeringens initiativ genomförts en landsomfattande undersökning av barns och ungas önskemål när det gäller kultur- och fritidsaktiviteter. Undersökningen genomfördes 2016 utifrån en ambition att bättre integrera kulturaktiviteter i ungas vardag. Över hundratusen barn deltog i undersökningen som under 2021 resulterat i framtagandet av den så kallade Finlandsmodellen som syftar till att bland annat erbjuda barn gratis kulturaktiviteter i samband med skoldagen (se Ministry of Education and Culture, 2022).

Sammanfattning

- De nordiska länderna har över tid utvecklat en omfattande politik i syfte att skapa möjligheter för människors delaktighet i kulturlivet. Åtgärderna har varit inriktade på breddad tillgänglighet, ökad och fördjupad delaktighet och på insatser specifikt fokuserade på kultur till barn och unga.
- Reformen och insatser för breddad tillgänglighet har handlat både om att bygga ut den kulturella infrastrukturen för att bredda och öka utbudet av kultur i hela landet, att göra det billigare att ta del av kultur och att kulturinstitutioner och kulturverksamheter utvecklat arbetssätt för att nå ut och locka fler till sina verksamheter.
- Arbetet för fördjupad delaktighet handlar i stor utsträckning om insatser för att öka människors inflytande över kulturlivets och kulturverksamheters utformning. Det inkluderar i viss utsträckning ambitionen att öka invånarnas möjlighet till inflytande över kulturpolitiken.
- Insatser som är riktade mot barn och unga fokuserar dels på kultur för barn och unga i och runt skolundervisningen, dels på att kultursektorns verksamheter i bredare bemärkelse ska arbeta med kultur för barn och unga.

Vilken analys görs av politiken?

Trots de kulturpolitiska reformer och insatser som genomförts för att bredda delaktigheten i kulturlivet, har de sedan länge etablerade delaktighetsmönstren förblivit intakta. Detta gäller i de nordiska länderna men också internationellt. Avslutningsvis presenteras därför fyra perspektiv som problematiserar det delaktighetsarbete som genomförts. Dessa perspektiv har i olika utsträckning framträtt under arbetet med kunskapsöversikten och noterats i forskningen om såväl nordiska som internationella förhållanden. Perspektiven handlar om att 1) det brister i lärande om kulturpolitikens effekter, 2) de kulturpolitiska insatserna är otillräckliga i förhållande till de strukturella hinder som står i vägen för ökad delaktighet, 3) arbetet för ökad delaktighet försvåras av att det fortfarande präglas av ett tydligt uppifrån-perspektiv, och 4) delaktighetsarbetet riskerar att påverka konstens och kulturens utveckling negativt. De olika perspektiven överlappar varandra men visar också på viktiga skillnader i de analyser som görs av kulturpolitiskt delaktighetsarbete.

Bristande lärande om politikens effekter

Inom den kulturpolitiska forskningen finns idag en kritik mot förmågan att dra lärdomar av den förda politiken på området. Jancovich och Stevenson (2021) skriver utifrån en brittisk kontext att det kulturpolitiska systemet präglas av en inbyggd ovilja att lära av misstag och misslyckanden. Mycket av den uppföljning och utvärdering som görs i relation till olika åtgärder och reformer för delaktighet i kulturlivet tenderar därför att få rollen att legitimera det arbete som görs. Kritiken handlar delvis om hur uppföljningar genomförs, men framför allt om hur dessa används i utvecklingen av politik och verksamhet. Forskningen pekar i detta sammanhang på en tendens att ensidigt fokusera på positiva effekter och erfarenheter av enskilda satsningar, inte minst utifrån hur involverade aktörer upplever arbetet (Stavrum, 2013; Jancovich & Stevenson, 2021). Jancovich och Stevenson (2021) menar också att det är ett strukturellt problem att icke-deltagare så sällan inkluderas i uppföljnings- och utvärderingsarbetet.

Stavrum (2013) skriver om detta i relation till satsningar på kultur för barn och unga i Norge. Hon pekar på att kritik mot satsningar som exempelvis *Den Kulturelle Skolesekken* och *Kunstløftet*, tenderar att antingen bortses ifrån, eller mötas av stark kritik och ifrågasättande från både kulturaktörer och politiker (Stavrum, 2013; se också Borgen & Brandt, 2006; Borgen & Brandt, 2008).

Orsaken till bristen på lärande är enligt Jancovich och Stevenson (2021) att det saknas incitament för lärande och omvärdering, vilket de påpekar inte är ett unikt särdrag för kulturpolitiken (se också Howlett 2012). Däremot kan detta problem förstärkas av politikområdets marginella ställning och sektorns starka beroende av offentlig finansiering. Jancovich och Stevenson (2021) skriver att kulturprojekt, kulturverksamheter, organisationer och bidragsgivare snarare riskerar att förlora än att tjäna på att erkänna och försöka lära av misstag och misslyckanden. Rent

konkret menar de att verksamheterna äventyrar sin fortsatta finansiering. Lärprocesser bedöms missgynnas ytterligare av vad som beskrivs som en projektifiering av delar av kulturpolitiken. Denna bedöms öka pressen på snabba och synliga resultat snarare än att gynna långsiktigt arbete som inkluderar omvärdering och självkritik. Det projektbaserade arbetet bedöms också försvåra arbetet med att långsiktigt ta tillvara på de lärdomar som görs (se också Botes & van Rensburg 2000; Gough et al., 2013; Myndigheten för kulturanalys, 2019c; Weijmer, 2019).

Enligt Stavrum (2013) hänger detta problem också ihop med den inom kultursektorn utbredda övertygelsen om konstens positiva effekter (se även Røyseng, 2007, 2009). Denna övertygelse är enligt Stavrum särskilt stark när det gäller konst och kultur som riktas till barn och unga, vilket i någon mån gör kritik mot satsningar på denna målgrupp extra kontroversiell. Även Selmer-Olsen (2005) problematiserar detta i specifik relation till barn- och ungdomskulturpolitiken och menar att det riskerar att leda till att åtgärder och reformer sjösätts utan ordentliga kunskapsunderlag.

Den kritik som återges ovan riktas också mot delar av forskningen om kulturpolitik, som kritiseras för att i vissa delar ha ett osjälvständigt förhållningssätt till kulturpolitiken. Detta gör att den tenderar att försvara kulturpolitikens utgångspunkter, mål och institutionella ramar istället för att kritiskt granska dessa (se t.ex. Arnestad, 2010; Stavrum, 2013; Blomgren & Johannisson, 2018; Røyseng & Stavrum, 2020).

Kulturpolitiken saknar de verktyg som krävs

Det andra perspektivet på frågan varför delaktighetsklyftorna består är att hindren bedöms vara av sådan art att de är svåra att överkomma med kulturpolitiska insatser. Synsättet bygger på en strukturell analys där skillnaderna i människors kulturvanor knyter an till, men också speglar, samhällsutvecklingen och politiken som helhet (se t.ex. Swedner, 1971; Chan & Goldthorpe, 2007; Danielsen, 2008; Nilsen & Lind, 2013; Myndigheten för kulturanalys, 2019a, 2019c, 2022; Kulturrådet, 2021e, s. 15; Heikkilä & Lindblom, 2022). Detta är i sig en analys som går igen i forskningen inom andra samhällsområden, exempelvis folkhälsoområdet (WHO, 2008; Marmot, 2010; Wilkinson & Pickett, 2009).

Delar av forskningen reser också frågetecken kring i vilken utsträckning insatser för ökad delaktighet breddar publikens sammansättning, eller om de snarare tenderar att leda till fler besök av de redan aktiva, alltså främst gynna de som redan deltar. Detta gäller exempelvis reformer som fri entré och sänkta ekonomiska trösklar (se t.ex. Bille, 2022; Martin, 2003; DC Research, 2016; Cowell 2007; Davies, 2005). Att inte heller digitaliseringsinsatser inom sektorn verkar ha bidragit till ändrade delaktighetsmönster förstärker bilden av en svårförändrad strukturell problematik (Jæger & Blaabæk, 2020; Myndigheten för kulturanalys, 2021b; SOU 2021:77). Vad som dock är viktigt att påpeka i sammanhanget är att dylika insatser ofta leder till en generell ökning av antalet besökare.

Ytterligare ett argument för svårigheterna att bryta sambanden mellan bakgrundsfaktorerna och skillnaderna i deltagande är resultaten av studier om barns och ungas deltagande (se t.ex. Nilsen & Lind, 2013; Myndigheten för kulturanalys, 2017c; Jeppsson & Lindgren, 2018). Dessa studier pekar mot att den sociokulturella kontext som barn befinner sig i är direkt kopplad till i vilken

utsträckning de tar del av olika kulturaktiviteter. Ett exempel är kulturskolan i Sverige, som trots satsningar för att nå nya målgrupper uppvisar deltagandemönster som är tydligt stratifierade efter socioekonomi och utländsk bakgrund. Detta är också trots att de åtgärder som genomförts bedöms göra stor nytta och nå barn som inte tidigare deltagit i kulturskolan (SOU 2016:69; Kulturrådet, 2019a, 2020, 2021a, 2021b, 2021f, 2022a; 2022c). Ett annat exempel är de försök som gjorts i Norge för att bredda delaktigheten i kulturskolan. Här har försök genomförts med gratis kulturskola till barn i familjer med låga inkomster, men utan att ge avsett resultat (Haugsevje et al., 2016).

Förklaringen att det finns strukturella hinder implicerar att kulturpolitiken saknar de verktyg som krävs för att jämna ut skillnaderna i kulturdeltagande mellan olika grupper. Det betyder inte att själva insatserna i sig är bristfälliga. Däremot krävs att den generella samhällsutvecklingen och åtgärder inom andra politikområden också stöder en utjämning av dessa skillnader, och inte verkar i motsatt riktning.

Top-down-perspektiv i delaktighetsarbetet

Det tredje perspektivet handlar om den forskning om kulturpolitik som fokuserar på brister i hur arbetet för delaktighet genomförs. Den generella kritik som framförs är att kulturpolitiken fortfarande präglas av ett uppifrån-perspektiv och en ovilja eller oförmåga från politikens och professionernas sida att delegera och släppa ifrån sig makt till invånarna (se t.ex. Jancovich, 2017; Leguina & Miles, 2017; Kortbek, 2019; Blomgren, 2019; Kaitavuori, 2020; Ilmola-Sheppard et al., 2021; Lindström, 2021a; se också Werner, 2018; Myndigheten för kulturanalys, 2019c). Arbetet för delaktighet i kulturlivet bedöms med andra ord ligga inbäddat i strukturer som präglas av motstånd mot att på riktigt omförhandla kulturbegrepp, kultursyn och hierarkiskt ordnade relationer.

Det motstånd som forskningen identifierar handlar i stor utsträckning om en förståelse av kvalitet som något som försämrats av alltför långtgående delaktighetsprocesser. Resultatet av detta förhållningssätt har blivit ett delaktighetsarbete som är omgärdat med olika förbehåll, eller där agenda och ramar är satta uppifrån och där delaktighetsprocesserna blir halvdana och ofta mer symboliska än reella (Jancovich, 2017; Hadley, 2018, 2021; Kortbek, 2019; Lindström, 2021a, 2021b). I flera fall har detta lett till besvikelse och frustration bland invånare som involverats i kulturella delaktighetsprocesser, då det faktiska inflytandet inte har varit i enlighet med förväntningarna (Kortbek, 2019; Myndigheten för kulturanalys, 2019c; Manga, 2019). Detta beror enligt delar av forskningen på ett förhållningssätt till konstnärlig kvalitet som något som ska bedömas av professionen och som ska handla om den färdiga produkten. De som argumenterar för fördjupad delaktighet menar istället att kvaliteten lika mycket ligger i de processer som leder fram till den produkt som skapas och att bedömningen av värdet i denna inte bara ankommer på konstnären (se t.ex. Ilmola-Sheppard et al., 2021; Hvenegaard Rasmussen, 2015; Lindström Sol, 2021b, s. 50–53).

I de fall det går att identifiera verksamheter som uppvisar bredd i delaktigheten har dessa några saker gemensamt. Ett exempel är verksamheternas relativa öppenhet i termer av vad för aktiviteter som kan äga rum. I detta avseende finns det flera positiva exempel från bibliotekssektorn, som exempelvis har en högre grad av unga

besökare med utländsk bakgrund (se Bak et al., 2012; MUCF, 2020; se också Hvenegaard Rasmussen, 2016). Ett annat exempel är den jämförelse som Haugsevje et al. (2016) gör av lokala norska projekt för inkludering av unga med utländsk bakgrund i kulturlivet. Det som är tydligt utifrån denna studie är att fysisk närhet, valfrihet och konkret inflytande i vilka aktiviteter som ska äga rum och som man ska delta i är centralt för att etablera tillit till de man önskar nå. Vad som samtidigt präglar dessa verksamheter är att de snarast har karaktären av socialt arbete och att konst- och kulturaktiviteterna riskerar att hamna i skymundan. Vad som också är tydligt är att kravbilden på professionen lika mycket blir socialarbetarens som kulturarbetarens (Haugsevje et al., 2016).

När det gäller ambitionerna att decentralisera kulturpolitiken och skapa delaktighet i kulturpolitikens utformning finns även här kritik i relation till olika nordiska länder (se t.ex. Gjessing, 2004; Vestheim, 2007; Blomgren, 2012). Återigen ifrågasätts vilka beslut som olika aktörer ges inflytande över och i vilken utsträckning beslutsmakten delegeras (se även Kaitavuori, 2020). När det gäller den svenska kultursamverkansmodellen har de regionala samrådsprocesserna kritiserats, och kritik har även riktats mot i vilken utsträckning reformen stärkt det regionala mandatet att självständigt utforma sin kulturpolitik (Myndigheten för kulturanalys, 2020b). Blomgren och Johannisson (2013) diskuterar om det inte till och med är så att reformen stärkt den statliga kontrollen över den regionala nivån i och med att Kulturrådets beredning av de regionala kulturplanerna innebär att de som statlig myndighet gör en bedömning av regionens hela kulturpolitik, inte bara de delar som finansieras av staten (se också Renko et al., 2022).

Delaktighetsarbetet urvattnar kulturen

Det sista perspektivet, som är mindre framträdande i kunskapsunderlagen, handlar om ett i grunden kritiskt förhållningssätt till det sätt som delaktighetsarbetet har kommit att prägla kulturpolitiken. Inom ramen för detta perspektiv problematiseras effekterna av delaktighetsarbetet på framför allt konsten och kulturens utveckling. Kritiken berör fokuset på att fler ska lockas att besöka olika kulturverksamheter, men också de sätt som delaktighet och invånarinflytande används som metod och verktyg i kulturpolitiken (se t.ex. Werner, 2018).

Kritikerna menar för det första att perspektivet att kulturinstitutioners och kulturverksamheters betydelse bedöms utifrån besökssiffror och publikens nöjdhet risker att urvattna den konst och kultur som skapas (Werner, 2018; Jenkins, 2018). Detta menar de har lett till en problematisk kommersialisering av konstnärliga och kulturella verksamheter, där det viktiga blir att folk besöker kulturinstitutionerna, inte vad de tar del av (se också Tomka, 2013, s. 262). Werner (2018) tar museisektorns utveckling som ett av flera exempel. Det viktiga, menar Werner (2018, s. 74–93), har blivit antalet besökare, inte kvaliteten på utställningsverksamheten. Detta har lett till en utveckling där restaurangen, museishopen och de öppna utrymmena prioriteras framför utställningsverksamheten. Det har också lett till ett fokus på utställningar som anses publikdragande (se också Kann-Rasmussen, 2016; Kann-Rasmussen & Hvenegaard Rasmussen, 2019; Røyseng et al., 2020). På detta sätt har också museets ursprungliga demokratiska uppdrag, som en plats för kunskapsutveckling, forskning och kritisk diskussion nedprioriterats till förmån för trygga upplevelser. Samma kritik riktas mot publikutvecklingsarbetet inom andra

kulturområden. Jenkins (2018) hävdar att publikutvecklingsperspektivet på konst- och teaterområdet lett till ett ökat fokus på kommersiellt gångbara utställningar och föreställningar. Detta sker, enligt Jenkins (2018), på bekostnad av mer avancerad konst och kultur.

Werner och Jenkins rör i och med detta vid en annan kritik, som handlar om att fokuset på delaktighet och inflytande bidrar till att sudda ut skillnaden mellan professionerna och publiken. I förlängningen leder det till en slags nedvärdering av kunskap och professionalitet. Att konstens legitimitet inte lika tydligt som tidigare söks i den unika konstnärliga kompetensen utan i förmågan att verka i samklang med en bred publiks omedelbara preferenser, är något som Jenkins (2018) menar får negativa konsekvenser för den konstnärliga kvaliteten. Istället för konst som tillåts påverka och uppröra människor, skapas konst och kultur som syftar till att bekräfta människors uppfattningar och erfarenheter. Jenkins (2018) sammanfattar sin kritik på följande sätt:

Allmänheten uppmuntras inte längre att sträcka sig upp och omfamna det bästa eller det svåra. Istället matas de med lättsmält och relevant konst. Denna hyllning till det vardagliga framställs som en demokratisk, antielitistisk bekräftelse av folket. Men vad den verkligen avslöjar är den nedlåtande utgångspunkten hos en elit som inte längre tror att publiken är tillräckligt smart för att kunna möta något som ligger utanför deras egna erfarenheter. (...) När de politiska begreppen "tillgång", "relevans", "mångfald" och "inkludering" omsätts i praktiken handlar det i själva verket inte om att öppna upp konsten utan om att stänga ner den. (Jenkins, 2018, s. 37–38)

I korthet menar Jenkins (2018) att kraven på samhällsrelevans och på att nå nya målgrupper har försett de konstnärliga verksamheterna med en tvångströja som kort och gott leder till skapandet av sämre konst och kultur.

Sammanfattning

- Det finns ett antal olika perspektiv på att de kulturpolitiska åtgärder och reformer som genomförts inte förmått bryta de delaktighetsmönster som präglar kulturlivet i de nordiska länderna.
- För det första kritiseras förmågan och viljan att följa upp, utvärdera och långsiktigt lära av de insatser som genomförs.
- För det andra pekar forskningen på att de åtgärder som genomförs för att bredda delaktigheten är otillräckliga. I detta sammanhang pekas på att kulturpolitiken i mångt och mycket saknar de verktyg som krävs.
- För det tredje kritiseras delaktighetsarbetet för att fortsatt präglas av ett uppifrån-perspektiv. Här pekas bland annat på att det ofta finns ett motstånd mot fördjupad delaktighet i kultursektorn.
- För det fjärde finns det en mer grundläggande kritik mot arbetet för delaktighet i kulturlivet. Denna kritik gör gällande att delaktighetsarbetet urvattnar konst- och kulturverksamheter genom att kommersialisera dem och genom att sänka värdet på de kulturella och konstnärliga professionernas kompetens.

Bedömning och diskussion

Utifrån det underlag som legat till grund för kunskapsöversikten gör Kulturanalys Norden följande bedömning när det gäller delaktighet som kulturpolitiskt tema i Norden:

1. Vad som avses med delaktighet i kulturlivet har expanderat över tid och inbegriper idag ett antal olika dimensioner. En liknande expansion har skett när det gäller sätten att arbeta för ökad delaktighet och när det gäller vilka motiv för ökad delaktighet som lyfts fram.
2. Kulturvaneundersökningarna och forskningen om kulturpolitik ger en samstämmig bild av hur människors kulturvanor samvarierar med olika bakgrundsfaktorer. När dessa skillnader ska förklaras skiljer sig dock analyserna åt. I forskningen framträder såväl strukturella som organisatoriska och individorienterade perspektiv. Forskningen anlägger också olika perspektiv på kulturpolitikens begränsade framgång med att överkomma hindren för ökad delaktighet.
3. Utifrån kunskapsöversiktens underlag är det möjligt att identifiera ett antal kulturpolitiska spänningsfält. Dessa handlar om synen på invånarnas möjlighet till inflytande i relation till de konstnärliga och kulturella professionernas autonomi, synen på kvalitetsbegreppet och på vad som ska betraktas som kultur.

Delaktighetsperspektivets expanderings

Till en början begränsades politikens uppgift till att tillgängliggöra, och på så sätt få folk att ta del av, ett givet kulturutbud. Dagens målsättning om delaktighet innebär dock att människor ska kunna ta del av en mångfald av kulturuttryck, själva skapa kultur och ha möjlighet att utöva inflytande över kulturlivet och kulturpolitiken. Samtidigt som perspektivet på delaktighet har vidgats bedöms dock målet om delaktighet i kulturlivet utifrån relativt avgränsade definitioner av både delaktighet och kultur. Denna bedömning bygger främst på i vilken utsträckning människor tar del av ett bestämt utbud av kulturaktiviteter, och inkluderar i mindre utsträckning aspekter som möjlighet till påverkan och inflytande.

Utifrån de politiska styrdokumenterna och forskningen blir det tydligt att arbetssätten för ökad delaktighet i kulturlivet har blivit fler. Dessa inkluderar idag infrastrukturella insatser, specifika satsningar och enskilda institutioners och verksamheters arbetssätt, vilka i sig inkluderar olika metoder för att locka besökare och erbjuda möjlighet till medskapande och inflytande i verksamheterna.

Motiven till varför delaktighet i kulturlivet är viktigt har expanderat på motsvarande vis. Under stora delar av 1900-talet motiverades demokratiseringen av kulturen främst utifrån konstens och kulturens bildande funktion. Idag bedöms människors delaktighet i kulturlivet bidra positivt till integrationen, tillväxten, den demokratiska utvecklingen, den hållbara utvecklingen och folkhälsan. Kritiska perspektiv inom

forskningen gör samtidigt gällande att arbetet för ökad delaktighet både historiskt och idag främst syftar till att upprätthålla legitimiteten för offentliga investeringar i en kultur som tenderat att attrahera begränsade, och ofta mer välbeställda, delar av befolkningarna. Sammantaget påminner dock utvecklingen om den sedimentering, eller lager-på-lager-politik, som beskrivs som karakteristisk för kulturpolitiken som helhet (se t.ex. Henningsen, 2015).

Samstämmig bild men olika analyser och perspektiv

När det gäller kulturvanornas koppling till olika bakgrundsfaktorer är bilden som ges i kulturvaneundersökningar och i forskningen tämligen samstämmig. I vilken utsträckning människor tar del av kultur är kopplat till en rad socioekonomiska, demografiska och geografiska faktorer. Skillnader finns i hur de olika faktorernas betydelse bedöms i relation till varandra, men utbildningsfaktorn bedöms vara av central betydelse för både vuxnas och barns delaktighet i kulturlivet. När det gäller frågan om hur dessa skillnader ska förklaras framträder en mer sammansatt bild. Såväl strukturellt som organisatoriskt och individuellt inriktade förklaringar ges utrymme. De strukturellt orienterade förklaringarna pekar i stor utsträckning på skillnader i olika gruppers förutsättningar att ta del av konst och kultur, inte minst utifrån socioekonomiska faktorer. De organisatoriska förklaringarna handlar mer om den rumsliga fördelningen av konst och kultur och om att kultursektorns infrastruktur som helhet tenderar att vara geografiskt koncentrerad. De mer individorienterade förklaringarna fokuserar snarare på individers medvetna val i relation till den konst och kultur som erbjuds inom ramen för den offentliga kulturpolitiken.

Forskningen anlägger också olika perspektiv på kulturpolitikens ansträngningar för att minska skillnaderna i delaktighet. För det första pekar forskningen på brister i själva delaktighetsarbetet och på att kulturlivet inte utgör den demokratiska arena som kulturpolitiken vill göra gällande. För det andra finns det forskning som pekar på brister i uppföljning och lärande när det gäller den kulturpolitiska ambitionen att öka delaktigheten. För det tredje finns perspektivet att kulturpolitikens möjligheter att på egen hand minska skillnaderna i delaktighet mellan olika grupper är begränsade. Detta gäller då särskilt i relation till ambitionen att öka delaktigheten bland underrepresenterade grupper. Vad forskningen pekar på i det senare fallet är svårigheten att bryta sambandet mellan olika bakgrundsfaktorer (till exempel socioekonomi) och skillnaderna i kulturvanor. I takt med att åtgärderna för att bryta dessa samband har blivit fler har detta också lett till kritik mot hur politiken för ökad delaktighet påverkar konstens och kulturens utveckling.

Delaktighet och kulturpolitiska spänningsfält

De spänningsfält som går att identifiera inom ramen för temat delaktighet i kulturlivet i Norden handlar om 1) hur människors möjligheter till inflytande ska betraktas i relation till de konstnärliga och kulturella professionernas autonomi, 2) hur man ska se på kvalitetsbegreppet i kulturpolitiken och 3) hur man ska se på vad som ska rymmas inom kulturbegreppet.

Vad som är tydligt i forskningen är att dessa olika spänningsfält i stor utsträckning hänger samman. Hur man ser på invånarnas möjligheter att utöva inflytande och påverka kulturlivets utformning i relation till de konstnärliga och kulturella professionernas autonomi, påverkas i stor utsträckning av hur man ser på kvalitetsbegreppet. Exempelvis påverkas det av i vilken utsträckning kvalitet är något som bedöms i relation till produkt eller process, och i vilken utsträckning aspekter på delaktighet överhuvudtaget ska ingå i kvalitetsbedömningen. Här skiljer forskningen på olika perspektiv på kvalitet. Kvalitet kan förstås som något som erbjuds invånarna, men det kan också ses som något invånarna bidrar till. Och det kan till och med ses som något som är avhängigt invånarnas delaktighet, alltså att kvaliteten i konsten kan knytas till kvaliteten i delaktighetsprocessen (Hvenegaard Rasmussen, 2015; Lindström Sol, 2021a).

Arbetet för ökad delaktighet synliggör också diskussionen om vad som ska rymmas inom kulturpolitikens kulturbegrepp. I arbetet för ökad delaktighet finns en intention att bredda förståelsen för vad som är konst och kultur och vad det är att vara kulturellt aktiv. Samtidigt är kulturpolitikens kulturbegrepp i praktiken avgränsat i termer av vilka konstformer, kulturuttryck och verksamheter som uppbär offentlig finansiering.

Angelägna framtidsfrågor

Utifrån den kunskap som presenterats identifierar Kulturanalys Norden två angelägna kulturpolitiska framtidsfrågor i de nordiska länderna:

1. Givet de fortsatt stora skillnaderna mellan olika gruppers delaktighet i kulturlivet, hur ska kulturpolitiken framgent möta de hinder för ökad delaktighet som identifierats i forskningen? En central fråga i detta sammanhang är hur kulturpolitiken, och centrala myndigheter och institutioner ska ta tillvara de lärdomar som kan göras utifrån det redan genomförda arbetet för ökad delaktighet?
2. Hur ska kulturpolitiken väga arbetet för ökad och fördjupad delaktighet mot behovet av att värna de kulturella och konstnärliga professionernas autonomi och självständighet?

Fortsatta kunskapsbehov

Kulturanalys Norden bedömer att det finns ytterligare kunskapsbehov på temat delaktighet i kulturlivet i Norden. Exempelvis finns skäl för ytterligare studier kring orsakssambanden när det gäller skillnaderna i delaktighet, och också hur de olika förklaringar som återfinns i forskningen ska förstås i relation till varandra. I samband med detta finns det också behov av ytterligare kunskap om kulturvanornas utveckling över tid och då särskilt när det gäller bakgrundsfaktorernas utveckling. Avslutningsvis behövs mer kunskap om olika åtgärder och reformers faktiska resultat i relation till de mål som sätts upp för åtgärderna.

Referenser

- Arnestad, G. (2010). Frå kultursektor til opplevelseøkonomi: Kva for rolle spelar forskaren? *Nordisk kulturpolitisk tidskrift*, 13 (1), 109–122.
- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35 (4), 216–224.
- Bache, P. (2021). *Finkultur og mangfoldighed. 60 års dansk kulturpolitik*. gads forlag.
- Bak, L., Madsen, A. S., Henrichsen, B., & Trolborg, S. (2012). *Danskernes KULTURvaner 2012*. Opinion og Pluss Leadership for Kulturministeriet.
- Bakke, M. (1988). *Spillet om kulturen. Dansk kulturpolitik 1945–1988*. Aarhus universitetsforlag.
- Bakke, M. (2003). Cultural Policy in Norway. I Duelund (red.) *The Nordic Cultural Model. Nordic cultural policy in transition*. Nordic Cultural Institute.
- Balling, G. (2021). *Kulturformidling. Teoretiske begreber, historiske perspektiver og kulturpolitiske rammer*. Samfundslitteratur.
- Balling, G., & Kann-Christensen, N. (2013). What is a non-user? An analysis of Danish surveys on cultural habits and participation. *Cultural Trends*, 22 (2), 67–76.
- Beckman, S., & Månsson, S. (2008). *KulturSverige 2009: Problemanalys och statistik*. SweCult.
- Belfiore, E., & Bennet, O. (2007). Rethinking the social impacts of the arts. *International Journal of Cultural Policy*, 13 (2), 135–151.
- Bekkengen, F. V. (2022). *Norsk kulturbarometer 2021*. Statistisk sentralbyrå, Statistics Norway.
- Berg, T. (2019). Norwegian Theatre – a blind spot on cultural policy's participatory agenda. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, 22 (1), 26–49.
- Bettum, A., Maliniemi, K., & Walle, T. M. (2018). *Et inkluderende museum. Kulturelt mangfold i praksis*. Museumforlaget.
- Bihagen, E., & Katz-Gerro, T. (2000). Culture consumption in Sweden: The stability of gender differences. *Poetics*, 27, 327–349.
- Bille, T. (2008). Cohort effects, age effects, and period effects in the participation in the arts and culture in Denmark 1964–2004. *International Journal of Cultural Policy*, 14 (1), 113–137.
- Bille, T. (2021). *Teater- og museumvaner før og under Covid-19*. Kulturministeriet.
- Bille, T. (2022). Where do we stand today? An essay on cultural policy in Denmark. In Kulturanalys Norden (red.) *Cultural policy in the Nordic welfare states. Aims and functions of public funding for culture*. Nordic Council of Ministers.
- Bille, T., Fridberg, T., Storgaard, S., & Wulff, E. (2005). *Danskernes kultur- og fritidsaktiviteter 2004 – med utviklingslinjer tilbake til 1964*. akf forlaget.

- Bille, T., & Fjaellegaard, C. B. (2017). Etnisk mangfoldighed i den danske filmbranche. I Kulturanalys Norden (red.), *Vem får vara med? Perspektiv på inkludering och integration i kulturlivet i de nordiska länderna*. Kulturanalys Norden.
- Bjørnsen, E. (2010). Publikumsutviklingens begrensninger. I Norsk publikumsutvikling (red.) *Om publikumsutvikling*. Norsk publikumsutvikling.
- Bjurström, E. (2021). Det estetiska omdömet och bildningsestetikens uppgång och fall i den svenska kulturpolitiken. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, 24 (2), 139–155.
- Björnsson, M. (2018). Children's and young people's cultural and creative activities. Surveys from the Nordic countries. I Sparrman (red.) *Making culture. Children's and young people's leisure cultures*. Nordisk kulturfakta.
- Blaabæk, E. H., & Jæger, M. M. (2021). *Ulighed og kulturforbrug – et år med covid-19*. Kulturministeriet.
- Blomgren, R. (2007). *Den onda, den goda och den nyttiga. Kulturindustrin, filmen och regionerna*. Forskningsrapport 2007:02. Högskolan Väst.
- Blomgren, R. (2008). Från hot till möjlighet – om kulturindustrin och kulturpolitiken. I Beckman & Månsson (red.) *Kultursverige 2009: Problemanalys och statistik*. Swecult.
- Blomgren, R. (2012). Autonomy or democratic cultural policy: That is the question. *International Journal of Cultural Policy*, 18 (5), 519–529.
- Blomgren, R. (2019). Social engineering and cultural policy – theoretical and empirical reflexions from Swedish cultural policy in a historical perspective. *International Journal of Cultural Policy*, 25 (1), 1–15.
- Blomgren, R., & Johannisson, J. (2013). *Att styra genom samverkan: Genomförandet av kultursamverkansmodellen i Jämtlands och Kronobergs län*. Myndigheten för kulturanalys.
- Blomgren, R., & Johannisson, J. (2014). Varför regional kulturpolitik? Legitimeringsberättelser i svenska regioner. *Sociologi I Dag*, 44 (1), 39–65.
- Blomgren, R., & Johannisson, J. (2018). *Failures in Swedish cultural policy, and why cultural policy research does not seem to care*. Paper presented at the 10th International Conference on Cultural Policy Research (ICCPR 2018), Tallinn, August 21–25, 2018.
- Bonet, L., & Négrier, E. (2018). The participative turn in cultural policy: Paradigms, models, contexts. *Poetics*, 66, 64–73.
- Borgen, J. S., & Brandt, S. S. (2006). *Ekstraordinært eller selvfølgelig? Evaluering av Den kulturelle skolesekken i grunnskolen*. NIFU STEP.
- Borgen, J. S., & Brandt, S. S. (2008). "Det urørlige" I kulturpolitikkforskningen. Om den kulturelle skolesekken og realiseringen i opplæringen. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, 11 (1), 70–107.
- Botes, L., & van Rensburg, D. (2000). Community participation in development: nine plagues and twelve commandments. *Community Development Journal*, 35 (1), 41–58.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*.

Routledge & Kegan Paul.

Brisson, R. (2019). Back to the original omnivore: On the artefactual nature of Peterson's thesis of omnivorousness. *Poetics*, 76: 101359.

Brook, O. (2016). Spatial equity and cultural participation: how access influences attendance at museums and galleries in London. *Cultural Trends*, 25 (1), 21–34.

Byberg, L. (2009). A Short History of Norwegian Public Libraries and 'How They Got That Way'. In Dyrbye et al (red.) *Library Spirit. In the Nordic and Baltic Countries. Historical Perspectives*. Hibolire.

Callahan, K. (2007). Citizen Participation: Models and Methods. *International Journal of Public Administration*, 30 (11), 1179–1196.

Carpentier, N. (2016). Differentiating between access, interaction and participation. *Conjunctions. Transdisciplinary Journal of Cultural Participation*, 2 (2), 7–28.

Chambers, R. (2005). *Ideas for Development*. London: Earthscan.

Chan, T. W., & Goldthorpe, J. H. (2005). The social stratification of theatre, dance and cinema attendance. *Cultural Trends*, 14 (3), 193–212.

Chan, T. W., & Goldthorpe, J. H. (2007). The Social Stratification of Cultural Consumption: Some Policy Implications of a Research Project. *Cultural Trends*, 17 (4), 373–384.

Christin, A. (2012). Gender and highbrow cultural participation in the United States. *Poetics*, 40 (5), 423–443.

Coulangeon, P., & Lemel, Y. (2009). The Homology Thesis: Distinction Revisited. In Robson & Sanders (eds.) *Quantifying Theory: Pierre Bourdieu*. Springer Dordrecht.

Cowell, B. (2007). Measuring the Impact of Free Admission. *Cultural Trends*, 16 (3), 203–224.

CuPo2025. (2017). *Strategy for Cultural Policy 2025 – Ministry of Education and Culture*. Publications of the Ministry of Education and Culture, Finland 2017:2.

Cupore. (2019). *Besök på kulturevenemang samt kreativa hobbyer i Esbo*. Espocult faktablad 3. Cupore.

Cupps, S. D. (1977). Emerging Problems of Citizen Participation. *Public Administration Review*, 37 (5), 478–487.

Danielsen, A. (2008). The persistence of cultural divides – Reflections on the audience for culture and the arts in Norway. *International Journal of Cultural Policy*, 14 (1), 95–112.

Davies, S. (2005). Still popular: Museums and their visitors 1994–2004. *Cultural Trends*, 14 (1), 67–105.

DC Research. (2016). *Taking Charge-Evaluating the Evidence. The Impact of Charging or not for Admissions on Museums*. (Final Report). DC Research.

Dofradóttir, A., Arnalds, Á. A., Sturludóttir, G. J., & Jónsson, F. H. (2010). *Íslensk menningarvog. Könnun á menningarneyslu Íslendinga*. Reykjavík: Háskóli Íslands.

Duelund, P. (2003a). *The Nordic Cultural Model. Nordic cultural policy in transition*.

Nordic Cultural Institute.

Duelund, P. (2003b). Cultural Policy in Denmark. I Duelund (red.) *The Nordic Cultural Model. Nordic cultural policy in transition*. Nordic Cultural Institute.

Duelund, P. (2008). Nordic cultural policies: A critical view. *International Journal of Cultural Policy*. 14 (1), 7–24.

Dyrbye, M., Mäkinen, I., Reimo, T., & Torstensson, M. (2009). *Library Spirit. In the Nordic and Baltic Countries. Historical Perspectives*. Hibolire.

Dyrbye, M. (2009). From Vocation to Profession – Innovation and Change for Danish Librarianship. I Dyrbye et al., (red.) *Library Spirit. In the Nordic and Baltic Countries. Historical Perspectives*. Hibolire.

Einarsson, A. (2011). *The extraordinary Extent of Cultural Consumption in Iceland*. Paper prepared for The Culture and Business Conference in Iceland February 18 2011. Published at the Cultural Centre at Bifröst University Iceland.

Epinion. (2016). *Seer- og lytterundersøgelse 2015*. Epinion.

Eriksson, B., Møhring Reestorff, C., & Stage, C. (2018). Forms and potential effects of citizen participation in European cultural centres. *Participations Journal of Audience & Reception Studies* 15 (2).

Eriksson, B., Hansen, L E., & Nordentoft, K. (2021). *Deltagelse i kulturhuse og andre borgerinvolverende kulturinstitutioner*: AU Library Scholarly Publishing Services.

Eriksson, B., Winneche Nielsen, A. M., Scott Sørensen, A., & Falch Yates, M. (2022). *Kunst i almene boligområder. Mellem udsathed, inddragelse og forandring*. Aalborg Universitetsforlag.

Eurostat. (2022). *Internet and social media use in the Nordic and other European countries, 2005–2021*. <https://www.nordicom.gu.se/sv/statistik-fakta/mediestatistik> (Hämtad 2022-06-15)

Falk, E. (2020). *Kulturvanor i Sverige 1987–2019*. SOM-rapport 2020:212. SOM-institutet.

Falk, E., Sandelin, F., & Weissenbilder, M. (2021). *Den nationella SOM-undersökningen 2020 – en metodöversikt*. SOM-rapport nr 2021:2. SOM-institutet.

Falk, E. (2021). *Kulturvanor i Sverige 1987–2020*. SOM-rapport 2021:20. SOM-institutet.

Falk, M., & Katz-Gerro, T. (2016). Cultural participation in Europe: Can we identify common determinants? *Journal of Cultural Economics*, 40, 127–162.

Fancourt, D. & Finn, S. (2019). *What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review*. Health evidence network synthesis report 67. World Health Organization.

Frenander, A. (2001). Kulturpolitik för folkhemmet. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, (2), 86–99.

Frenander, A. (2014). *Kulturen som kulturpolitikens stora problem. Diskussion om svensk kulturpolitik fram till 2010*. Gidlunds förlag.

Gjessing, N. (2004). "Demokratiet, der blev væk". Om begrebet kulturelt demokrati i

- dansk kunststøtteforvaltning. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, (1), 53–82.
- Gough, K. V., Langevang, T., & Namatovu, R. (2013). Researching entrepreneurship in low-income settlement: the strengths and challenges of participatory methods. *Environment and Urbanization*, 26 (1), 297–311.
- Gran, A-B. (2002). *Mosaikk – Når forskjellen forener. Evaluering av programmet kunst og det flerkulturelle samfunn*. Norsk Kulturråd.
- Hadley, S. (2018). Publikutveckling – en demokratisering av kulturen. I Wiklander et al., (red.) *Publik. En antologi om konst, kultur och utveckling*. Kultur i Väst.
- Hadley, S. (2021). *Audience Development and Cultural Policy*. Palgrave macmillan.
- Hagstova Føroya. (2019). *Faroe Islands in figures 2019/2020*. Statistics Faroe Islands.
- Hagstova Føroya. (2022a). *Theatrical plays and cinemas*. <https://hagstova.fo/en/society/culture-and-religion/theatrical-plays-and-cinemas> (hämtad 2022-06-15)
- Hagstova Føroya. (2022b). *Libraries and museums*. <https://hagstova.fo/en/society/culture-and-religion/libraries-and-museums> (Hämtad 2022-06-15)
- Hagstofa Islands. (2015). *Landshagir 2015. Statistical Yearbook of Iceland*. Statistics Iceland.
- Hansen, L. E. (2015). Behaviour and attitude: the Theatre Talks method as audience development. *International Journal of Cultural Policy*, 21 (3), 344–359.
- Hara, M., & Dyndahl, P. (2017). Take a chance on me: Fra statlig støtte till entreprenørskap blant innvandrermusikere i Norge. I Kulturanalys Norden (red.), *Vem får vara med? Perspektiv på inkludering och integration i kulturlivet i de nordiska länderna*. Kulturanalys Norden.
- Harding, T. (2015). Bildning as a Central Concept in the Cultural Policy of the Swedish Government. *Nordisk Kulturpolitisk tidsskrift*, 18 (2), 161–181.
- Haugsevje, A-D., Hylland, O. M. & Stavrum, H. (2016). Kultur for å delta. Når kulturpolitiske idealer skal realiseres i praktisk kulturarbeid. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, 19 (1), 78–97.
- Heikkilä, R., & Lindblom, T. (2022). Overlaps and accumulations: The anatomy of cultural non-participation in Finland, 2007 to 2018. *Journal of Consumer Culture*, 1–24.
- Heikkinen, M. (2003). *The Nordic Model for Supporting Artists. Public Support for Artist in Denmark, Finland, Norway and Sweden*. Research reports of the arts council of Finland No 26. The Arts Council of Finland.
- Helle, V., Paananen, K., & Viinika, A. (2015). Accessibility to nationally important museums. I Salonen et al., (red.) *Analysing multimodal accessibility and mobility in urban environments*. University of Helsinki.
- Henningsen, E. (2015). Kulturpolitikens sedimentering. Kulturløftet som kulturpolitisk vekstperiode. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, 18 (1), 28–40.
- Hillman-Chartrand, H., & McCaughey, C. (1989). The arm's length principle and the arts: An international perspective – past, present and future. I Cummings, Milton C.

- & Schuster, J. Mark (red.). *Who's to pay for the arts? The international search for models of arts support*. New York: ACA Books.
- Howlett, M. (2012). The lessons of failure: learning and blame avoidance in public policy-making. *International Political Science Review*, 33 (5), 539–555.
- Hylland, O. M. (2014). Kulturpolitikk og paternalism. En diskusjon av ideologisk kontinuitet. *Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift*, 17, (1), 9–26.
- Hylland, O. M. (2017) Even better than the Real Thing? Digital Copies and Digital Museums in a Digital Cultural Policy. *Culture Unbound*, 9 (1), 62–84.
- Hvenegaard Rasmussen, C. (2015). Brugerinddragelse og kulturpolitisk kvalitet. *Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift*, 18 (1), 81–100.
- Hvenegaard Rasmussen, C. (2016). The participatory public library: the Nordic experience. *New Library World*, 117 (9/10), 546–556.
- Ilmola-Sheppard, L., Rautiainen, P., Westerlund, H., Lehtikainen, K., Karttunen, S., Juntunen, M-L., & Anttila, E. (2021). *ArtsEqual: Equality as the future path for the arts and arts education services*. Arts Equal.
- Ipsos (2022). *Spørreundersøkelse om endringer i kulturbruk etter covid-19-pandemin*. Ipsos.
- Irjala, A. (1996). (De)Centralisation processes in Nordic cultural policy. *International Journal of Cultural Policy*, vol. 3, no 5, s. 109–132.
- Iversen, G. (2013). Fra kontroll til næringsutvikling – en introduksjon til norsk filmpolitikk 1913–2013. *Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift*, 16 (1), 9–24.
- Jæger, M. M., & Møllegaard, S. (2022). Where do Cultural Tastes Come From? Genes, Environments, or Experiences. *Sociological Sciences*, 9, 252–274.
- Jæger, M. M., & Blaabæk, E. H. (2020). Inequality in learning opportunities during Covid-19: Evidence from library takeout. *Research in Social Stratification and Mobility*, 68. 1–5.
- Jancovich, L. (2017). The participation myth. *International Journal of Cultural Policy*, 23 (1), 107–121.
- Jancovich, L., & Stevenson, D. (2021). Failure seems to be the hardest word to say. *International Journal of Cultural Policy*, 27 (7), 967–981.
- Jeffers, A., & Moriarty, G. (2017). *Culture, democracy and the right to make art: The British Community Arts Movement*. Bloomsbury.
- Jenkins, T. (2018). Relevansens tyranni. I Wiklander et al., (red.) *Publik. En antologi om kunst, kultur och utveckling*. Kultur i Väst.
- Jeppsson, C., & Lindgren, M. (2018). *Exploring equal opportunities: Children's experiences of the Swedish Community School of Music and Arts*. Research Studies in Music Education.
- Jochumsen, H., Hvenegaard Rasmussen, C., & Skot-Hansen, D. (2012) The four spaces – a new model for the public library. *New Library World*, 113 (11/12), 586–597.
- Joelsson, E., Bark, S., & Berge Kleber, E. (2021). *Ett fenomen i rörelse. En undersökning om uppsökande biblioteksverksamhet i kommunerna i Västra*

Götaland. Västra Götalandsregionen.

Johannisson, J. (2012). Kulturpolitik som redskap för mångfald. Några grundläggande spänningsförhållanden. I Austen & Florén (red.) *Den utmanande diskussionen – Debattskrift om kulturpolitik och identiteter i Norden*. Nordiska ministerrådet.

Johannisson, J. (2018). Kulturpolitisk styrning och kulturpolitiska reformer i Sverige. I Kulturanalys Norden (red.) *Kulturpolitisk styrning. Ansvarsfördelning och reformer inom de nordiska ländernas kulturpolitik under 2000-talet*. Kulturanalys Norden.

Jonsson, K. (2002) Vad var kulturdemokrati? Linjer i det tidiga 1960-talets debatt om en demokratisk kultursyn. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, (1), 183–208.

Lahtinen, E. (2021). Cultural diversity in Finland. Opening up the field for foreign-born artists. *European Journal of Cultural Management & Policy*, 11 (2), 20–33.

Larsson, T. (2003). Cultural Policy in Sweden. I Duelund (red.) *The Nordic Cultural Model. Nordic cultural policy in transition*. Nordic Cultural Institute.

Leahy, A., & Ferri, D. (2020). Barriers and Facilitators to Cultural Participation by People with Disabilities: A Narrative Literature Review. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 24 (1), 68–81.

Leguina, A., & Miles, A. (2017). Fields of participation and lifestyle in England: revealing the regional dimension from a reanalysis of the Taking Part Survey using Multiple Factor Analysis. *Cultural Trends*, 26 (1), 7–17.

Lihhammer, A., & Ali, S. (2018). *Att vidga sin publik handlar om att vidga sig själv*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.

Lindström Sol, S. (2021a). *Delaktighet i kulturen. Forskningsöversikt*. Göteborgs Stad.

Lindström Sol, S. (2021b). *Delaktighet i kulturpolitiken. Rapport från forskningsprojektet Delaktighetsprocesser i Kulturförvaltningen Göteborgs stad*. Göteborgs Stad.

Lindsköld, L. (2017). En flerfaldig mångfald: Reflektioner kring mångfaldsbegreppet i svensk kulturpolitik 1972–2016. I Kulturanalys Norden (red.), *Vem får vara med? Perspektiv på inkludering och integration i kulturlivet i de nordiska länderna*. Kulturanalys Norden.

Lopez-Sintas, J., Katz-Gerro, T. (2005). From exclusive to inclusive elitists and further: twenty years of omnivorousness and cultural diversity in arts participation in the USA. *Poetics*, 33, 299–319.

Kahma, N., & Toikka, A. (2012). Cultural map of Finland 2017: analysing cultural differences using multiple correspondence analysis. *Cultural Trends*, 21 (2), 113–131.

Kaitavuori, K. (2020). Participation in cultural legislation. *International Journal of Cultural Policy*, 26 (5), 668–680.

Kanerva, A. (2018). Finnish cultural policy – structures and governance at the national, regional and local level. I Kulturanalys Norden (red.) *Kulturpolitisk styrning. Ansvarsfördelning och reformer inom de nordiska ländernas kulturpolitik under 2000-talet*. Kulturanalys Norden.

- Kangas, A. (2003). Cultural Policy in Finland. I Duelund (red.) *The Nordic Cultural Model. Nordic cultural policy in transition*. Nordic Cultural Institute.
- Kann-Rasmussen, N. (2016). For samfundets skyld. Kulturlederes forestillinger om legitimitet og omverden. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, 19 (2), 201–221.
- Kann-Rasmussen, N. (2018). Kulturpolitisk styring og kulturpolitiske reformer i Danmark. Inklusive en kort beskrivelse af den kulturpolitiske styring i Grønland och Færøerne. I Kulturanalys Norden (red.) *Kulturpolitisk styrning. Ansvarsfordeling och reformer inom de nordiska ländernas kulturpolitik under 2000-talet*. Kulturanalys Norden.
- Kann-Rasmussen, N., & Balling, G. (2015). Ikke-læsning som "problem" i dansk kulturpolitik. En analyse af læsekampagnen Danmark Læser. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, 18 (2), 250–266.
- Kann-Rasmussen, N., & Hvenegaard Rasmussen, C. (2019). Autonomiparadokset i ABM. En analyse af ABM-institutionernes ændrede omverdensrelationer og deres implikationer. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, 22 (2), 213–230.
- Karhunen, P. (2017). Som konstnärer bland sina gelikar – är invandrarna jämställda inom det finländska stödsystemet för konst? I Kulturanalys Norden (red.), *Vem får vara med? Perspektiv på inkludering och integration i kulturlivet i de nordiska länderna*. Kulturanalys Norden.
- Kawashima, N. (2000). *Beyond the Division of Attenders vs Non-Attenders: a study into audience development in policy and practice*. Centre for Cultural Policy Studies.
- Kleberg C-J., & Forsell, T. (2019). *Har kulturpolitiken lyckats?* Kulturkontoret Stockholm.
- Kleppe, B. (2018). Kulturpolitisk styring og kulturpolitiske reformer i Norge. I Kulturanalys Norden (red.) *Kulturpolitisk styrning. Ansvarsfordeling och reformer inom de nordiska ländernas kulturpolitik under 2000-talet*. Kulturanalys Norden.
- Konstnärsnämnden. (2018). *Utländsk bakgrund – fördelning av stipendier och bidrag till enskilda konstnärer 2016*. Konstnärsnämnden.
- Kortbek, H. B. (2019). Contradictions in Participatory Public Art: Placemaking as an instrument of Urban Cultural Policy. *The Journal of Arts Management, Law, and Society*, 49 (1), 30–44.
- Kulturanalys Norden. (2017a). *Jämställd kultur. Kvinnor och män på statligt finansierade kulturinstitutioner i Norden*. Nordisk kulturfakta: Kulturanalys Norden.
- Kulturanalys Norden. (2017b). *Kultur med olika bakgrund. Utländsk bakgrund bland anställda på statligt finansierade kulturinstitutioner i Norden*. Nordisk kulturfakta: Kulturanalys Norden.
- Kulturanalys Norden. (2017c). *Vem får vara med? Perspektiv på inkludering och integration i kulturlivet i de nordiska länderna*. Nordisk kulturfakta: Kulturanalys Norden.
- Kulturanalys Norden. (2022a). *Den kulturella och kreativa arbetsmarknaden i Norden. En metodutvecklingsrapport*. Nordisk kulturfakta 2022:02: Nordiska ministerrådet.

Kulturanalys Norden. (2022b). *Konstens och kulturens frihet i Norden. En kunskapsöversikt med utgångspunkt i forskningen om kulturpolitik*. Nordisk kulturfakta 2022:03.

Kulturanalys Norden. (2022c). *Kulturens geografi i Norden. Kartläggning av tillgång till kulturverksamheter*. Nordisk kulturfakta 2022:04.

Kulturanalys Norden. (2022d). *Cultural policy in the Nordic welfare states. Aims and functions of public funding for culture*. Nordic Council of Ministers.

Kulturdepartementet. (2020). Lytter til innspill: Staten beholder hovedansvaret for kulturinstitusjonene. Pressemelding Nr: 30/10. <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/regjeringen-solberg/aktuelt-regjeringen-solberg/kud/pressemeldinger/2020/lytter-til-innspill-staten-beholder-hovedansvaret-for-kulturinstitusjonene/id2701056/?fbclid=IwAR0YZB00B9Jzaph9EHomjXfqgJvVS7D5rW1O93Jmr5MXVkc8iicFRpYhlwY> (hämtad 2022-11-08)

Kulturministeriet. (2009). *Kultur for alle. Kultur i hele landet*. Kulturministeriet.

Kulturministeriet. (2014). *Strategi for skolebørns møde med kunst og kultur*. Kulturministeriet.

Kulturministeriet. (2017). *De kunstneriske uddannelser. Forslag til en fremtidig organisering*. Udarbejdet af Henrik Sveidahl. Kulturministeriet.

Kulturministeriet. (2021). *Samskabelse. Kunst og kultur i udsatte boligområder*. Slots- og Kulturstyrelsen.

Kulturrådet. (2002). *Den kulturelle välfärden. Elitens privilegium eller möjlighet för alla?* Svenska folkets kulturvanor 1976–1999. En rapport grundad på Välfärdsstatistiken/ULF. Statens kulturråd.

Kulturrådet. (2006). *Fri entré till museer. Utvärdering av frientréreformen vid vissa statliga museer*. Statens kulturråd.

Kulturrådet. (2018). *Strategi för Kulturrådets arbete med kultur för barn och unga*. Statens kulturråd.

Kulturrådet. (2019a). *Kulturskolan i siffror: Sammanfattning av tillgänglig statistik 1997–2018*. Statens kulturråd.

Kulturrådet. (2020). *Resultat av bidrag till kulturskolan: Uppföljning av kulturskolebidraget 2016–2018*. Statens kulturråd.

Kulturrådet. (2021a). *Kulturskolan i siffror: Sammanfattning av statistik 2019*. Statens kulturråd.

Kulturrådet. (2021b). *Kulturskolan i siffror. Sammanfattning av statistik 2020*. Statens kulturråd.

Kulturrådet. (2021c). *Stärkta bibliotek: Redovisning av satsningen Stärkta bibliotek 2018–2020*. Statens kulturråd.

Kulturrådet. (2021d). *Stärkta bibliotek: Uppföljning av satsningen Stärkta bibliotek 2018–2020*. Statens kulturråd.

Kulturrådet. (2021e). *Göra allt möjligt. Hur regioner och verksamheter som ingår i*

kultursamverkansmodellen arbetar med breddat deltagande i kulturlivet. Statens kulturråd.

Kulturrådet. (2021f). *Statliga insatser till kulturskolor: Uppföljning 2018–2019*. Statens kulturråd.

Kulturrådet. (2022a). *Delaktighet och inflytande: Analys av utvecklingsbidrag till kulturskolor*. Statens kulturråd.

Kulturrådet. (2022b). *Enprocentsregeln i Norden*. <https://statenskonstrad.se/arbeta-med-konst-i-offentliga-miljoer/finansiering-av-offentlig-konst/enprocentsregeln-i-norden/> (Hämtad 2022-09-16)

Kulturrådet. (2022c). *Kulturskolan i siffror. Sammanfattning av statistik 2021*. Statens kulturråd.

Maitland, H. (2018). Vem utvecklar vem? I Wiklander et al., (red.) *Publik. En antologi om konst, kultur och utveckling*. Kultur i Väst.

Manga, E. (2019). *Konst och demokrati – Representationsmakt*. Statens konstråd.

Mangset, P. (2012). *Demokratisering av kulturen? Om social ulikhet i kulturbruk og deltagelse*. TF-notat nr. 7/2012. Telemarksforskning.

Mangset, P. (2020). The end of cultural policy. *International Journal of Cultural Policy*, 26 (3), 398–411.

Mangset, P., & Hylland, O. M. (2017). *Kulturpolitikk. Organisering, legitimering og praksis*. Universitetsforlaget.

Marmot, M. (2010). *Fair Society, Healthy Lives. The Marmot Review*. University College London.

Martin, A. (2003). *The impact of free entry to museums*. London: MORI.

Meld. St. 10. (2011). *Kultur, inkludering og deltaking*. Det Kongelige kulturdepartement.

Meld. St. 8. (2018). *Kulturens kraft. Kulturpolitikk for framtida*. Det Kongelige kulturdepartement.

Meld. St. 18. (2021). *Oppløve, skape, dele. Kunst og kultur for, med og av barn och unge*. Det Kongelige kulturdepartement.

Miles, A. (2016). Telling tales of participation: exploring the interplay of time and territory in cultural boundary work using participation narratives. *Cultural Trends*, 25 (3), 182–193.

Ministry of Education and Culture. (2017). *Strategy for Cultural Policy 2025*. Publications of the Ministry of Education and Culture, Finland 2017:22.

Ministry of Education, Science and Culture. (2013). *National Cultural Policy Iceland*. Ministry of Education, Science and Culture.

Ministry of Education and Culture. (2021). *Art, Culture and Diverse Finland. Final Report of the Working Group for Cultural Policy, Immigrants and Promotion of Cultural Diversity*. Ministry of Education and Culture: Helsinki.

Ministry of Education and Culture. (2022). *The Finnish model*. <https://okm.fi/en/the->

finnish-model (Hämtad 2022-11-28).

Moldavanova, V. A., Meloche, L., & Thompson, T. L. (2022). Understanding the geography of access to cultural amenities: The case of Metropolitan Detroit. *Journal of Urban Affairs*, 44 (4–5), 614–639.

MUCF. (2020). *Ungas rätt till en meningsfull fritid: Tillgång, trygghet och hinder*. (Ung idag 2020). MUCF.

Mustonen, P., & Lindblom, T. (2017). Cultural participation and cultural preferences in Helsinki. *Helsinki Quarterly*, 1, 82–97.

Myndigheten för kulturanalys. (2013). *Skapande skola. En första utvärdering*. Rapport 2013:4. Myndigheten för kulturanalys.

Myndigheten för kulturanalys. (2015). *Kultur av vem? En undersökning av mångfald i den svenska kultursektorn*. Rapport 2015:2. Myndigheten för kulturanalys.

Myndigheten för kulturanalys. (2017a). *Vilken mångfald. Kulturinstitutionernas tolkningar av mångfaldsuppdraget*. Rapport 2017:3. Myndigheten för kulturanalys.

Myndigheten för kulturanalys. (2017b). *Kulturvanor. Socioekonomiska analyser och tidstrender*. Kulturfakta 2017:2. Myndigheten för kulturanalys.

Myndigheten för kulturanalys. (2017c). *Barns och ungas kulturaktiviteter*. Kulturfakta 2017:5. Myndigheten för kulturanalys.

Myndigheten för kulturanalys. (2018a). *Kulturvanor i Sverige 1989–2017*. Kulturfakta 2018:2. Myndigheten för kulturanalys.

Myndigheten för kulturanalys. (2018b). *Rummet av kultur- och medievanor i Sverige 2015*. Kulturfakta 2018:3. Myndigheten för kulturanalys.

Myndigheten för kulturanalys. (2019a). *Kulturanalys 2019. En lägesbedömning i relation till de kulturpolitiska målen*. Rapport 2019:1. Myndigheten för kulturanalys.

Myndigheten för kulturanalys. (2019b). *Kulturens geografi. Tillgång och utbud i landets kommuner*. Kulturfakta 2019:3. Myndigheten för kulturanalys.

Myndigheten för kulturanalys. (2019c). *Kultur i demokratins tjänst. En utvärdering av satsningen Äga rum*. Rapport 2019:2. Myndigheten för kulturanalys.

Myndigheten för kulturanalys. (2020a). *Kulturvanor i Sverige 2019*. Kulturfakta 2020:4. Myndigheten för kulturanalys.

Myndigheten för kulturanalys. (2020b). *Kulturanalys 2020. En lägesbedömning i relation till de kulturpolitiska målen*. Rapport 2020:1. Myndigheten för kulturanalys.

Myndigheten för kulturanalys. (2021a). *Kulturvanor i Sverige 2020*. Kulturfakta 2021:2. Myndigheten för kulturanalys.

Myndigheten för kulturanalys. (2021b). *Kulturvanor i pandemins tid. Fördjupande analys av invånarnas kulturvanor 2020*. Promemoria 2021-04-15. Myndigheten för kulturanalys.

Myndigheten för kulturanalys. (2021c). *Så fri är konsten. Den kulturpolitiska styrningens påverkan på den konstnärliga friheten*. Rapport 2021:1. Myndigheten för kulturanalys.

- Myndigheten för kulturanalys. (2022). *Kulturanalys 2022. En lägesbedömning i relation till de kulturpolitiska målen*. Rapport 2022:1. Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser. (2021). *Nordisk studie om regionalpolitik och omställningsförmåga*. Rapport 2021:05. Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser.
- Månsson, S. (2008). Kulturens sociologi. I Beckman & Månsson (red.) *Kultursverige 2009: Problemanalys och statistik*. Swecult.
- Nault, J-F., Baumann, S., Childress, C., & Rawlings, C. M. (2021). The social position of taste between and within music genres: From omnivore to snob. *European Journal of Cultural Studies*, 24 (3), 717–740.
- Nerman, B. (1962). *Demokratins kultursyn*. Albert Bonniers förlag.
- Nilsen, A. C., & Lind, E. (2013). Barns kulturbruk. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, 16 (2), 294–315.
- Nielsen, H. K. (2012). Kulturpolitik og mangfoldighed. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, 15 (2), 225–234.
- Nordiska ministerrådet. (2020). *Konst och kultur – drivkraften för hållbar utveckling i Norden. Kulturpolitiska samarbetsprogram 2021–2024*. Nordiska ministerrådet.
- Norsk Kulturfond. (2019). *Barn og unge i Kulturfondet 2019 – Rapport*. Norsk kulturfond.
- Norsk kulturråd. (2020a). *Notat: Bruker- og Brukerundersøkelser – museer 2020*. Norsk kulturråd.
- Norsk kulturråd. (2020b). *Inkluderende kulturliv i Norden*. Norsk kulturråd
- Notten, N., Lancee, B., van de Werfhorst, H. G., & Ganzeboom, H. B. G. (2015). Educational stratification in cultural participation: cognitive competence or status motivation? *Journal of Cultural Economics* 39, 177–203.
- Peterson, R. A., & Kern, R. M. (1996). Changing Highbrow Taste: From Snob to Omnivore. *American Sociological Review*, 61 (5), 900–907.
- Petersson, O. (2005). *Nordisk politik*. Sjätte upplagan. Norstedts juridik.
- Purhonen, S., Gronow, J., & Rahkonen, K. (2010). Nordic democracy of taste? Cultural omnivorousness in musical and literary taste preferences in Finland. *Poetics*, 38, 266–298.
- Purhonen, S., Gronow, J., & Rahkonen, K. (2011). Highbrow culture in Finland: Knowledge, taste and participation. *Acta Sociologica*, 54 (4), 385
- Proposition 2009/10:3. *Tid för kultur*.
- Ramboll. (2022). *Kartlegging av kunst- og kultursektorens arbeid med mangfold*. Ramboll.
- Ragnarsdottir, H., & Jonsdottir, S. R. (2017). Kreativitet i mångkulturella kontexter i Island: Fall från Reykjavik. I Kulturanalys Norden (red.), *Vem får vara med? Perspektiv på inkludering och integration i kulturlivet i de nordiska länderna*. Kulturanalys Norden.

- Renko, V., Johannisson, J., Kangas, A., & Blomgren, R. (2022). Pursuing decentralisation: regional cultural policies in Finland and Sweden. *International Journal of Cultural Policy*, 28 (3), 342–358.
- Rønningen, A., Jeppsson, C., Di Lorenzo Tillborg, A., Johnsen, H. B., & Holst, F. (2019). *Kulturskolerelatert forskning i Norden – en översikt*. Norsk Kulturskoleråd och Kulturrådet.
- Røyseng, S. (2007). *Den gode, hellige og disiplinerte kunsten. Forestillinger om kunstens autonomi i kulturpolitikk og kunstledelse*. Telemarksforskning.
- Røyseng, S. (2009). Godhet og Galskap. Om den frie scenekunstens legitimitet. *Peripeti* 12, 5–17.
- Røyseng, S., & Stavrum, H. (2020). Fields of gold: reflections on the research relations of the cultural policy researcher. *International Journal of Cultural Policy*, 26 (5), 697–708.
- Røyseng, S., De Paoli, D., & Wennes, G. (2020). As You Like it! How Performance Measurement Affects Professional Autonomy in the Norwegian Public Theatre Sector. *The Journal of Arts Management, Law, and Society*, 50 (1), 52–66.
- RP 116/2008. *Regeringens proposition till riksdagen om statsbudgeten för 2009*.
- Sætrang, S. G., Skutlaberg, L. S., & Ryssevik, J. (2020). *Et mangfoldig kunst- og kulturliv. Hva vet vi og hvordan utvikle mer kunnskap?* Rapport 3:2020. IDEAS2EVIDENCE.
- Sand, M. (2019). *Tro, hopp og kunst – Kunst som politisk verktøy: Forskningsrapport om Statens konstråds satsning Kunst h nder 2016–2018*. ArkDes.
- Saukkonen, P. (2017). Kulturpolitik och kulturell mångfald i fyra nordiska länder. I Kulturanalys Norden (red.), *Vem f r vara med? Perspektiv på inkludering och integration i kulturlivet i de nordiska länderna*. Kulturanalys Norden.
- Selmer-Olsen, I. (2005). *"beings" og "becomings". Et notat til faglig utvalg for barne- og ungdomskultur I Norsk kulturråd, om behovet for å styrke forskning og kompetanse innen barnekultur og formidling av kunst og kultur til barn*. Norsk kulturråd.
- SFS: 2010:2012. *F rordning om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet*.
- Shein, H. (1962). *Har vi r d med kultur*. Bonniers.
- Sigur nsson, N. (2021). The Political-Aesthetics of Participation: A Critical Reading of Iceland's National Cultural Policy. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, 24 (1), 190–203.
- Skot-Hansen, D. (1999). Kultur til tiden – strategier i den lokale kulturpolitik. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, (1), 7–27.
- Skot-Hansen, D. (2017). Is something rotten in the state of Denmark? – Nationalisme, national identitet og kulturpolitik. I Kulturanalys Norden (red.), *Vem får vara med? Perspektiv på inkludering och integration i kulturlivet i de nordiska länderna*. Kulturanalys Norden.
- Sokka, S. (2022). Aims and allocations of public funding for culture in Finland. I Kulturanalys Norden (red.), *Cultural policy in the Nordic welfare states. Aims and*

- functions of public funding for culture*. Nordiska Ministerrådet.
- SOU 1995:85. *Tjugo års kulturpolitik 1974–1994: en rapport från Kulturutredningen*.
- SOU 2016:69. *En inkluderande kulturskola på egen grund*.
- SOU 2021:77. *Från kris till kraft. Återstart för kulturen*.
- Sparrman, A. (2019). *Making culture. Children's and young people's leisure cultures*. Nordisk kulturfakta. Kulturanalys Norden.
- Statistics Finland. (2014). *Kulttuuritalasto 2013. Cultural Statistics*. Statistics Finland.
- Statistics Finland. (2022). *Statistics Finland's free-of-charge statistical databases. Participation in leisure activities*. <https://statfin.stat.fi/PxWeb/pxweb/en/StatFin/> (Hämtad 2022-10-22)
- Statistics Iceland. (2018). *Iceland in figures 2018*. Statistics Iceland.
- Statistics Norway, (2022a). Norsk kulturbarometer. Deltakelse i ulike kulturaktiviteter (prosent) 1991–2021. <https://www.ssb.no/statbank/table/05301/> (Hämtad 2022-06-10)
- Statistics Norway. (2022b). Norsk kulturbarometer. O5299: Interesse for å bruke ulike kulturtilbud (prosent) (avslutta serie) 1994–2016. <https://www.ssb.no/statbank/table/05299/> (Hämtad 2022-11-08)
- Stavrum, H. (2013). Begeistringsforskning eller evalueringstyranni? Om kunnskap om kunst for barn og unge. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, 16 (1), 154–171.
- Stevensen, D., Balling, G., & Kann-Rasmussen, N. (2017). Cultural participation in Europe: shared problem or shared problematisation. *International Journal of Cultural Policy*, 23 (1), 89–106.
- Svenska Filminstitutet. (2019a). *Filminstitutets skolbiorapport 2018*. Stockholm: Svenska Filminstitutet.
- Svenska Filminstitutet. (2019b). *Filminstitutets barn- och ungdomsstrategi*. Svenska Filminstitutet.
- Svenska Filminstitutet. (2020). *Stöd till utveckling av filmprojekt – Svensk ungdomsfilm*. Svenska Filminstitutet.
- Swedner, H. (1971). Barriären mot finkulturen. I Swedner (red.), *Om finkultur och minoriteter*. Almqvist & Wiksell.
- Tassy, A., Andersen, C. W., Hansen, A. V., Hakhverdyan, S., & Andersen, A. K. (2021). *Tre ud af ti har lavt kulturforbrug*. Danmarks Statistik.
- Tassy, A., Berg, C., Törnfeldt, C., Andersen, C. W., Huusom, H., Pedersen, M., Jónsson, P. S., & Østerballe, S. (2022). *Kultur 2020/2021*. Danmarks Statistik.
- Thomas, B. (2009). *Bibliotekslagstiftning: Perspektiv och exempel*. Svensk biblioteksförening.
- Tomka, G. (2013). Reconceptualizing cultural participation in Europe: Grey literature review. *Cultural Trends*, 22 (3–4), 259–264.
- Tomson, K. (2017). Vilken mångfald? Kulturinstitutioners tolkningar av

- mångfaldsuppdraget. I Kulturanalys Norden (red.), *Vem får vara med? Perspektiv på inkludering och integration i kulturlivet i de nordiska länderna*. Kulturanalys Norden.
- Tusagassiuutit. (2018). *En kortlægning af de grønlandske medier*. University of Greenland.
- Vaage, O. F. (2009) *Kultur- og mediebruk blant personer med innvandrerbakgrunn. Resultater fra Kultur- og mediebruksundersøkelsen 2008 og tilleggsutvalg blant innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre*. Statistics Norway.
- Vaage, O. F. (2016). *Kulturvaner 1991–2015. Resultater fra kultur- og mediebruksundersøkelsene de siste 25 år*. Statistics Norway.
- Vaage, O. F. (2017). *Norsk kulturbarometer 2016*. Statistics Norway.
- Vander Stichele., A & Laermans, R. (2006). Cultural participation in Flanders: Testing the cultural omnivore thesis with population data. *Poetics*, 34 (1), 45–64.
- Vestheim, G. (1994). Instrumental Cultural Policy in Scandinavian Countries: A Critical Historical Perspective. *International Journal of Cultural*, 1 (1), 57–71.
- Vestheim, G. (1995). *Kulturpolitikk i det moderne Norge*. Det Norske Samlaget.
- Vestheim, G. (2007). Theoretical reflections. *International Journal of Cultural Policy*, 13 (4): 217–236.
- Vries, de R., & Reeves, A. (2021). What does it Mean to be a Cultural Omnivore? Conflicting Visions of Omnivorousness in Empirical Research. *Sociological Research Online*, 22 (22), 292–312.
- Wang, S. (2016). Turning Right/Turning Left? A Neoclassical Socioeconomic Query of the Arts Signaled by Museum and Branding in Finland. *The Journal of Arts Management, Law and Society*, 46 (4), 164–176.
- Warde, A., Wright, D., & Gayo-Cal, M. (2007). Understanding Cultural Omnivorousness: Or, the Myth of the Cultural Omnivore. *Cultural Sociology*, 1 (2), 143–164.
- WHO. (2008). *Closing the Gap in one generation: health equity through action on the social determinants of health. Final report of the Commission on Social Determinants of Health*. World Health Organization.
- Weijmer, M. (2019). *I sökandet efter delaktighet. Praktik, aktörer och kulturmiljöarbete*. Göteborgs Universitet.
- Werner, J. (2018). *Postdemokratisk kultur*. Gidlunds förlag.
- White, S. C. (1996). Depoliticising Development. The Uses and Abuses of Participation. *Development in Practice*, 6 (1), 6–15.
- Widdop, P., & Cutts, D. (2012). Impact of place on museum participation. *Cultural Trends*, 21 (1), 47–66.
- Wiklander, N., Hagerius, J., Abrahamsson, A., Rosenqvist, D., & Enberg, M. (2018). *Publik. En antologi om konst, kultur och utveckling*. Kultur i Väst.
- Wilkinson, R. G., & Pickett, K. (2009). *The Spirit Level. Why more equal societies almost always do better*. Allen Lane.

Zavisco, J. (2005). The status of cultural omnivorism: a case study of reading in Russia. *Social Forces*, 84, 1233–1255.

Ålands statistik- och utredningsbyrå. (2001). *Ålämningarnas kultur- och fritidsvanor*. Rapport 2001:5. ÅSUB.

Ålands statistik- och utredningsbyrå. (2009). *Ålämningars kultur- och fritidsvanor*. Rapport 2009:1 ÅSUB.

Ålands statistik- och utredningsbyrå. (2014). *Ålämningars kultur- och fritidsvanor*. Rapport 2014:6. ÅSUB.

Ålands statistik- och utredningsbyrå. (2021). *Ålämningarnas kultur- och fritidsvanor 2020. Med coronaperspektiv*. Rapport 2021:6. ÅSUB.

Om denna publikation

Delaktighet i kulturlivet i Norden

En kunskapsöversikt med utgångspunkt i kulturvaneundersökningar och forskningen om kulturpolitik

Nord 2022:027

ISBN 978-92-893-7481-1 (PDF)

ISBN 978-92-893-7482-8 (ONLINE)

<http://dx.doi.org/10.6027/nord2022-027>

Foto på framsidan i ONLINE / sidan 2 i PDF: Viktor Gårdsäter/Folio/
imagebank.sweden.se

© Nordiska ministerrådet 2022

Den här publikationen är utgiven av Kulturanalys Norden på uppdrag av Nordiska ministerrådet. Kulturanalys Norden utgör ett nordiskt kunskapscentrum för kulturpolitik till nytta för det nordiska kulturpolitiska samarbetet, nationella myndigheter, kulturlivet i de nordiska länderna och nordisk kulturforskning.

Ansvarsfriskrivning

Denna publikation har finansierats av Nordiska ministerrådet. Men innehållet återspeglar inte nödvändigtvis Nordiska ministerrådets synpunkter, åsikter eller rekommendationer.

Rättigheter och tillstånd

Detta verk är tillgängligt under licensen Creative Commons Erkännande 4.0 Internationell (CC BY 4.0) <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Översättningar: Om du översätter detta verk, vänligen inkludera följande ansvarsfriskrivning: Denna översättning är inte producerad av Nordiska ministerrådet och ska inte betraktas som officiell. Nordiska ministerrådet kan inte hållas ansvarigt för översättningen eller eventuella fel i den.

Bearbetningar: Om du bearbetar detta verk, vänligen lägg till följande ansvarsfriskrivning tillsammans med tillskrivningen: Detta är en bearbetning av ett originalverk av Nordiska ministerrådet. De synpunkter och åsikter som uttrycks i bearbetningen är författarens/författarnas egna. Synpunkterna och åsikterna i denna bearbetning har inte godkänts av Nordiska ministerrådet.

Innehåll från tredje part: Nordiska ministerrådet äger nödvändigtvis inte varje enskild del av detta verk. Nordiska ministerrådet kan därför inte garantera att återanvändningen av innehåll från tredje part inte gör intrång i tredje parts upphovsrätt. Om du vill återanvända innehåll från tredje part står du för de risker sådana upphovsrättsintrång innebär. Du är ansvarig för att avgöra om det finns ett behov av att erhålla tillstånd för användning av innehåll från tredje part. Om ett tillstånd krävs är du också ansvarig för att erhålla ett relevant sådant från upphovsrättsinnehavaren. Exempel på innehåll från tredje part är tabeller, figurer

och bilder, men det kan också röra sig av annan typ av innehåll.

Bildrättigheter (ytterligare tillstånd krävs för återanvändning):

Frågor om rättigheter och licenser bör riktas till:

Nordisk ministerråd/PUB

Nordens Hus

Ved Stranden 18

DK-1061 Köpenhamn

pub@norden.org

Det nordiska samarbetet

Det nordiska samarbetet är ett av världens mest omfattande regionala samarbeten.

Det omfattar Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige samt Färöarna, Grönland och Åland.

Det nordiska samarbetet är politiskt, ekonomiskt och kulturellt förankrat och en viktig del av europeiskt och internationellt samarbete. Den nordiska gemenskapen arbetar för ett starkt Norden i ett starkt Europa.

Det nordiska samarbetet vill stärka nordiska och regionala intressen och värderingar i en global omvärld. Gemensamma värderingar länderna emellan bidrar till att stärka Nordens ställning som en av världens mest innovativa och konkurrenskraftiga regioner.

Nordisk ministerråd

Nordens Hus

Ved Stranden 18

DK-1061 Köpenhamn

www.norden.org

Läs flera nordiska publikationer: www.norden.org/sv/publikationer